

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse valdkond

Mary-Liis Mustonen

**KAPITALIÜHINGU NÕUKOGU LIKME KOHUSTUSED JA
VASTUTUS KOHUSTUSTE RIKKUMISEGA ÜHINGULE
TEKITATUD KAHJU EEST**

Magistritöö

Juhendaja
PhD Margit Vutt

Tartu
2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. NÕUKOGU LIIKME KOHUSTUSED JA NENDE RIKKUMINE.....	7
1.1. Nõukogu liikme kohustuse rikkumine kui kahju hüvitamise nõude eeldus.....	7
1.2. Ühingu strateegiline juhtimine.....	10
1.2.1. Ühingu tegevuse planeerimise ja juhtimise korraldamise sisu.....	10
1.2.2. Juhatuse liikmete valimine.....	12
1.2.3. Juhatuse liikmetele tasu määramine.....	15
1.2.4. Igapäevasest majandustegevusest väljuvate tehingute tegemiseks nõusoleku andmine.....	16
1.3. Järelevalve teostamine.....	20
1.3.1. Järelevalve sisu.....	20
1.3.2. Nõukogu sekkumisõiguse ja -kohustuse ulatus.....	26
1.3.3. Järelevalvekohustuse rikkumine.....	31
1.4. Hooleksus- ja lojaalsuskohustus kui kohustuste täitmise standardid.....	35
1.4.1. Nõukogu liikme hooleksuskohustus.....	35
1.4.2. Nõukogu liikme lojaalsuskohustus.....	38
2. NÕUKOGU LIIKME VASTUTUSE PIIRAMINE JA SELLEST VABANEMINE.....	41
2.1. Vastutust välistav asjaolu: korraliku ettevõtja hooleksusstandard.....	41
2.2. Nõukogu liikmete solidaarne vastutus otsuste vastuvõtmisel.....	43
2.3. Nõukogu esimehe õiguslik seisund ja selle mõju nõukogu liikmete vastutusele.....	46
2.4. Nõukogu liikmete omavaheline tööjaotus ja ülesannete delegeerimine.....	49
2.5. Õigusekspertide kasutamine nõukogu liikmete kohustuste täitmisel.....	50
2.6. Nõukogu liikmete ametisse nimetamisega seonduvad kokkulepped ja nende mõju vastutusele.....	54
2.7. Ühingu kahjuliku nõukogu otsuse vaidlustamata jätmise mõju nõukogu liikmete vastutusele.....	59
2.8. Kokkulepete ja kõrgemalseisva organi otsuste mõju nõukogu liikmete vastutusele.....	61
KOKKUVÕTE.....	64
DUTIES OF A SUPERVISORY BOARD MEMBER AND LIABILITY FOR DAMAGES CAUSED TO THE COMPANY BY BREACH OF OBLIGATIONS. Abstract.....	68
LÜHENDID.....	73
KASUTATUD ALLIKAD.....	74

SISSEJUHATUS

Eesti õiguskirjanduses ja kohtupraktikas on palju käsitletud juhatuse liikme kohustusi, õigussuhet ning vastutust,¹ kuid nõukogu liikme vastutust on vähem uuritud. Ühelt poolt võib see tuleneda asjaolust, et osaühingu puhul on nõukogu olemasolu vabatahtlik, mistõttu on vähem ka äriühinguid, millel on taoline juhtorgan. Eestis oli 8. aprilli 2025. aasta seisuga 265 318 osaühingut ning aktsiaseltse 2139.² Teisalt võib põhjuseks olla nõukogu liikme vastutusega seonduv minimaalne riigisisene õiguspraktika, mistõttu on nõukogu liikme kohustusi ja vastutust sisustades keeruline millestki juhinduda. Näiteks on õiguskirjanduses leitud, et peamine põhjus, miks nõukogu liikmete vastu esitatav kahjunõue pole praktikas nii tavaline kui juhatuse liikmete puhul, võib seisneda selles, et nõukogu funktsioonide ja ülesannete erinevuse tõttu, pole vastutuse kohaldamise eeldused niivõrd selged.³

Õiguskirjanduse kohaselt on nõukogu ja juhatuse liikmetele esitatavad üldised nõuded sarnased. Samuti on nõukogu liikme suhe äriühinguga sarnane juhatuse liikme ja ühingu vahelise õigusliku suhtega.⁴ Nõukogu ja juhatuse liikme vastutuse alused on esmapilgul identsed ja nende sätted grammatiliselt samad (äriseadustik⁵ (ÄS) § 187, § 315, § 327). Ka õiguskirjanduses on märgitud, et nõukogu liikme vastutus on reguleeritud samamoodi kui juhatuse liikme vastutus.⁶ Seetõttu võiks ekslikult järeldada, et nõukogu liikmed vastutavad ühingu ees samadel alustel. Siiski on vastutuse eeldused osaliselt erinevad – vastupidisel juhul vastutaksid samades olukordades alati nii juhatuse kui ka nõukogu liikmed ning selliselt ei oleks tarvis neid juhtorganeid eristada. Nii on ka kohtupraktikas rõhutatud, et funktsioonid, mida juhatuse ja nõukogu ühingu tegevuses täidavad, on erinevad.⁷ Samas leiti juba 2018. aastal läbi viidud ühinguõiguse revisjoni käigus, et nõukogu kohustused on seaduses väga üldiselt reguleeritud ning see on praktikas mõjutanud nõukogu liikmete vastutuse

¹ Vt nt Lumiste, J. Kapitaliühingu õiguskaitsevahendid juhatuse liikme esindusõiguse kuritarvitamise olukorras. Magistritöö. Juhendaja Margit Vutt. Tallinn: Tartu Ülikool: 2021; Liin, S. Maksejõuetusõiguse revisjon. Analüüs-kontseptsioon. Maksejõuetu juriidilise isiku juhatuse liikme kohustused ja vastutus. Tallinn: Finantsinspeksioon, *sine anno.* – Kättesaadav: <https://www.justdigi.ee/oigusloome-arendamine/maksejouetusõiguse-revisjon-loppenud#maksejouetuse-revisij--2> (22.04.2025).

² E-Äriregister. Registri seis. Juriidiliste isikute arv õigusliku vormi järgi (08.04.2025 08:02). – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/statistics> (08.04.2025).

³ Vutt, A., Vutt, M. Duties and Liability of the Members of the Supervisory Board of Limited Companies in Estonia: The First Cases from the Supreme Court of Estonia. – *Juridica International* 26/2017, lk 67.

⁴ Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. – Tallinn: Juura 2015, vnr 1763, 1774.

⁵ Äriseadustik. – RT I, 06.07.2023, 131.

⁶ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1894.

⁷ TrtRnKo 05.11.2018, 2-14-14536/117, p 13.1.

kohaldamist.⁸ Seega väärivad autori hinnangul nõukogu liikme kohustused ja nende rikkumisest tuleneva vastutuse eripärad eraldiseisvat ja põhjalikumat käsitlust. Samuti väärivad täiendavat käsitlust küsimused, mis pole eriomased ainuüksi nõukogu liikme vastutusele, kuid mis on nõukogu liikme vastutuse hindamisel olulise tähtsusega.

Riigikohus on selgitanud, et nõukogu liikme ja ühingu vahel tekib käsundilaadne õigussuhe ning äriseadustikust tulenevad nõukogu liikme kohustused on nõukogu liikmel üldjuhul aktsiaseltsi ees. Seetõttu vastutab ta oma kohustuste rikkumisel aktsiaseltsi, mitte aktsionäride ees.⁹ Ka õiguskirjanduse kohaselt on nõukogu kui juhtorgani liikme vastutus osanike või aktsionäride ees reeglina välistatud.¹⁰ Juhatuse liikme vastutuse puhul on Riigikohus muuhulgas selgitanud, et deliktiõiguslike nõuete esitamine pole lepingusarnase suhte tõttu üldjuhul võimalik.¹¹ Ka Saksa õiguskirjanduses on leitud, et nõukogu liikme kohustus aktsionäridele või kolmandatele isikutele kahju hüvitada esineb vaid erandlikel juhtumitel.¹²

Aktsiaseltsi nõukogu liikme vastutuse eeldused oma kohustuste rikkumisega ühingule kahju tekitamise eest on reguleeritud ÄS §-s 327. Ehkki osaühingus pole nõukogu kohustuslik organ, saab selle ette näha põhikirjaga (ÄS § 189 lg 1). Kuivõrd ÄS § 189 lg 2 kohaselt kohaldatakse osaühingu nõukogu liikme pädevusele ja tegevusele üldjuhul aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatud, reguleerib ÄS § 327 ka osaühingu nõukogu liikme vastutust. Juhtorgani liige vastutab õiguskirjanduse kohaselt ühingu ees kahju tekitamise eest üldistatult juhul, kui on täidetud järgnevad eeldused: 1) on olemas kehtiv ametisuhe juhtorgani liikme ja ühingu vahel; 2) juhtorgani liige on oma kohustust rikkunud; 3) on tekkinud kahju; 4) kahju ja rikkumise vahel on põhjuslik seos; ning 5) puuduvad vastutust välistavad asjaolud. Kahju peab seejuures olema tekkinud just ühingule.¹³ Ka Saksa õiguskirjanduse järgi pole oluline aktsionärile tekkiv kahju.¹⁴ Lisaks ei pea suutma kahju suurust täpselt kindlaks teha, kui kahju ei ole veel tekkinud, kuid ühing suudab tõendada, et kahju tekib tulevikus.¹⁵

⁸ Käerdi, M. jt (koost.). Ühinguõiguse revisjon: analüüs-kontseptsioon. Tallinn: Justiitsministeerium 2018, lk 681. – Kättesaadav: <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-10/Ühinguõiguse%20revisjoni%20analüüs-kontseptsioon.pdf> (20.04.2025).

⁹ RKKKo 11.12.2015, 3-1-1-98-15, p 75.

¹⁰ Saare, K. TsÜSK § 37/3.1.2. – Varul, P. jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj. 2. vlj. Tartu: Juura 2023 (edaspidi TsÜSK).

¹¹ RKTko 08.05.2013, 3-2-1-191-12, p 12; RKTko 09.04.2008, 3-2-1-18-08, p 12; RKTko 11.05.2005, 3-2-1-41-05, p 18.

¹² Koch, J., AktG § 116 Rn. 14. – Hüffer, U., Koch, J. Beck'scher Kurz-Kommentare. Band 53. Aktiengesetz. Verlag C.H. Beck München, 18. Auflage 2024 (edaspidi Koch, AktG).

¹³ Saare, TsÜSK § 37/3.2.1, § 37/3.2.2.3.

¹⁴ Hölter, W., Weber, M., Groß-Bölting, C., Rabe, K. Aktiengesetz kommentar § 116 Rn. 87. – Hölter, W., Weber, M. (Hrsg). Aktiengesetz. Kommentar. Verlag C.H. Beck/Verlag Vahlen München. 4. Auflage 2022 (edaspidi Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG).

¹⁵ Saare, TsÜSK § 37/3.2.2.3.

Kuigi nii Eesti kui ka Saksa õiguses on selgelt jaatatud juhatuse ja nõukogu liikmete solidaarvastutust,¹⁶ on Eestis peamiselt olnud arutluse all juhatuse liikmete vastutus. Käesoleva magistritöö eesmärgiks on analüüsida kapitaliühingu nõukogu liikme kohustuste sisu ja vastutust ühingu ees kohustuste rikkumisega tekitatud kahju eest, vastates järgmistele uurimisküsimustele:

1. millised on nõukogu liikme peamised seadusest tulenevad kohustused ühingu ees;
2. millises olukorras saab pidada nõukogu liikmeid oma kohustusi rikkunuks;
3. millistel juhtudel nõukogu liige kahju tekkimise eest vastutab; ning
4. millises olukorras on nõukogu liikme vastutus piiratud või välistatud?

Tulenevalt uurimisküsimustest on töö jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis analüüsitakse nõukogu liikme kohustusi, nende sisu ning nõuetekohase täitmise peamiseid kriteeriume. Arvestades, et juhatuse ja nõukogu liikme vastutust eristavad peamiselt organite funktsioonid, on autori hinnangul vajalik analüüsida eelkõige nõukogu liikme kohustuste sisu ning nende rikkumist. Teises peatükis käsitletakse juhtumeid, mil nõukogu liikme vastutus võib olla piiratud või välistatud. Seejuures analüüsitakse eelkõige aspekte, mis võivad nõukogu liikme vastutust mõjutada, sõltumata kohustuse liigist: näiteks nõukogu esimehe võimalikku eraldiseisvat vastutust, õigusekspertide kasutamist ülesannete täitmisel, vastutuse kohaldamist kahjulike otsuste vastuvõtmisel vastavalt nõukogu liikme tegevusele ja nõukogu liikmete valimisega seonduvaid kokkuleppeid.

Nõukogu liikme vastutuse küsimust on varasemalt käsitlenud Andres Vutt ja Margit Vutt 2017. aastal avaldatud artiklis „*Duties and Liability of the Members of the Supervisory Board of Limited Companies in Estonia: The First Cases from the Supreme Court of Estonia*“.¹⁷ Margit Vutt on kirjutanud magistritöö aktsiaseltsi juhtimismudeli õigusliku reguleerimise kohta¹⁸ ning doktoritöö juhtorgani liikme kohustuste rikkumisega seonduva aktsionäri derivatiivnõude küsimustes.¹⁹ Samuti on Tuuve Tiivel aastal 2004 kirjutanud magistritöö äriühingu juhtorgani liikme kohustuste ja vastutuse teemal.²⁰ Autorile teadaolevatel andmetel pole aga konkreetselt nõukogu liikme kohustusi ja nende rikkumisest võrsuvat vastutust

¹⁶ Bayer, W., Scholz, P. Organhaftung wegen Nichtdurchsetzung von Ansprüchen der Gesellschaft. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, Heft 6/2019, lk 210; RKTko 20.06.2018, 2-14-51896/208, p 18.2; TlnRnKo 30.09.2020, 2-14-51896/304, p 39.

¹⁷ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3).

¹⁸ Vutt, M. Aktsiaseltsi juhtimismudeli õiguslik reguleerimine. Magistritöö. Juhendaja Paul Varul. Tartu: Tartu Ülikool 2006.

¹⁹ Vutt, M. Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Doktoritöö. Juhendaja Paul Varul. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.

²⁰ Tiivel, T. Äriühingu juhtorgani liikme kohustused ja vastutus. Magistritöö. Juhendaja Paul Varul. Tartu: Tartu Ülikool 2004.

ühingu ees põhjalikumalt käsitletud. Lisaks teema vähestele käsitlusele, on nõukogu rolli oluliselt mõjutanud näiteks õigusregulatsioonide areng, mille raamides ühingud toimima peavad, aga ka tehnoloogia areng, näiteks tehisintellekti laialdasem kasutuselevõtt. Seega on oluline selgust saada nõukogu liikmete kohustuste sisust, mõistmaks põhimõtteid, mille alusel saab iga nõukogu liiget lugeda vastutavaks ühingule kahju tekitamise eest.

Töös kasutatakse kombineeritult võrdlevat ja analüütilist meetodit, hinnates nõukogu liikmete kohustuste sisu peamiselt äriseadustiku ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse²¹ (TsÜS) sätete ning Eesti õiguskirjanduses ja kohtupraktikas väljendatud seisukohtade alusel. Kui Eesti õiguses on nõukogu liikme kohustused võrreldes juhatuse liikmete omaga pigem sõnastatud üldistena, siis Saksa õiguses on need selgelt eristatud, samuti on õiguskirjanduses põhjalikumalt käsitletud kohustuste täitmise standardit.²² Riigikohus on selgitanud, et Eesti eraõigusnormide tõlgendamisel saab arvestada teiste riikide rakenduspraktikat, kui tegemist on sarnaste sätete ja õigussüsteemidega. Eelnev kohaldub peamiselt juhtudel, kui võrdlusriigis on sätte rakenduspraktika välja kujunenud, kuid Eestis see puudub.²³ Sellest tulenevalt on käesolevas töös võetud võrdlusriigiks Saksamaa ning Eesti õiguses võetud seisukohti võrreldakse Saksa asjakohase seadusandluse, õiguskirjanduse seisukohtade ning kohtupraktikaga. Lisaks on autor võrrelnud Eestis kehtivat regulatsiooni *European Model Company Act*'iga²⁴ (EMCA), mis on mudelseadus tagamaks ühinguõiguse alast integratsiooni Euroopa liikmesriikide vahel.²⁵ Tulenevalt asjaolust, et nõukogu liige vastutab üldjuhul vaid ühingu ees,²⁶ on käesolev magistritöö piiritletud selle nõude käsitlemisega, mille saab nõukogu liikme kohustuste rikkumise korral esitada ühing. Seda nõuet saab ÄS § 327 lg 4 kohaselt realiseerida ka ühingu võlausaldaja või pankrotihaldur. Nõukogu liikme vastutuse erijuhtumeid käesolevas magistritöös töömahu piiratuse tõttu ei käsitleta.

Käesolevat magistritööd iseloomustavateks märksõnadeks on: juriidilised isikud, äriühinguõigus, õiguskaitsevahendid, kahju hüvitamine.

²¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 31.12.2024, 48.

²² Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 69.

²³ RKTko 21.12.2004, 3-2-1-145-04, p 39.

²⁴ Andersen, P. K. jt. *European Model Company Act (EMCA)*. – *Nordic & European Company Law Working Paper No. 16-26, First Edition, 2017*. – Kättesaadav: <https://ssrn.com/abstract=2929348> (14.02.2025).

²⁵ EMCA loomisest saadi inspiratsiooni Ameerika Ühendriikide sarnasest näidisseadusest *US Model Business Corporation Act* ning selle mõte on, et liikmesriigid saaksid võtta oma seadusandluse loomisest eeskuju teaduspõhisest lähenemisest, millega loodi ühtne õiguslik näidisraamistik (Vt *Ibidem*, lk 1, 8).

²⁶ RKTko 11.12.2015, 3-1-1-98-15, p 75.

1. NÕUKOGU LIIKME KOHUSTUSED JA NENDE RIKKUMINE

1.1. Nõukogu liikme kohustuse rikkumine kui kahju hüvitamise nõude eeldus

Nõukogu liikme vastutuse üheks eelduseks on temal lasuvate kohustuste rikkumine ning õiguskirjanduses on kohustuse rikkumist kirjeldatud kui sooritusvahet.²⁷ Riigikohus on selgitanud, et hinnates nõukogu liikme kohustuse täitmist, tuleb võrrelda seda, kuidas kohustus oleks tulnud täita ja kuidas see tegelikult täideti.²⁸ Eeltoodud põhimõtte ei kehti ainuüksi nõukogu liikmete vastutuse hindamisel. Sooritusvahe leidmine on oluline näiteks ka juhatuse liikme kohustuse rikkumise tuvastamisel.²⁹ Samas tuleb autori hinnangul sooritusvahe korrektseks leidmiseks eelnevalt tuvastada nõukogu liikme iga kohustuse täitmise standard. Kohtupraktikast on selge, et rikkumine ei järeldu ainuüksi negatiivse tagajärje olemasolust.³⁰ Õiguskirjanduses on selgitatud, et rikkumist saab jaatada, kui juhtorgani liige rikub kas aktiivselt või passiivselt oma peamist või spetsiifilist kohustust, või jätab otsuste tegemisel järgimata ärilise kaalutluse reegli. Kõigi kohustuste (v.a lojaalsuskohustuste) rikkumise hindamine on hõlmatud hoolsuskohustuse kriteeriumiga. Seega tuleb kohustuste täitmist või rikkumist hinnata hoolsuskohustuse kriteeriumi valguses, mille järgimisel on tegemist vastutusest vabanemise alusega.³¹ Iseenesest väljendab seda nõukogu liikme puhul sõnaselgelt ka ÄS § 327 lg 2 II lause, mille kohaselt peab nõukogu liige vastutuseks vabanemiseks tõendama, et ta on täitnud kohustusi korraliku ettevõtja hoolsusega.

Nõukogu liikme kohustused tulenevad mitte ainult seadusest, vaid õiguskirjanduse kohaselt ka aktsiaseltsi põhikirjast, üldkoosoleku otsustest, nõukogu sisemisest töökorrast või isegi nõukogu liikme lepingust.³² Lisaks äriseadustikule mõjutavad nõukogu liikme õiguseid ja kohustusi ka eriseadused, näiteks riigivaraseadus³³, väärtpaberituruseadus³⁴ või ka rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus³⁵. Nõukogu töökorda võib ÄS § 317 lg 11 kohaselt kehtestada kas põhikirja, üldkoosoleku otsuse või nõukogu enda otsusega. Nõukogu pädevusse kuulub Eesti õiguse kohaselt aktsiaseltsi tegevuse planeerimine, aktsiaseltsi juhtimise korraldamine ning juhatuse tegevuse üle kontrolli teostamine, kusjuures nõukogul on kohustus teha kontrolli tulemused teatavaks üldkoosolekule (ÄS § 316 lg 1).

²⁷ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 71, 75.

²⁸ RKTko 15.03.2017, 3-2-1-152-16, p 18.

²⁹ RKTko 24.11.2015, 3-2-1-129-15, p 15.

³⁰ RKTko 15.03.2017, 3-2-1-152-16, p 18; RKTko 24.11.2015, 3-2-1-129-15, p 15.

³¹ Saare, TsÜSK § 37/3.2.2.2.

³² Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1839.

³³ Riigivaraseadus. – RT I, 30.12.2024, 16.

³⁴ Väärtpaberituruseadus. – RT I, 07.01.2025, 4.

³⁵ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I, 14.03.2025, 23.

Õiguskirjanduses on märgitud, et ühingu igapäevaseid tegevusi korraldab juhatus ja nõukogu kontrollib üldisemalt juhatuse tegevust.³⁶ Nõukogu annab seejuures juhatusele korraldusi ühingu juhtimise korraldamisel ning nõukogu nõusolek on vajalik tehingute tegemiseks, mis väljuvad igapäevase majandustegevuse raamest (ÄS § 317 lg 1). Seega saab seaduse sõnastusest tuletada nõukogu liikme järgnevad kohustused: ühingu tegevuse planeerimine, juhtimise korraldamine, kontroll juhatuse tegevuse üle, üldkoosoleku teavitamine juhtimisalase kontrolli tulemustest, ja igapäevasest majandustegevusest väljuvate tehingute tegemiseks nõusoleku andmine.

Õiguskirjanduse kohaselt on nõukogu peamised kohustused ühingu strateegiline juhtimine ja järelevalve. Spetsiifilised kohustused seonduvad nõukogu pädevusega ning hõlmavad muuhulgas juhatuse liikmete ametisuhte kujundamist ja nendega õigusvaidluse pidamist, juhatusele korralduste ja tehinguteks nõusolekute andmist, üldkoosoleku kokkukutsumist, prokuristi nimetamist või ka aruandluse ja infojagamise kohustust.³⁷ Saksamaad saab õiguskirjanduse kohaselt pidada ühingu kaheastmelise juhtimisstruktuuri mudelriigiks,³⁸ kusjuures Eestis on nõukogu liikme vastutus reguleeritud sarnaselt Saksa õigusega.³⁹ Aktsiaselts sarnaneb Saksa õiguses tuntud *Aktiengesellschaft*-ile (AG): mõlemas on kaks juhtorganit ning ühingu juhtimismudelid sarnanevad üksteisega.⁴⁰ Saksa õiguses reguleerib aktsiaseltsi nõukogu liikme vastutust *Aktiengesetz*⁴¹ (AktG). Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et sarnaselt juhatuse liikmetega on nõukogu liikmete kohustuseks ühingu huve kaitsta, kuid erinevalt juhatusest teeb nõukogu seda järelevalvele keskendudes, et tagada ühingu majanduslik edenemine.⁴² Saksa õigusele sarnaste regulatsioonidega riikides on juhatusel ühingu tegevuses täidesaatev roll ning nõukogul on seevastu ülesandeks selle üle järelevalvet teostada.⁴³

Osaühingu puhul on nõukogu olemasolu vabatahtlik ja kui seadus ei sätesta teisiti, tuleb osaühingu nõukogu puhul järgida aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatut (ÄS § 189 lg 1, 2).

³⁶ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 67.

³⁷ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1841, 1843; Nõukogu pädevuses on ka juhatuse liikmetega sõlmitavate tehingute üle otsustamine (vt ÄS § 317 lg 8) ning näiteks konkurentsikeelu kohaldamist mõjutavate otsuste vastuvõtmine (vt ÄS § 185 lg 1, § 312 lg 1). Neid küsimusi autor käesolevas magistritöös eraldiseisvalt ei käsitle, kuid töös viidatud põhimõtteid tuleb kohaldada vastavalt otsuse sisule ka nendes küsimustes.

³⁸ Vutt, M. (viide 18), lk 41.

³⁹ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 72.

⁴⁰ *Ibidem*, lk 67.

⁴¹ Aktiengesetz vom 6. September 1965 (BGBl. I S. 1089), das zuletzt durch Artikel 18 des Gesetzes vom 23. Oktober 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 323) geändert worden ist. – Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/index.html> (25.04.2025).

⁴² Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 25. – Henssler, M. (Hrsg.). Beck-online.GROSSKOMMENTAR. AktG. Verlag C.H. Beck München 2025, Stand: 01.02.2025 (edaspidi BeckOGK AktG).

⁴³ EMCA (viide 24), lk 24.

Samas näiteks juhul, kui riigil on osaühingus vähemalt otsustusõigus, on ka osaühingus nõukogu olemasolu kohustuslik (riigivaraseadus § 88 lg 1 p 2). Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, et osaühingu (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung* (GmbH)) puhul on nõukogu olemasolu samuti üldjuhul valikuline. Samas on see kohustuslik näiteks juhul, kui GmbH-le kohalduvad töötajate kaasamist reguleerivad seadused⁴⁴ ning sellisel juhul ei saa AktG sätetest kõrvale kalduda. Kui pole aga sätestatud teisiti, tuleb GmbH nõukogu puhul lähtuda AktG sätetest, mille kohaldamist on võimalik põhikirjaga ulatuslikult muuta.⁴⁵

Saksa õiguskirjanduses on rõhutatud, et nõukogu liikme kohustused ühingu ees tulenevad nõukogu ülesannetest.⁴⁶ Nõukogu liikme peamiste kohustustena on seejuures välja toodud nõukogu töös aktiivne osalemine, funktsionaalse organisatsiooni ülesehitamine ja säilitamine, ühingu tegevuses olulisematest äritehingutest ning ühingu juhtimise olulistest põhimõtetest ülevaate saamine ja hoidmine. Samuti ka teiste nõukogu liikmete üle vastastikuse järelevalve teostamine, juhatuse hooletu tegevuse korral vajalike meetmete võtmine ning juhatuse liikmetele asjakohase tasu määramine.⁴⁷ Saksa õiguses on avatud kapitaliühingu nõukogu peetud kontrollorganiks, kuivõrd AktG § 111 lg 1 sätestab, et nõukogu peab teostama järelevalvet juhatuse üle.⁴⁸ AktG § 116 sätestab nõukogu liikmete hoolsusstandardi ja vastutuse. AktG § 116 I lause järgi kohaldub AktG § 93, mis reguleerib juhatuse liikmete hoolsusstandardit ja vastutust, ka nõukogu liikmele. Nõukogu liikmele ei kohaldu aga näiteks sätted, mis puudutavad kindlustuse ja maksejõuetuse regulatsiooni. AktG § 93 lg 1 näeb ette, et ühingu asjaajamistes peavad juhatuse liikmed näitama välja sellist hoolt nagu teeks ettenägelik juht, kes täidab lojaalselt oma asjakohaseid kohustusi. Kõnealune säte vastab sisu poolest ÄS § 327 lg-s 1 sätestatud nõukogu liikme kohustusele täita oma kohustusi korraliku ettevõtja hoolsusega. Saksa õiguskirjanduse kohaselt hinnatakse nõukogu liikme hoolsuskohustust ühingu huvist lähtuvalt.⁴⁹ See vastab Eesti õiguses võetud lähenemisele, mille kohaselt on nõukogu liikmel kohustused ühingu ees.⁵⁰ Saksa õiguskirjanduse kohaselt saab ühingu kahju hüvitamise nõue nõukogu liikme vastu tekkida selliste kohustuste

⁴⁴ Sellise seaduse näitena saab tuua: Mitbestimmungsgesetz vom 4. Mai 1976 (BGBl. I S. 1153), das zuletzt durch Artikel 17 des Gesetzes vom 7. August 2021 (BGBl. I S. 3311) geändert worden ist. – Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/mitbestg/index.html> (25.04.2025).

⁴⁵ Spindler, G., MüKoGmbHG, GmbHG § 52 Rn. 1–2. – Fleischer, H., Goette, W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Band 2. Verlag C.H. Beck München. 4. Auflage 2023.

⁴⁶ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 39.

⁴⁷ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 116 Rn. 15, 19.

⁴⁸ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 69.

⁴⁹ Koch, AktG § 116 Rn. 2.

⁵⁰ RKKKo 11.12.2015, 3-1-1-98-15, p 75.

rikkumisest, mis tulenevad seadusest, põhikirjast või ka protseduurieskirjadest. Rikkumine võib seisneda nii aktiivses teos kui ka tegematajätmises.⁵¹

EMCA-s on nõukogu kohustustena loetletud juhatuse vastutusalas oleva ühingu asjaajamise üle järelevalve teostamist, ühingu majandusliku seisu regulaarset kontrolli, ühingu taolise juhtimiskorra tagamist, mis võimaldab nõuetekohaselt teostada järelevalvet finantsaruannete ja majandusliku seisu üle. Samuti on nõukogul kohustus tagada, et ühingu oleks kehtestatud piisavad riskijuhtimise ja sisekontrolli protseduurid ning et juhatus annaks nõukogule mistahes vajaliku info, et viimane saaks oma kohustusi täita.⁵²

Kokkuvõtlikult peab esiteks nõukogu ühingu tegevust planeerima ning selle valguses juhtimist korraldama, sealhulgas vajaduse korral tehinguteks nõusoleku andma. Teiseks peab nõukogu teostama järelevalvet juhatuse tegevuse üle ning osanikke või aktsionäre sellest teavitama. Samas tuleb nõukogu liikme kohustuse rikkumise tuvastamiseks hinnata, kuidas nõukogu liige oleks pidanud käituma ja leida sooritusvahe tema tegeliku käitumisega. Selleks on tarvis analüüsida eelnevalt nimetatud kohustuste sisu ja nende täitmise standardeid.

1.2. Ühingu strateegiline juhtimine

1.2.1. Ühingu tegevuse planeerimise ja juhtimise korraldamise sisu

Nõukogu peab korraldama ühingu juhtimist ja selle tegevusi planeerima (ÄS § 316 lg 1). Õiguskirjanduses on leitud, et äriühingu tegevuse planeerimine ja sisesuhtes juhtimise korraldamine ÄS § 316 mõttes ongi aktsiaseltsi strateegiline juhtimine. See tähendab ühingu sisesuhtes eesmärkide ja strateegiate paika seadmist ning tulevikus nende saavutamiseks vajalike otsuste langetamist, kuid mitte igapäevast juhtimist.⁵³ Ka kohtupraktikas on selgitatud, et nõukogu planeerib ja korraldab küll üldist juhtimist, kuid mitte igapäevast majandustegevust.⁵⁴ Siiski on õiguskirjanduse kohaselt nõukogul õigus anda juhatusele ühingu juhtimiseks korraldusi, sealhulgas otsustada igapäevasest majandustegevusest väljuvate tehingute üle.⁵⁵ Õiguskirjanduses on nõukogu peetud korralduste ja tehinguteks nõusoleku andmise pädevuse tõttu isegi suuremate õigustega organiks kui juhatust.⁵⁶

⁵¹ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 135, 136.

⁵² EMCA (viide 24), lk 211.

⁵³ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1846.

⁵⁴ TrtRnKo 27.06.2017, 2-12-43819/189, p 27.

⁵⁵ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1848.

⁵⁶ Paltser, A. Ärisedustik. Professor Albert Paltseri kommentaarid. – Tallinn: ILO 1996, lk 110; Ehkki viidatud allikas toodud kommentaarid on seaduse tekstile seisuga 20.06.1996, on teatud sätted jäänud samaks ning seega on ka seisukohad neile endiselt relevantsed.

Nii seisneb ühingu strateegiline juhtimine laiemas tähenduses peamiselt äriliste eesmärkide seadmises, selleks vajalike valikute langetamises ning ühingu arengusuundade paika panemises. Soovitusliku iseloomuga Hea Ühingujuhtimise Tava kohaselt, mis on suunatud eelkõige börsiühingutele, peab nõukogu ühelt poolt kindlaks määrama ühingu strateegia, aga seda ka periooditi üle vaatama. Seda tuleb nõukogul teha ka ühingu aastaeelarve, üldise tegevusplaani ja riskijuhtimise põhimõtete osas.⁵⁷ Seega, kui juhatuse tegeleb igapäevase juhtimise korraldamisega, siis on nõukogu tööks ühingu tegevust suunata laiemas plaanis, mis omakorda mõjutab seeläbi juhatuse tööd. Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamatus on märgitud, et nõukogu ülesandeks on koos asutajate või omanikega panna paika ühingu visioon. Kusjuures ühingu strateegiline juhtimine hõlmab planeerimist, strateegia juurutamist ning seejärel ka tulemuste hindamist. Kuivõrd strateegilise juhtimise ülesanne on nõukogul, mitte tegevjuhtidel, lasub ka lõplik vastutus tulemuste saavutamise eest just nõukogul.⁵⁸ Õiguskirjanduses on välja toodud, et tegevuse planeerimise hulka kuulub üldjuhul ka aastaeelarve kinnitamine (vt ÄS § 317 lg 7), mis avaldab seeläbi mõju ühingu finantsjuhtimisele.⁵⁹ Edukas tegevuse planeerimine nõuab aga teatud oskusi, ettenägelikkust ja teadmisi ühingu tegevusvaldkonnas. Hea Ühingujuhtimise Tava kohaselt peab nõukogu koosseis olema selline, mis kaasaks selle tööse piisavalt oskusteavet.⁶⁰ Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamatu kohaselt on igal liikmel võimalik organisatsiooni majandusliku seisuga ja tulemuslikkusega hinnata siis, kui ollakse võimelised mõistma finantsjuhtimise ja raamatupidamise printsiipe.⁶¹ Seega peavad nõukogu liikmed strateegilise juhtimise raames olema piisavalt teadlikud ühingu majanduslikust seisust ning seejuures silmas pidama nõukogu enda poolt kinnitatud ühingu arengusuundi. Nii on autori hinnangul nõukogu kohustuseks aastaeelarve kinnitamisel muuhulgas analüüsida, kas eelarve toetab ühingu eesmärkide saavutamist ning vajadusel teha juhatusele ettepanekuid selle muutmiseks.

Strateegilise juhtimise sisu arvestades on aga keeruline väita, et nõukogu oleks rikkunud ühingu juhtimise korraldamise kohustust, välja arvatud juhul, kui see on ühingu töös läbivalt puudulik või täiesti olematu. Äris kasutatav strateegia võib olla ka ettevaatlikkusele põhinev, mistõttu selle saavutamiseks võib minna aastaid, kui mitte kümneid, ning võib näida, et strateegilist juhtimist ei toimu. Autor leiab, et strateegilise juhtimise kohustuse rikkumiseks

⁵⁷ Finantsinspektsioon. Hea Ühingujuhtimise Tava 2005, eessõna, p 3.1.2. – Kättesaadav: <https://www.fi.ee/sites/default/files/2019-02/20050922HYT.pdf> (24.12.2024).

⁵⁸ Rahandusministeerium. Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamat, 2017, lk 56, 58. – Kättesaadav: https://fin.ee/sites/default/files/documents/2023-01/NK_liikme_Käsiraamat%20%281%29.pdf (28.02.2025).

⁵⁹ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1847.

⁶⁰ Hea Ühingujuhtimise Tava (viide 57), p 3.2.1.

⁶¹ Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamat (viide 58), lk 70.

ühingu tegevuse planeerimise mõttes saab üldjuhul pidada vaid juhtumeid, kui ühingul puudub mistahes strateegia ja eesmärgistatud tegevus või kui strateegia on ühingu tegevust arvestades ilmselgelt asjakohatu. Olukorras, kus vähemalt mingil määral on strateegia olemas ning seda järgitakse, on keeruline nõukogule ette heita ka kõnealuse kohustuse rikkumist ning leida sooritusvahet rikkumise jaatamiseks. Oluline on seejuures silmas pidada, et nõukogu ülesanne on siiski ühingu strateegiline juhtimine, mitte igapäevaste otsuste langetamine. Nimelt on Saksa õiguskirjanduses rõhutatud, et nõukogu kohustustele ja õigustele seab piiri see, et nõukogu peab austama juhatuse rolli ühingu töös – selle juhtimisõigust. Siiski peab nõukogu kontrollima juhatuse sobivust taoliseks iseseisvaks juhtimistööks ning juhatuse hoolikalt valima.⁶² Seega peab nõukogu oma strateegiliste plaanide elluviimiseks valima juhatuse, kelle igapäevatoösse nad liigselt sekkuda ei tohi. Nii on ühingu strateegilise juhtimisega seotud ka konkreetsemad tegevused, mis ühingu käekäiku oluliselt mõjutavad ja mille kaudu nõukogu liikme kohustuse rikkumine selgemalt välja joonistub. Nõukogu liikmed võivad vastutada juhatuse liikme valiku, tema ametisuhte kujundamise või igapäevasest majandustegevusest väljuvate tehingute heakskiitmise kohustuse rikkumise tõttu. Neid nõukogul lasuvaid kohustusi ja sellega seonduvat vastutust käsitleb autor järgnevalt.

1.2.2. Juhatuse liikmete valimine

Autori hinnangul ei seonu ühingu strateegilise juhtimisega ainult tegevusplaanide koostamine ja arengusuundade paika panemine, vaid ka eelneva täideviimiseks vajaliku ja sobiva ühingu tegevjuhtkonna valik. Juhatuse liikmete valimine ja ametist tagasikutsumine on nõukogu pädevuses (ÄS § 184 lg 1, § 309 lg 1). Eesti õiguskirjanduse kohaselt peaks juhatuse valimine olema nõukogu esimene ülesanne.⁶³ Seaduses on aga üsna üldsõnaliselt määratletud tingimused, mida nõukogu peaks juhatuse liikmete valimisel järgima. Nimelt ei tohi juhatuse liikmeks olla isik, kes on nõukogu liige, kellele on kohaldatud juhatuse liikmena tegutsemise keeldu või ettevõtluskeeldu, kellel on keelatud tegutseda osäühinguga ja aktsiaseltsiga samal tegevusalal, ega ka isik, kellel on keelatud olla juhatuse liige seaduse või kohtulahendi alusel (ÄS § 180 lg 3, 3¹, ÄS § 308 lg 3, 3¹). Seega on seadusest tulenev lävend juhatuse liikmete sobivuse hindamise osas üsna madal.

See aga ei tähenda, et juhatuse liikmete valimisel kohalduvad nõuded ainult eelnevaga piirduvad. Täiendavaid nõudeid saab tuletada nõukogu järelevalvekohustusest. Saksa

⁶² Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 30.

⁶³ Paltser, A. (viide 56), lk 173.

õiguskirjanduses on leitud, et nõukogu peab kontrollima juhatuse sobivust iseseisvaks juhtimistööks ja juhatuse liikmed hoolikalt valima.⁶⁴ Samuti peab nõukogu selgeks tegema, kas juhatuse liikmed suudavad neile pandud rolli täita, kas sellistest liikmetest koosnev juhatuse koosseis suudab koostööd teha ja kas see koosseis on sobiv juhatuse ülesannete täitmiseks.⁶⁵ Seega ei piisa nõukogu liikme kohustuste nõuetekohaseks täitmiseks üksnes inimeste leidmisest, kes oleksid nõus ühingat juhtima. Samuti ei saa kohustuste kohaseks täitmiseks pidada variisiku juhatusse nimetamist. Oluline on silmas pidada juhatuse liikme kandidaadi võimekust konkreetset ühingat juhtida ning suutlikkust teistega koostööd teha.

Seonduvalt juhatuse liikmete valimisega võib tekkida nõukogu liikmel soov ametisse nimetada mõni enda lähikondne, kuid arvestades nõukogu kohustust olla juhatuse järelevalvaja rollis, võib see endaga kaasa tuua teatavaid probleeme.⁶⁶ Eesti kohtupraktika seisukohtadest saab tuletada, et ühingu juhtorganites ametis olevad lähikondsed on küll aktsepteeritud, kuid seda teatud juhtudel. Tartu Ringkonnakohtus on leidnud, et kui juhatuse liige on nõukogu liikme lähikondne, siis ei tähenda see, et lähikondsest juhatuse liige ei tohiks tasu saada. Selles asjas selgitati, et fakt lähikondsusest pidi olema aktsionäridele teada ning kui nad ei kutsunud nõukogu liikmeid tagasi või ei kasutanud muid ÄS-ist tulenevaid võimalusi, lepiti asjaoluga, et nõukogu liikme lähikondsed juhivad ühingat.⁶⁷ Seega on kohtupraktikas tasuküsimuse lahendamise kaudu kinnitatud, et lähikondsus ühingute juhtimisel pole isenesest probleem. Samas saab eelnevast tuletada, et kui lähikondsusest pole ühingat teavitatud, võib olla kohtute järeldus teistsugune. Autori hinnangul kujutab see eelkõige võimalikku huvide konflikti, mis kujuneb probleemseks, kui sellest pole ühingat teavitatud. Taolisel juhul pole võimalik teistel nõukogu liikmetel sekkuda või nõuda nõukogu liikmelt otsustamisest kõrvalejäämist, kui otsustatakse nõukogu liikmega seotud juhtorgani liikme üle. Autor nõustub Tartu Ringkonnakohtu seisukohaga, mille kohaselt ei tähenda asjaolu, et juhatuse liige on nõukogu liikmete lähikondne, et juhatuse liige ei peaks tasu saama.⁶⁸ Siiski, kui osanikud või aktsionärid ei teadnud lähikondsuse faktist, annab see autori arvates alust hinnata nõukogu liikmete võimalikku vastutust, kui selgub, et lähikondsest juhatuse liikmele on tema isikut ja oskusi arvestades määratud ilmselgelt liiga suur tasu.⁶⁹

⁶⁴ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 30.

⁶⁵ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 111 Rn. 12

⁶⁶ Käesolevas töös tuleks lähikondse mõiste sisustamisel eelkõige arvestada lähedaste suhete olemusest tekkivat huvide konflikti ohtu, kusjuures analoogselt saab kohaldada pankrotiseaduse § 117 lg-t 1; Pankrotiseadus. – RT I, 14.03.2025, 17.

⁶⁷ TrtRnKo 04.05.2023, 2-19-9159/75, p 10.

⁶⁸ *Ibidem*, p 10.

⁶⁹ Nõukogu kohustuste osas juhatuse liikmele tasu määrata vt ka ptk 1.2.3.

Nagu eespool märgitud, ei piirdu nõukogu liikmete kohustused ainult sellega, et tagada juhatuse liikmete olemasolu, vaid nõukogu peab tagama, et valitud juhatuse liikmed oleksid oma tööks sobivad. Seega võib nõukogu liikmete vastutus tuleneda mitte ainult juhatuse liikmete valimata jätmisest, vaid ka ebasobiva liikme valikust. Eesti õiguskirjanduse kohaselt võib nõukogu liikme vastutus tekkida puudulike teadmistega juhatuse liikmete valikust.⁷⁰ Ka õiguspraktikas leitud, et juhul kui nõukogu on juhatuse liikmeks nimetanud isiku, kellel puuduvad tööks vajalikud teadmised või oskused, ja ta rikub oma kohustusi, võib nõukogu olla selle eest vastutav.⁷¹ Autori hinnangul seondub see eelkõige asjaoluga, et ebaseaduslik juhatuse liikme valik suurendab tõenäosust ühingu kahju tekitamiseks, mille eest võivad nõukogu liikmed olla vastutavad, kui nad ei suuda kahju tekkimist ka järelevalvefunktsiooni kaudu ära hoida.

Lisaks üldisele kohustusele valida kompetentsed juhatuse liikmed, saab 2023. aastal jõustunud seadusemuudatuse tõttu jaatada nõukogu liikmete täiendavaid kohustusi, kui nõukogu on jätnud juhatuse liikmed valimata. Nimelt, kui üldjuhul on juhatuse kohustuseks võtta ühingu maksejõuetuse korral samme majandusliku olukorra taastamiseks ja vajaduse korral esitada pankrotiavaldus, siis kui ühingul puuduvad juhatuse liikmed, langeb see kohustus nõukogule (ÄS § 180 lg 5¹, § 306 lg 3¹, § 316 lg 2).⁷² Eelviidatud kohustused ei lasu nõukogu liikmel, kui ta ei teadnud ega pidanudki teadma püsivast maksejõuetusest. Arvestades aga nõukogu laiaulatuslikku järelevalvekohustust, on autori hinnangul taolised olukorrad, mil nõukogu liikmed saaksid usutavalt väita, et nad ei pidanudki ühingu maksejõuetusest teadma, väga erandlikud.⁷³ Nii mõjutab seadus nõukogu ka seeläbi olema aktiivne juhatuse liikmete ametisse nimetamisel.

Eeltoodu põhjal saab järeldada, et seadusest tulenevad nõuded juhatuse liikme valimiseks pole ainsad nõuded, millega nõukogu liikmed peavad arvestama. Hinnata tuleb ka seda, et ametisse nimetatavad juhatuse liikmed sobiksid oma ülesannete täitmiseks ning nõukogu otsuse tulemusena juhiksid ühingu kompetentsed isikud. Lähikondse valimist juhatuse liikmeks ei saa iseenesest pidada nõukogu liikme kohustuse rikkumiseks, eriti näiteks olukorras, kus

⁷⁰ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 613.

⁷¹ Advokaadibüroo Sorainen OÜ, Grant Thornton Baltic OÜ. Eesti Energia AS-i, Elektrilevi OÜ, Enefit AS-i ja Enefit Power AS-i juhtorganite tegevuse hindamise erikontroll perioodil 01.01.2020-31.12.2023. Lõpparuanne (ilma ärisaladuseta), lk 63. – Kättesaadav: <https://www.fin.ee/sites/default/files/documents/2024-11/Lõpparuanne.pdf> (13.04.2025) (edaspidi Eesti Energia AS-i erikontrolli raport).

⁷² Samuti tekib viidatud sätete kohaselt kohustus pärast maksejõuetuse ilmumist peatada maksete tegemine, mis pole kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega. Kui selliseid makseid tehti, tuleb need ühingu hüvitada.

⁷³ Nõukogu järelevalvekohustuse osas vt ptk 1.3.

tegemist on ühingu vajaliku tippspetsialistiga. Küll on aga oluline, et ühing oleks teadlik lähikondsuse faktist, mille kaudu on võimalik ära hoida võimalikke kuritarvitusi juhatuse ja nõukogu liikmete poolt.

1.2.3. Juhatuse liikmete tasu määramine

Lisaks juhatuse liikmete valimisele on nõukogu ülesandeks määrata juhatuse liikmete tasu ja määrata selle maksmise kord (ÄS § 180¹ lg 1, ÄS § 314 lg 1). Esiteks peab ühingu poolt juhatuse liikmele teostavate maksete kogusumma olema mõistlikus vastavuses juhatuse liikme ülesannetega ning teiseks ka ühingu majandusliku olukorraga (ÄS § 180¹ lg 2, ÄS § 314 lg 2). Saksa õiguskirjanduse kohaselt on juhatuse liikmete tasu määramisel ühelt poolt tegu osaliselt ärilist laadi ja tulevikku suunatud otsusega, mille hindamisel kohaldatakse ärilise kaalutluse reeglit, kuid teisalt piiravad seaduses sätestatud piirangud otsuse langetamisel kasutatavat diskretsiooni.⁷⁴ Sama saab järelda ka Eesti õiguse kohaselt: ühelt poolt võivad juhatuse liikme tasu otsustamisel olla määravaks näiteks isiku spetsiifilised erialased teadmised ning sellest tulenev äriiline soov kindlustada kõrgema tasumäära kaudu isiku motivatsiooni osaleda ühingu juhtimistegevuses, kuid samas peavad kõik sellised kaalutlused olema kooskõlas seadusest tulenevate reeglitega. Seega kujundavad nõukogu otsust juhatuse liikme tasu määramisel nii ärilised kaalutlused kui ka seda piiravad seaduse sätted. Nõukogu liikmed peavad olema seejuures hoolsad juba enne lõpliku tasuotsuse langetamist, kuivõrd Riigikohtu praktika kohaselt ei saa nõukogu, isegi sellekohase soovi korral, ühepoolset ümber kujundada varasema otsusega tekkinud võlasuhet.⁷⁵

Eesti kohtupraktikas on Riigikohus kinnitanud, et kui nõukogu on juhatuse liikmele määranud tasu, mis pole vastavuses tema ülesannetega, on ühingul õiguskaitsevahendina tasu vähendamise nõude kõrval ka kahjunõue nõukogu liikme vastu.⁷⁶ Tartu Ringkonnakohus on selgitanud, et juhatuse liikmele mõistliku tasu maksmine ei saa olla käsitatav kahjuna, vaid see on ühingu tavapärase kulu. Seevastu võiks nõukogu liikme kohustuste rikkumist jaatada näiteks juhul, kui juhatuse liikmele määratud tasu suurus ei vasta käibepraktikas tavalisele tasule ning ületab seda oluliselt, või juhul, kui tasu suurus on aktsiaseltsi käibega võrreldes ebaproportsionaalne. Kui tasu on tavapärase ja aastakäibega võrreldes marginaalne, ei saa

⁷⁴ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 61.

⁷⁵ RKTko 03.10.2018, 2-15-18186/83, p 19, 20.

⁷⁶ *Ibidem*, p 23, 24; Ühingul on võimalik nõuda juhatuse liikme tasu vähendamist ÄS § 314 lg 3 alusel ka juhul, kui juhatuse liikme tasu määrati tagasiulatuvalt ja tasu pole ilmselgelt liikme panuse ja aktsiaseltsi majanduslike võimalustega vastavuses (vt *Idem*, p 22).

väita, et juhatuse liikme tasul oli oluline mõju ühingu majanduskäibele.⁷⁷ Saksa õiguses rõhutab AktG § 116 III lause samuti nõukogu liikme kahju hüvitamise kohustust, kui nõukogu on kehtestanud juhatuse liikmetele ebakohase tasu. Seejuures on viidatud AktG § 87 lg-le 1, mis sätestab, et juhatuse liikmele üldiseid töötasusid määrates, peab nõukogu tagama, et need vastavad juhatuse liikme ülesannetele ja sooritusele ning ühingu majanduslikule seisukorrale, kusjuures ilma konkreetsete põhjusteta ei tohi tasu olla tavapärasest suurem.⁷⁸

Seega on Eesti kohtupraktikas võetud lähenemine sarnane Saksa õigusega: üldjuhul on lubatud eelkõige keskmise tasu määramine ja selle ületamiseks peaksid esinema seda põhjendavad kaalutlused. Autori hinnangul on oluline rõhutada, et juhatuse liikme tasu tavapärasuse hindamisel tuleks aluseks võtta sarnases valdkonnas tegutsevad sarnase suurusega ühingud, mitte aga äriühingute juhatuse liikmete üldine keskmine tasu. Selliselt on paremini tagatud ühingu konkurentsivõimelisus ja suutlikkus nimetada ühingu juhatusse pädevad ning vajalike teadmistega isikud, mis omakorda võimaldab nõukogul paremini täita ühingu strateegilise juhtimise ülesandeid.

1.2.4. Igapäevasest majandustegevusest väljuvate tehingute tegemiseks nõusoleku andmine

Nõukogu peab ÄS § 317 lg 1 kohaselt andma nõusoleku selliste tehingute tegemiseks, mis väljuvad ühingu igapäevase majandustegevuse raamest. Nimetatud sättes on näidisloetelu olukordadest, mil nõusolek on vajalik. Kõnealusteks tehinguteks on näiteks osaluse omandamine ja lõppemine teistes ühingutes (p 1), kinnisasjade ja registrisse kantud vallasasjade võõrandamine ja koormamine (p 3) või laenude ja võlakohustuste võtmine, mis ületavad majandusaastaks ettenähtud summa (p 6). Kohtupraktika kohaselt on juhatuse ülesanne pöörduda nõukogu poole, kui juhatus soovib selliseid tehinguid teha. Kui juhatus seda ei teinud, ei saa juhatuse tegematajätmist ette heita nõukogu liikmele.⁷⁹

⁷⁷ TrtRnKo 04.05.2023, 2-19-9159/75, p 8.

⁷⁸ Börsiühingutele kohalduvad tasu määramisel omakorda erireeglid, näiteks AktG § 87 lg 1 kohaselt peab töötasu struktuur olema orienteeritud ettevõtte jätkusuutliku ja pikaajalise arengu edendamisele, kusjuures töötasu muutuvkomponentide reguleerimiseks on üldjuhul nõutav mitmeaastase hindamisaluse olemasolu ja kokkulepe, mis võimaldaks võtta tasuküsimustes arvesse ka erakorralisi arenguid. Ka Eestis on lisaks ÄS-ile sätestatud teatud erireeglid näiteks väärtpaberituruseaduses (VPTS) turul kaubeldava hääleõigust andva aktsia emitendi juhtkonna tasustamise põhimõtete osas (vt VPTS § 135²).

⁷⁹ TlnRnKo 15.11.2017, 2-14-51896/192, p 50; Autor rõhutab, et nõukogu liikme vastutus võib sellisel juhul tekkida hoopis järelevalvekohustuse rikkumisest.

Ehkki seadus väljendab taolistes olukordades nõusoleku andmise nõukogu selge õiguse ja kohustusena (ÄS 317 lg 2), siis on ühingul võimalus nõukogu ülesandeid ümber kujundada seaduses sätestatust erineval viisil, muuhulgas näha ette, et juhatusel pole mitte ühegi tehingu jaoks nõusolekut vaja (vt ÄS § 317 lg 2). Praktikas sellist põhikirja autonoomsust ka kasutatakse. Näiteks Aktsiaseltsi LHV Varahaldus põhikirjas on sätestatud, et nõukogu nõusolek on vajalik eelkõige tehingute tegemiseks, millega kaasneb tüürettevõtja asutamine või lõpetamine, ettevõtte omandamine, võõrandamine või selle tegevuse lõpetamine, välisfiliaalide asutamine ja sulgemine, samas muude ÄS § 317 lõikes 1 sätestatud tehingute tegemiseks ei ole nõukogu nõusolek vajalik.⁸⁰ Ühingute puhul, kus kehtib rangem regulatsioon, on tegemist aga nõukogul lasuvate ülesannete sisu laiendamisega. Nii on AS LHV Kindlustus põhikirjas sätestatud lisaks peamiselt seaduse nimekirjaga kattuvatele tehingutele ka nõukogu pädevus otsustada näiteks täiendavate teenuste ja toodete pakkumise alustamise ning uutele geograafilistele turgudele tegevuse laiendamise üle. Samuti on nõukogu pädevuses otsustada tehingute tegemise üle aktsionäride ja nendega seotud⁸¹ isikutega, kui selline tehing väljub igapäevase majandustegevuse raamest.⁸² Kuna kõnealune seadusesäte on dispositiivne, on seega nõukogu ülesandeid seoses tehinguteks nõusoleku andmisega võimalik olulisel määral ümber kujundada.

Kui nõukogu antud nõusoleku järel tekkis tehinguga ühingu kahju, on võimalik selle hüvitamist nõukogu liikmetelt nõuda. Kohtupraktikas on hoolsus- ja lojaalsuskohustuse rikkumiseks peetud näiteks seda, kui nõukogu kiitis heaks ühingu vara müümise oluliselt alla turuhinna. Nõukogu liikme teadmist tehingu kahjulikkusest on seejuures võimalik tuletada sellest, kui nõukogu liikmed osutavad ühingu omakorda teise ühingu kaudu raamatupidamisteenust või kui nõukogu liige, olles ka teise ühingu juhatuse liige, sõlmib viimase rollis ühingu kahjuliku tehingu.⁸³ Ühingu tekkiva kahjuna arvestatakse ka saamata jäänud tulu.⁸⁴ Kuid nõukogu liige ei peaks vastutama pelgalt seetõttu, kui teatud tehingu tegemise või hoopis tegemata jätmise tõttu jäi ühingu tulu saamata. Saamata jäänud tulu on ärimaailmas ja ettevõtluses tehtavate valikute puhul üheks tüüpilisemaks äririskiks ning seega on üldjuhul selle riski panemine juhatuse ja nõukogu liikmele põhjendamatu. Laiemalt otsuste vastuvõtmisel, aga ka igapäevasest majandustegevusest väljuvate tehingute

⁸⁰ Aktsiaselts LHV Varahaldus (registrikood: 10572453) põhikiri (kehtivuse algus 08.04.2024), p 5.7, 5.8. – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/10572453/Aktsiaselts-LHV-Varahaldus> (08.04.2025).

⁸¹ Kusjuures AS LHV Kindlustus põhikirja punkti 5.4.12.(v) järgi on nõukogu pädevuses nõusoleku andmine ka sellistele tehingutele, mis on sõlmitud aktsionäride osanike ja aktsionäridega.

⁸² AS LHV Kindlustus (registrikood: 14973611) põhikiri (kehtivuse algus 11.12.2020), p 5.4. – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/14973611/AS-LHV-Kindlustus> (22.04.2025).

⁸³ TrtRnKo 05.11.2018, 2-14-14536/117, p 13, 13.1.

⁸⁴ Saare, TsÜSK § 37/3.2.1, § 37/3.2.2.3.

heakskiitmisel, on oluline arvestada iga konkreetse juhtumi asjaolusid. Harju maakohtu otsuses on rõhutatud, et äriühingute juhid ei ole selgeltnägijad ning olevikus tekkinud arusaamu ei saa minevikku üle kanda, kusjuures ühingu uus aktsionär ei saa ümber hinnata varasemate juhtide tegevust, mis on aset leidnud ja heaks kiidetud varasemate aktsionäride ja nõukogu ajal.⁸⁵ Samuti on selgitatud kohtu võimalusi rikkumise hindamisel, mille kohaselt puudub kohtul pädevus võtta ettevõtte juhi roll ning hinnata tagantjärele tegevuste majanduslikku otstarbekust ja seda, milline valikuvariant oleks võinud äriliselt tuua rohkem kasu. Hinnata saab vaid korraliku ettevõtja hoolsusega käitumist.⁸⁶ Samas ei saa autori hinnangul sellega täielikult nõustuda. Kohtu roll ongi hinnata seda, kas otsus, mis vastaval juhul tehti, oli põhjendatult tehtud just selliselt. Samuti pole autori hinnangul määravaks asjaolu, et ühingu nõue on esitatud ajal, mil ühingus on uued aktsionärid. Vastupidi: alles aktsionäride ja osanike või juhtorgani liikmete vahetumisel võibki varasemate juhtide kahjulik tegevus ilmsiks tulla.

Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, et nõukogu liikme kohustused ei hõlma endast kohustust saavutada edu. Oluline on silmas pidada, millised nõukogu liikme otsused on ärilist laadi ehk millel on alternatiivsed valikuvariandid, ja millised otsused mitte. Et nõukogu otsustel on tihti ennustav olemus ning tulevikku suunatus muudab otsuste langetamise ebakindlaks, on nende hindamisel oluline võtta *ex-ante* vaatluspunkt.⁸⁷ Harju Maakohus on selgitanud, et otsuste majanduslikku otstarbekust saab hinnata vaid mitmete erinevate aspektide koosmõjus. Nendeks aspektideks on näiteks äriühingu konkurentsiolekord või vajadus teavet salajas hoida. Kusjuures ettevõtte juhtimist saab hinnata konkreetsetes selles ajas ja ruumis, milles tehti vastavaid otsuseid, mitte tagantjärele. Kohtu seisukoha järgi puudub reaalsuses üksainus õige toimimisviis, vaid seda mõjutavad juhtorganite liikmete erinevad ärilised kaalutlused, eelistused, aktsionäride soovid ja ka riskitaluvus, samuti konkreetsetes hetkes reaalse äritegevuse läbiviimine.⁸⁸ Ehkki kohtu juhised on printsipiisilised õiged, siis leiab autor, et mitte alati ei saa öelda, et õiget toimimisviisi polnud, tuginedes osanike või aktsionäride riskitaluvusele või juhtide riskivalmidusele. Nimelt kui on selge, et ühing on liikumas maksejõuetuse poole või kui ühing on kriisiolekorras, tuleb kohaldada kõrgemat hoolsusstandardit, mis võib teatud oludes nõuda ka väljamaksete tegemise peatamist, hoolimata juhtorgani liikme suuremast riskivalmidusest. Seega on oluline hinnata seda,

⁸⁵ HMKo 10.02.2021, 2-20-3645/77, p 92.

⁸⁶ *Ibidem*, p 78, 91; Kõrvalmärkusena leiab autor, et kuivõrd ÄS § 306 lg 2 kohaselt on aktsiaseltsi juhatus kohustatud tegutsema majanduslikult kõige otstarbekamal viisil, võib vastupidiselt kohtu märgitule olla teatud juhtudel kohtuliku kontrolli esemeks just ka tegevuste majanduslik otstarbekus.

⁸⁷ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 45.

⁸⁸ HMKo 10.02.2021, 2-20-3645/77, p 91, 92.

millistes oludes nõukogu liikmed otsuse vastu võtsid ja kas see otsus oli sel ajal kõiki asjaolusid arvestades põhjendatud või mitte.

Selge on see, et kohus ei pea ega saa iga kahjuliku tehingu puhul sedastada, et nõukogu liige selle eest ka vastutab. Riigikohus on näiteks juhatuse liikmega seotud õigusvaidluse puhul selgitanud, et riski, mis tuleneb majanduslikust tegutsemisest, näiteks lepingute sõlmimisest ja täitmisest, kannab siiski ühing, mitte tema juhatuse liige. Seega pole rikkumiseks ühingu vajadustest ja võimalustest lähtuva lepingu sõlmimine, ega ka see, et lepingupartneri hoolsal valikul on too lõpuks lepingut rikkunud. Siiski saab rikkumiseks pidada ülemäärase riski võtmist.⁸⁹ Eeltoodud Riigikohtu seisukohta on asjakohane jaatada ka nõukogu liikme puhul. Nii oleks autori hinnangul tehinguteks nõusoleku andmisel nõukogu liikmete vastutus õigustatud, kui nõukogu võtab sellega ühingu riski, mis selle majanduslikku seisut arvestades pole mõistlik või kui sõlmitakse leping isikuga, kelle puhul on teada, et lepingut ei pruugita nõuetekohaselt täita. Sellisel juhul ei ole tehingu näol tegemist enam tüüpilise äririskiga, kus soovitud ja ühingu kasulik tulemus jääb nõukogu liikme tegevusest sõltumata põhjustel saavutamata, vaid hoopis nõukogu tegemata tööga asjakohaste kaalutluste väljaselgitamisel.

Viru Maakohtu otsuses on selgitatud, et kui nõukogu liikme vastu on esitatud nõue kahjuliku otsuse tõttu tekkinud kahju hüvitamiseks, peaks hageja välja tooma näiteks selle, et langetatud otsuse tarvis oleks nõukogu liige pidanud koguma rohkem või hoopis muud infot.⁹⁰ Ehkki see on põhimõtteliselt õige, saab iseenesest alati väita, et infot oleks võinud rohkem koguda. Autori hinnangul seisneb küsimus hoopis selles, millisest hetkest alates on võimalik öelda, et nõukogu liige on piisavalt vajalikku infot kogunud ja veelgi täpsemalt, mida ta sellise info kogumiseks mõistlikult tegema peaks. Saksa õiguskirjanduses on leitud, et ka nõukogu otsuste puhul tuleb arvestada ärilise kaalutluse reeglit.⁹¹ Riigikohtu seisukoha järgi saab juhatuse liikme vastutuse hindamisel lugeda ärilise kaalutluse reegli nõuded täidetuks, kui: 1) juhatuse liikmel puudub isiklik huvi oma tegevuse vastu; 2) ta omab vastavalt asjaoludele mõistlikul määral infot; ning 3) sarnases olukorras oleks heauskse juhatuse poolt ratsionaalselt usutav, et tegevus või otsus on tehtud ühingu parimates huvides.⁹² Saksa õiguskirjanduse kohaselt puudutab nõukogu liikmete puhul ärilise kaalutluse reegli kohaldamine eelkõige just selliseid otsuseid, mis seonduvad tulevikku suunatud otsustega kaasneva ebakindlusega, näiteks

⁸⁹ RKTko 04.03.2015, 3-2-1-169-14, p 21. Antud lahend on tehtud korteriühistu juhatuse liikme suhtes, kuid autori hinnangul on võimalik neid põhimõtteid laiendada ka kapitaliühingu juhtorgani liikmele.

⁹⁰ VMko 27.04.2022, 2-19-9159/70, p 1, 13.

⁹¹ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 45.

⁹² RKTko 18.12.2019, 2-17-10474, p 20; Ärilise kaalutluse reegli kohta vt ka Tarvis, P. Ärilise kaalutluse reegel juhtorgani liikme vastutuse hindamisel. Magistr töö. Juhendaja Andres Vutt. Tartu: Tartu Ülikool 2019.

juhatuse liikmete valimine ja tagasikutsumine, nende tasu määramine ja ka tehingute heakskiitmine. Kusjuures info piisavuse hindamine allub täielikult kohtuliku kontrollile. Nõukogu otsuste vastuvõtmiseks on vajalik vastavalt asjaoludele piisava informatsiooni olemasolu ning selle kogumine võib vajada ka eksperdiarvamuse võtmist. See, kas ärilise kaalutluse reegel peaks kohalduma raskete rikkumiste korral, mil piisavat infot pole kogutud, on aga kaheldav, kuivõrd ärilise kaalutluse reegli kohaldamise üks eelduseid ongi piisava info olemasolu. Samas tuleb arvestada, et nõukogu otsuste langetamiseks pole vaja otsida mitte kõikivõimalikku infot, vaid just vajalikku infot, mistõttu tuleb piisava infohulga hindamisel rakendada teatud diskretsiooni. Nõukogul säilib teabe omandamise osas mõningane valikuvabadus, sest teave ei pea olema kõikehõlmav, vaid vastaval juhul kohane. Nii on Saksa õiguskirjanduses järeldatud, et ärilise kaalutluse reegli kaitse peaks laienema ainult sellistele nõukogu otsustele või tegevustele, mida ei seo õiguslikud nõuded, vaid mis ongi loomult ärilist laadi. Oluline on ka see, et kui ärilise kaalutluse reeglit pole järgitud, siis ei tähenda see iseenesest automaatselt rikkumist, vaid pelgalt viitab, et rikkumine võib olla toime pandud. Samas läheb sellisel juhul tõendamiskohustus nõukogu liikmele üle.⁹³

Kokkuvõtlikult on seadusandja jätnud tehingutele heakskiidu andmise pädevuse kujundamise õiguse ühingule, arvestades seadusest tulenevat võimalust seda pädevust kas välistada, piirata või laiendada. Samas leiab autor, et sellist seadusandja valikut kompenseerib nõukogu kohustus teostada järelevalvet: isegi olukorras, kus nõukogu pädevus igapäevase majandustegevuse raamest väljuvate tehingutele nõusoleku andmiseks on välistatud, on nõukogul endiselt kohustus nende tehingute tegemise üle järelevalvet teostada.

1.3. Järelevalve teostamine

1.3.1. Järelevalve sisu

Nõukogu teine peamine kohustus on järelevalve teostamine. Nõukogu peab ÄS § 316 lg 1 kohaselt teostama järelevalvet juhatuse tegevuse üle ning üldkoosolekut kontrolli tulemustest informeerima. Riigikohus on sedastanud, et järelevalve teostamine on nõukogu keskseks ülesandeks.⁹⁴ Ka autori hinnangul saab järelevalvekohustust pidada nõukogu olulisemaks ülesandeks, mille kaudu väljendub mitmeid strateegilise juhtimise olulisi elemente. Näiteks ühendab järelevalve- ja strateegilise juhtimise kohustust kontrolli teostamine juhatuse liikme sobivuse osas, juhatuse tehtud tehingute üle, sealhulgas ka selle üle, kas tegevjuhtkonna

⁹³ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 45, 47, 48.

⁹⁴ RKTko 3-2-1-152-16, p 16; RKTko 19.12.2016, 3-2-1-113-16, p 24.

tegevus on kooskõlas ühingu eesmärkide ja strateegiaga. Lisaks on riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamatu kohaselt järelevalve toetavaks teguriks ühingu strateegiliste eesmärkide seadmisel ning vajadusel nende muutmisel.⁹⁵

Ka Saksa õiguses on AktG § 111 kaudu rõhutatud, et järelevalve juhatuse tegevuse üle on nõukogu olulisim ülesanne.⁹⁶ Saksa allikatest saab esile tõsta nõukogu kohustuse valida tõhusalt toimiv juhatus, aga ka jälgida pidevalt selle tegevust.⁹⁷ Samas ei saa nõukogult oodata, et ta jälgiks juhatuse igapäevatoiminguid ega nende eest vastutaks, vaid nõukogu peab laiemas plaanis jälgima juhatuse tegevuse seaduslikkust, korrektsust, otstarbekust ja muuhulgas ka majanduslikku efektiivsust.⁹⁸ Seega kui juhatuse liikmete valimine ja ametisuhte kujundamine seondub eelkõige ühingu strateegilise juhtimise ülesandega, siis järelevalve puhul hinnatakse olemasolevate juhatuse liikmete sobivust ja teostatakse juhatuse tegevuse üle kontrolli. Ehkki järelevalvekohustust on rõhutatud nii Eesti kui ka Saksa õiguses, on järelevalve sisu jäänud Eesti õiguses pigem avamata. Näiteks pole õiguskirjanduse kriitika kohaselt järelevalvekohustus seaduses selgelt sätestatud. Nimelt ei sea seadus kriteeriume järelevalve osas ega ka ajavahemikku, mille järel tuleks ühingu dokumente kontrollida või millises osas seda üldse teha tuleks.⁹⁹

Õiguskirjanduses on rõhutatud, et järelevalve teostamine nõuab selle efektiivseks täitmiseks teatud õigusi. Nii on nõukogule kui kollegiaalsele organile tervikuna, aga ka eraldi nõukogu liikmetele antud õigused, mis võimaldavad nõukogu liikmete kohustuste täitmist.¹⁰⁰ ÄS § 317 lg 6 võimaldab nõukogul tutvuda kõikide aktsiaseltsi dokumentidega ning kontrollida raamatupidamise õigsust, vara olemasolu ning aktsiaseltsi tegevuse vastavust nii seadusele, põhikirjale kui ka üldkoosoleku otsustele. Näiteks kohtupraktikas on leitud, et kui ühingu makseraskused on teada, tuleks hoolsal nõukogu liikmel eelnimetatud õiguse alusel juhatuse tegevust, raamatupidamise õigsust ja vara olemasolu ka kontrollida.¹⁰¹ Samuti on nõukogul õigus saada juhatuselt teavet aktsiaseltsi tegevuse kohta ning nõuda juhatuselt tegevusaruande ning bilansi koostamist (ÄS § 317 lg 7).¹⁰² Ning ÄS § 306 lg 3 annab õiguse nõuda aruannete ja dokumentide ärakirju, kui nõukogu pole teisiti otsustanud. Nõukogu töös on abiks ka

⁹⁵ Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamat (viide 58), lk 112.

⁹⁶ Koch, AktG § 111 Rn. 1.

⁹⁷ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 39.

⁹⁸ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 116 Rn. 18.

⁹⁹ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 68.

¹⁰⁰ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1843, 1855, 1856.

¹⁰¹ TrtRnKo 27.06.2017, 2-12-43819/189, p 26.

¹⁰² See õigus on ka igal nõukogu liikmel (ÄS § 317 lg 7 II lause).

auditikomitee, kui see on ühingu loodud. Audiitortevuse seaduse¹⁰³ (AudS) § 97 lg 1 kohaselt on auditikomitee liikmete ametisse nimetamine ja tagasikutsumine nõukogu pädevuses. See on nõuandev organ raamatupidamise, audiitorkontrolli, riskijuhtimise, sisekontrolli ja -auditeerimise, järelevalve teostamise ja eelarve koostamise valdkonnas ning tegevuse seaduslikkuse osas (AudS § 96). Kui sellist komiteed pole loodud, lasuvad selle ülesanded siiski nõukogul, kes peab ülesannete täitmiseks omama piisavat ja asjakohast teavet.¹⁰⁴ Seega peab nõukogu igal juhul saama selge ülevaate ühingu käekäigust, ükskõik, kas ta kasutab selleks kõrvalist abi või mitte.

Eesti õiguskirjanduses pole nõukogu liikme kohustuste täitmise standardit põhjalikult lahatud, küll aga on seda tehtud Saksa kirjanduses.¹⁰⁵ Saksa õiguses on sätestatud juhatuse liikmete kohustus nõukogule teatud olukordades aru anda ja informeerida ning see on õiguskirjanduse kohaselt üldiselt ka piisav alus, mille pinnalt nõukogu oma järelevalvekohustust peaks täitma. Kui juhatus oma aruandluskohustust täidab, siis peab nõukogu saadud infot põhjalikult uurima, kusjuures abistamiseks võib kokku kutsuda töögrupe, kuid järelevalvekohustust ei saa siiski täielikult neile delegeerida.¹⁰⁶ Saksa õiguskirjanduse järgi on nõukogu teostatav järelevalve piisav, kui nõukogu:

- on veendunud, et ühingu juhatuse koosseis on oma ülesannete täitmiseks sobiv ja et juhatuse liikmed sobivad oma rolli täitma;
- on veendunud, et juhatuse liikmete vaheline koostöö sujub ning ühingu juhtimine, selle tegevuse planeerimine, raamatupidamine ja ühingu sisemine organisatsioon vastab nõuetele;
- on veendunud, et juhatus täidab enda aruandluskohustust seaduse kohaselt;
- võtab arvesse ja arutab raporteid ning infot, mida ta juhatuselt saab ning sealjuures käsitleb detailselt neis kajastatud tehinguid, ühingu toimunud arenguid ja tulemusi;
- täidab nõukogule seaduses pandud kohustust seoses finants- ja tegevusaruandluse üle vaatamisega;
- kontrollib kõiki asjaolusid, mis võiksid viidata juba toimunud või tulevikus tõenäoliselt toimuvale juhatuse liikme kohustuste rikkumisele; ja
- oluliste kõrvalekallete korral algselt planeeritud tegevustest või olulise muutuste puhul ühingu majanduslikus seisus, sealhulgas võrdluses teiste sarnaste ettevõtetega, kontrollib nende põhjust ja seda, kas juhatus on nendele kõrvalekalletele ka sobivalt reageerinud.¹⁰⁷

¹⁰³ Audiitortevuse seadus. – RT I, 07.01.2025, 13.

¹⁰⁴ Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamat (viide 58), lk 113.

¹⁰⁵ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 69.

¹⁰⁶ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 111 Rn. 13, 16.

¹⁰⁷ *Ibidem*, AktG § 111 Rn. 12.

Eestis võiks samuti nõukogu liikmete järelevalvekohustuse sisu ja standardit hinnata eeltoodud põhimõtete ja äriseadustikus ettenähtud normide alusel, mis seavad nõukogu tööle teatud eeldused. Näiteks, kui juhatuse koosolekute regulaarsusele pole täpsemaid nõudeid sätestatud, peab nõukogu jälgima, et viimane peaks ka regulaarselt koosolekuid.¹⁰⁸ Nõukogu peab koosolekuid pidama vähemalt kvartaalselt (ÄS § 321 lg 1). Nimetatud säte loob minimaalse standardi nõukogu liikme aktiivsuseks ning tähelepanuks ühingu käekäigu ning toimimise suhtes. Lähtudes korraliku ettevõtja hoolsuse printsiibist, võiks autori hinnangul olla üldjuhul alati järelevalvekohustuse rikkumine jaatav, kui kvartaalseid kohtumisi ei peeta ning juhatuse liikmed on toime pannud rikkumise. Oluline on rõhutada, et juhatuse liikmete kohustuste rikkumine ei tähenda, et automaatselt tekiks sellega ka kahju, või isegi kui kahju tekib, et see oleks põhjuslikus seoses nõukogu koosolekute pidamise kohustuse rikkumisega. Siiski, arvestades, et kvartaalsete kohtumiste pidamata jätmine on iseenesest seadusest tuleneva nõude rikkumine, nõuaks vastutusest vabanemiseks korraliku ettevõtja hoolsuse tõendamine nõukogu liikmetelt tavapärasest suuremat pingutust. Ning kui selgub, et juhatuse on teinud kahjulikke tehinguid, on nõukogu liikmetel ilmselt pea võimatu väita, et nad ei pidanudki kahjulikust tehingust teadma ja et nad tegutsesid piisava hoolsusega.¹⁰⁹

Samuti saab järelevalvekohustuse sisu hinnata sätete alusel, mille kohaselt on nõukogul kohustus avaldada aruannete kohta arvamust. Näiteks majandusaasta aruannete kohta arvamuse esitamise kohustus ÄS § 179 lg 2 ja § 333 lg 1 alusel suunab nõukogu sisulisemalt majandusaasta aruande üle vaatama ja sellele oma seisukohta andma. Kuid nõukogu roll ilmneb ka muudes aspektides, näiteks strateegilise juhtimisega seonduvas kohustuses teha üldkoosoleku iga päevakorrapunkti kohta ettepanek (ÄS § 294 lg 5).¹¹⁰ Nii näeb seadus ette mitmeid erinevaid detailsemaid kohustusi, mille korrapärane täitmine on indikatsiooniks, et nõukogu liikmed on järelevalvekohustust täitnud neilt oodatava hoolsusega.

Järelevalvega seonduv siiski kõige otsesemalt juhatuse aruandluskohustus ÄS § 180 lg 5 ja ÄS § 306 lg 3 alusel, mille sisu on oluliseks aluseks nõukogu järelevalvele. Nimetatud sätete kohaselt on juhatusel kohustus nõukogule anda ülevaade ühingu seisust ja tegevusest vähemalt kord nelja kuu jooksul ning samuti kohustus nõukogu koheselt teavitada ühingu oluliselt mõjutavatest asjaoludest või kui selle majanduslik seis on oluliselt halvenenud. Kuigi

¹⁰⁸ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 69.

¹⁰⁹ Kohtupraktikas on koosolekute pidamata jätmist kasutatud ka argumendina nõukogu liikmete kohustuste rikkumise sisustamisel, vt nt TrtRnKo 27.06.2017, 2-12-43819/189, p 28.

¹¹⁰ Aktsiaseltsi puhul on üldjuhul nõukogu pädevuses näiteks ka üldkoosoleku päevakorra määramine (ÄS § 293 lg 1), dividendi suuruse kooskõlastamine (ÄS § 278), nõusoleku andmine eeldividendi maksmiseks (ÄS § 277 lg 3) või ühingu oma aktsiate omandamiseks (ÄS § 283 lg 3).

nõukogu peaks üle vaatama juhatuse koostatud aruandeid, siis kui juhatus on aruanded koostanud ebakorrektselt, tekib küsimus nõukogu liikmete võimalikust vastutusest. Eesti õiguskirjanduses on leitud, et on kaheldav, kas ja mis ulatuses saab nõukogu tugineda ainuüksi juhatusele saadud infole.¹¹¹ Eesti kohtupraktikas on näiteks ühingu tervikvara müügile nõusoleku andmise korral leitud, et sellisel juhul ei oleks tohtinud nõukogu järelevalve piirduda juhatuse esitatud andmetega nõustumisega.¹¹² Saksa õiguskirjanduses on selgelt öeldud, et nõukogu ei pea olema juhatuse edastatava teabe osas juba eos kahtlev ega pea selles pidevalt kahtlema. Samas ei ole lubatud infot ka pimesi usaldada.¹¹³ Seoses juhatuse esitatud ülevaadete ja raportitega on Saksa õiguskirjanduses märgitud, et üldjuhul võib nõukogu liige tugineda nende õigsusele, kuid kui ta tunnetab lünki olemasolevas infos või seda, et oluliste küsimuste osas puudub piisav info, peab nõukogu juhatusele täiendavat infot küsima. Siiski olukordades, kus küsimuse all on ühingu jaoks eriti olulise tähtsusega tehingud, peab nõukogu iseseisvalt tegema päringuid juhatuse antud info kohta, näiteks juhul, kui toimuvad olulised kõrvalekalded ühingu tegevuses planeeritust. Nii hõlmavad Saksa õiguse kohaselt nõukogu liikme kohustused ka kohustust hinnata, kas vajalik on kokku kutsuda nõukogu koosolek või vajadusel nõuda üldkoosoleku kokkukutsumist.¹¹⁴ Ka Eesti õiguses on selgelt sätestatud nõukogu kohustus taotleda aktsionäride või osanike koosoleku kokkukutsumist, kui see on ühingu huvides ilmselt vajalik (ÄS § 317 lg 10).

Eesti õiguskirjanduses on selgitatud, et nõukogu teostab järelevalvet nii juhatuse tegevuse õiguspärasuse kui ka selle eesmärgipärasuse ning otstarbekuse üle. Samuti on nõukogul õigus ja kohustus kontrollida juhatuse liikme lepingust tulenevate kohustuste täitmist.¹¹⁵ Lisaks on leitud, et tulenevalt nõukogu pädevusest esitada nõudeid üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamiseks (vt ÄS § 302 lg 3), on nõukogul õigus järelevalvet teostada ka üldkoosoleku tegevuse üle.¹¹⁶ Saksa õiguskirjanduse kohaselt peab nõukogu jälgima, kas juhatus kaitseb ühingu ärihuve ja kas ühingu säilimine ning pikaajaline kasumlikkus on kindlustatud.¹¹⁷ Kusjuures järelevalvekohustus ei piirdu ainuüksi juhatuse tegevuse kontrollimisega: järelevalvet tuleb teostada teistegi nõukogu liikmete üle.¹¹⁸ Nii on Saksa õiguskirjandus omistanud nõukogule laiemat funktsiooni, kui Saksa või Eesti seadus seda teeb. Nimelt

¹¹¹ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 70.

¹¹² TrtRnKo 05.11.2018, 2-14-14536/117, p 13.1.

¹¹³ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 111 Rn. 16.

¹¹⁴ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 43, 44.

¹¹⁵ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1852, 1860.

¹¹⁶ Paltser, A. (viide 56), lk 176; Õiguskirjanduses on viidatud nõukogu kohustusele üldkoosoleku otsuseid vaidlustada, kui ühingule võib tekkida kahju, ning nõukogu liikmel on selline kohustus kuriteo või väärteo toimepanemise, aga ka kahju hüvitamise kohustuse tekkimise ohu korral (vt Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1879).

¹¹⁷ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 32.

¹¹⁸ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 116 Rn. 19.

nimetab AktG § 111 lg 1 nõukogu ülesandena vaid juhtimise üle järelevalve teostamist¹¹⁹ ja ka ÄS § 316 lg 1 I lause sätestab selgelt, et nõukogu pädevusse kuulub järelevalve teostamine just juhatuse üle. Saksa õiguskirjanduses tuleneb see põhimõttest, et nõukogus teostatakse ülesandeid ühiselt, mistõttu iga liige peab nõukogu esimeest teavitama, kui ta märkab teise nõukogu liikme õigusvastast käitumist.¹²⁰ Kuivõrd ka Eesti õiguses on nõukogu roll ühiselt kohustusi täita, kusjuures igal liikmel lasub omaette kohustus sellesse panustada, tuleks autori hinnangul Eestis nõukogu ülesandeid tõlgendada laiemalt kui ÄS § 316 lg 1 I lause sätestab. See tähendab, et hoolimata seaduse kitsalt piiritletud sõnastusest, mille kohaselt nõukogu teostab järelevalvet just juhatuse tegevuse üle, peavad nõukogu liikmed teostama järelevalvet ka üksteise üle. Seega on nõukogu liikme üldsõnaliselt reguleeritud järelevalvekohustust võimalik konkretiseerida mitmel viisil. Eelnevast saab kokkuvõtvalt järeldada, et nõukogu ei pea igat juhatuse tegevust kahtluse alla seadma, aga kui juhatuse annab selleks põhjust, tuleb nõukogul vastavalt ka reageerida. Sellises olukorras on nõukogul nii õigus kui ka kohustus ise aktiivselt lisainfot koguda ning näiteks juhatuse aruandlust ja algdokumente lähemalt uurida, kasutades selleks ÄS § 317 lg-ga 6 ja 7 antud õiguseid.

Saksa õiguses on nõukogu kohustusi veelgi laiendatud ning nii on Saksa õiguskirjanduse kohaselt nõukogul ka kontserniga seonduvad kohustused.¹²¹ Samas ei tähenda see, et emaühingu nõukogu peab kogu kontserni suhtes järelevalvet teostama, vaid oluline on teostada järelevalvet peamiselt konkreetse ühingu juhatuse tegevuse üle – nõukogu kaitseb eelkõige konkreetse ühingu huve.¹²² Ka Eesti õiguskorras on kontserni puhul võimaldatud emaettevõtjal anda juhised tütaretevõtja juhtorganitele, sealhulgas nõukogule, ning üldjuhul on nõukogu liikmed kohustatud neid korraldusi ka järgima (ÄS § 6¹ lg 1). See tähendab praktikas seda, et nõukogu järelevalvekohustus võib ka Eesti õiguses laieneda näiteks sellele, kas juhatuse järgib emaettevõtja antud juhiseid. Samuti võivad antud juhised oluliselt mõjutada nõukogu poolse ühingu strateegilise juhtimise viise, kui emaettevõtja on selle kohta nõukogule ettekirjutusi teinud. Sellisel juhul saab laiendada nõukogu liikmete järelevalvekohustuse selleni, et nõukogu liikmetel tuleb hinnata, kas nõukogu enda tegevused on kooskõlas emaettevõtja korraldustega.

Tehisintellekt (AI) mõjutab kõiki eluvaldkondi ning nii mõjutab AI laialdasem kasutuselevõtt ka nõukogu liikmete tööd. Saksa õiguskirjanduses on esile tõstetud, et järelevalve teostamine

¹¹⁹ AktG § 111 lg 1: „*Der Aufsichtsrat hat die Geschäftsführung zu überwachen.*“

¹²⁰ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 57.

¹²¹ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 77.

¹²² *Ibidem*, AktG § 111 Rn. 116–118.

muutub keerulisemaks, kui juhatuse kasutab oma tegevuses ja otsuste vastuvõtmisel AI abi.¹²³ Nõukogu töös on aktuaalne nii AI kasutamise kui ka selle kontrollimise temaatika.¹²⁴ Õiguskirjanduse kohaselt võimaldab AI muuta efektiivsemaks mahukaid andmetöötlusprotsesse, analüüsid näiteks tarneahelaid ja tuues välja nende kitsaskohti. Samas kasutades AI-d tööprotsesside hõlbustamiseks, nõuab see omakorda juhtimisprotsessis AI kasutamise jälgimist, hindamist ja läbivaatamist. Seetõttu muutub AI kasutuselevõtt ka nõukogu järelevalvefunktsiooni osaks.¹²⁵ Seejuures peaks nõukogu kontrollima, kas AI kasutamise põhimõtted ja eeskirjad on juhatuse poolt ühingus paika pandud, hinnates ka eetilist ja normidele vastavust, ning seda, kuidas juhatuse ise jälgib AI kasutamist. Kui näiteks otsuste vastuvõtmisel on kasutatud AI abi, tuleb alati tagada, et iga otsus oleks hoolimata sellest põhjendatav.¹²⁶ Arvestades eelnevat ja nõukogu kohustust ühingu strateegiliselt juhtida ning juhatuse üle järelevalvet teostada, on autori hinnangul just praegusel ajal ühingute nõukogude ees olulised küsimused seonduvalt sellega kas, kuidas ja milliste piirangutega ühingu tegevuses tehisintellekti abi kasutada. See mõjutab kahtlemata ka nõukogu järelevalvekohustuse sisu ja ulatust ning võib endaga kaasa tuua võimaliku rikkumise, kui nõukogu nende arengutega tegelemisest hoidub.

1.3.2. Nõukogu sekkumisõiguse ja -kohustuse ulatus

Eesti õiguskirjanduses on leitud, et nõukogul on kohustus ühingu juhtimisse teatavas ulatuses sekkuda, kui märgata on ühingu tegevust oluliselt mõjutavaid asjaolusid, sõltumata, kas need asjaolud põhjustas juhatuse liikmete kohustuste rikkumine või mitte. Kuid kui ilmneb juhatuse kohustuse rikkumine, peab nõukogu tegema juhatusele korralduse õigusvastase tegevuse lõpetamiseks, esitama nõudeid ühingule tekitatud kahju hüvitamiseks ning vajadusel kutsuma kohustusi rikkunud juhatuse liikme tagasi.¹²⁷ Saksa õiguskirjanduses on samuti rõhutatud, et nõukogu peab hindama võimalikke nõudeid juhatuse vastu.¹²⁸ Saksa kohtupraktikas on juba aastal 1997 leitud, et üldise reeglina peaksid nõukogu liikmed taoliseid nõudeid kahju hüvitamiseks esitama ning nõude esitamata jätmist saavad õigustada vaid tugevad vastuargumendid, mistõttu võib nõude esitamata jätta pigem erandolukorras.¹²⁹ Saksa

¹²³ Thoms, A., Mattheus, D. Künstliche Intelligenz und die Rolle des Aufsichtsrats, lk 73. – C. H. Beck, Rechtszeitschrift für nachhaltige Unternehmensführung, ESG Heft 3/2024.

¹²⁴ Kalss, S. Das stete Wachsen der Aufgaben des Aufsichtsrats. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, Heft 21/2024, lk 976.

¹²⁵ Thoms, A., Mattheus, D. (viide 123), lk 71, 72.

¹²⁶ *Ibidem*, lk 73.

¹²⁷ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1852.

¹²⁸ Koch, AktG § 111 Rn 7.

¹²⁹ BGH Urteil vom 21.04.1997 – II ZR 175/95, BeckRS 1997, 3631.

õiguskirjanduse kohaselt tuleks nõudeid esitada alati, kui nõukogu poolt läbiviidud analüüsi tulemusena on selge, et ühingul on tõenäoliselt juhatuse liikme vastu nõue olemas. Seejuures ei ole nõuete esitamise kohustust näiteks väiksemate juhtumite korral, kus nõude maksmine oleks ebaproportsionaalne. Arvestada saab ka nõude esitamisega kaasneva võimaliku mainekahju tekkimist ühingule, kuid siiski tuleb silmas pidada, et mainekahju, mis tekib pärast rikkumiste maha vaikimist, võib olla veelgi suurem.¹³⁰ Autori hinnangul on Eestis võetud sarnane lähenemine. Nimelt on õiguskirjanduse kohaselt juhatuse liikme vastu nõude esitamine üldjuhul nõukogu õigus ja kohustus, kuid nõude esitamata jätmine või sellest loobumine võib anda alust nõukogu liikmete vastu kahjunõude esitamiseks, kui korraliku ettevõtja hoolsuse järgi tegutsev nõukogu liige oleks nõude esitanud. Teisalt võib ka põhjendamatu nõude esitamine kaasa tuua nõukogu liikmete vastutuse.¹³¹ Seega kui nõukogu soovib säilitada häid suhteid juhatuse liikmega, jättes kahjunõude esitamata, võib liigne vastutulelikkus päädida nõukogu liikmete endi kohustuste rikkumisega.

Nõukogu liikmete kohustus hinnata ja esitada nõudeid juhatuse liikmete vastu ei piirdu Saksa õiguskirjanduse kohaselt ainult parasjagu ametis olevate juhatuse liikmetega, vaid see kohustus hõlmab ka nõuete esitamist endiste juhatuse liikmete vastu.¹³² Esiteks laiendab see nõukogu järelevalve ulatust, kuid mõjutab selgelt ka sekkumiskohustuse täitmist praktikas. Nimelt muudab see autori hinnangul küsitavaks ühingute praktika, kus juhatuse ja nõukogu liikmed vahetavad omavahel kohti. Sellisel juhul pole ilmselt nõukogu liikmetel, kes varem olid juhatuses, huvi enda kui endise juhatuse liikme vastu võimalikke nõudeid hinnata ega ka esitada. Sestap on autori hinnangul eriti oluline, et ühingu säiliks teatav erapooletus, mille tagamise üheks võimaluseks on see, et nõukogu ja juhatuse liikmeid eelpool kirjeldatult ei vahetata. Näiteks on Saksa õiguses börsiühingute puhul sätetatud erireegel nõukogu liikmete isikunõuete osas, mille kohaselt ei või nõukogu liikmeks olla isik, kes on olnud viimase kahe aasta jooksul sama ühingu juhatuse liige (AktG § 100 lg 2 p 4).¹³³ Samuti on ka Euroopa Liidu Komisjon andnud välja soovitus¹³⁴ börsiühingutele, mille kohaselt on sõltumatust ohustavate hindamiskriteeriumitena esile toodud seda, et nõukogu liige ei tohiks olla äriühingu ega ka tema sidusühingu juhtkonna ega juhtivorgani liige, ega olla töötanud sellisel ametikohal lausa

¹³⁰ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 63, 64.

¹³¹ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 755, 789, 1868.

¹³² Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 70.

¹³³ Ka sellest reeglist on erand ning see on lubatud juhul, kui tema valimise ettepaneku teevad aktsionärid, kes omavad ühingu enam kui 25 protsenti hääleõigusest (AktG § 100 lg 2 p 4).

¹³⁴ KOMISJONI SOOVITUS, 15. veebruar 2005, noteeritud äriühingute haldusorganite tegevülesanneteta liikmete ja haldus- või järelevalveorgani liikmete ülesannete ning haldus- või järelevalveorgani komisjonide kohta. – ELT L 52, 25.2.2005, lk 51–63.

viimase viie aasta jooksul.¹³⁵ Ehkki tegemist on soovitusena börsiühingutele kohalduvate nõuete osas, illustreerib see üldisemalt, et juhtorganite vaheline liikmete rotatsioon on Liidu hinnangul problemaatiline ning võib ohustada juhtorgani liikmete sõltumatust. Eestis on Hea Ühingujuhtimise Tavas väljendatud põhimõtet, et olukorras, kus nõukogu liige oli ühingu või tema poolt kontrollitava äriühingu juhatuse liikmeks vähem kui kolm aastat tagasi, ei tohi selliseid endiseid juhatuse liikmeid olla nõukogus samaaegselt rohkem kui kaks.¹³⁶ Ehkki ka Hea Ühingujuhtimise Tava kommentaaride kohaselt võib väiksematel ja börsil noteerimata ühingutel olla keerulisem saavutada poolte nõukogu liikmete sõltumatust,¹³⁷ leiab autor, et ka Eestis on oluline võtta jõulisem suund nõukogu rolli eraldamiseks ning seda mitte ainult börsiühingute puhul. See võimaldab paremini kaitsta ühingu huve, kui nõukogu liikmete järelevalve sisu ega selle pinnalt tehtavaid otsustusi ei mõjutaks asjaolu, et nad ise võisid endiste juhatuse liikmetena kahjulikke tehinguid ja toiminguid teha.¹³⁸

Nõukogu sekkumisõigusel ja -kohustusel on ka piiranguid. Õiguskirjanduse järgi tuleb silmas pidada, et nõukogu ei tohi juhatuse ülesandeid ja juhatuse liikme rolli sisuliselt üle võtta, vaid nõukogu kohustus rikkumist märgates piirdub siiski korralduste andmisega.¹³⁹ Nõukogu ei või kohtupraktika kohaselt juhatuse liikme tööd peatada.¹⁴⁰ Taolised piirangud toetavad juhatuse ja nõukogu kui ühingu organite pädevuste selget jaotust ning keelavad nõukogul sekkuda juhatuse tegevusse ühingu igapäevases juhtimises. Pädevuste selget jaotust ja eristamise kohustust väljendab kaudset ka isikutele kohalduv keeld kuuluda samal ajal mõlemasse juhtorganisse (ÄS § 180 lg 3, § 308 lg 3, § 318 lg 4). Kokkuvõtlikult tuleks nõukogul ühelt poolt vajaduse ilmnemise korral jõuliselt sekkuda juhatuse töösse, kuid teiselt poolt saab nõukogu seda siiski teha vaid korralduste andmise kaudu. Sealjuures ei saa kohtupraktika kohaselt järelevalve jääda pelgalt formaalseks, vaid juhatuse rikkumise korral tuleb võtta meetmeid, et ära hoida edasisi rikkumisi.¹⁴¹ Eelnev tekitab tahes-tahtmata vastuolulise olukorra, kus nõukogu peab olema kahtluste ilmnemise korral range, kuid samas pole tal õigust juhatuse töösse sekkuda. Ühelt poolt ei tohiks õiguskirjanduse kohaselt nõukogu anda juhatusele vabu käsi aktsiaseltsi juhtimiseks.¹⁴² Teisalt pole nõukogul kompetentsi

¹³⁵ KOMISJONI SOOVITUS, 15. veebruar 2005 (viide 134), II lisa, p 1.a).

¹³⁶ Hea Ühingujuhtimise Tava (viide 57), p 3.2.2.

¹³⁷ Meerits, H., Kokk, A., Laub, G (komm.). Hea ühingujuhtimise tava: kommenteeritud väljaanne, lk 16. – Tallinn 2005: Director ja Partnerid. – Kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:10180> (11.04.2025).

¹³⁸ Arvestades aga, et väliste juhtide sisseostmine võib olla ühingule liigselt kulukas, saab autori hinnangul sõltumatust tagada ka näiteks nõuetest loobumise õigusele piirangute seadmisega, vt lähemalt ptk 2.8.

¹³⁹ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1852.

¹⁴⁰ RKTko 13.06.2012, 3-2-1-46-12, p 13; vt ka Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1864.

¹⁴¹ RKTko 15.03.2017, 3-2-1-152-16, p 16; RKTko 19.12.2016, 3-2-1-113-16, p 24.

¹⁴² Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1854.

juhatuse tegevust peatada.¹⁴³ Samas on õiguskirjanduse kohaselt nõukogul ja selle igal liikmel õigus juhatuse otsuseid vaidlustada.¹⁴⁴ Veelgi enam: nõukogul on sõltumata põhjendusest õigus juhatuse liikmeid tagasi kutsuda (ÄS § 184 lg 3, ÄS § 309 lg 3). Juhatuse liikmete tagasikutsumine kujutab iseenesest vähemalt senise juhatuse tegevuse sisulist peatamist ning seeläbi on juhatuse töösse sekkumise võimalused kaugeleulatuvad. Saksa õigus võimaldab seevastu nõukogul juhatuse liikmeid tagasi kutsuda vaid tõsise põhjuse olemasolul, näiteks kohustuste jämeda täitmata jätmise korral või kui juhatuse liige on kaotanud aktsionäride usalduse¹⁴⁵ (AktG § 84 lg 4). Saksa õiguskirjanduses on juhatuse liikme tagasikutsumist kirjeldatud kui meedet ekstreemseteks juhtudeks, tuues näiteks olukorra, kus on tarvis takistada juhatusel uute investeeringute tegemist, kui viimane on oma volitusi ületanud.¹⁴⁶ Ka EMCA-s on väljendatud põhimõtet, et kaheastmelise juhtimisstruktuuri puhul on oluline, et nõukogu ei tohi ise ühingu juhtimisse sekkuda. Vajalik on pädevuste ja rollide selge eristamine kahe organi vahel, kusjuures ülesannete jaotuse olulisust on rõhutatud isegi üheastmelise juhtimisstruktuuri puhul.¹⁴⁷ Seega on väga oluline eristada juhatuse rolli ühingu igapäevaste majandustegevuste juhtimisel ning nõukogu rolli juhatuse tegevuste üle järelevalve teostamisel. Samas saab järeldada, et kuigi Eesti ja Saksa õiguses ning ka Euroopas välja töötatud mudelseaduses on selgelt väljendatud piiranguid nõukogu sekkumisõigusele, võimaldab Eestis kehtiv regulatsioon siiski juhatuse liikmete tagasikutsumise kaudu need piirangud lõppkokkuvõttes ületada.

Kohtupraktikas on analüüsitud ka nõukogu liikme kohustuste rikkumist juhatuse tegevusse sekkumata jätmisel. Nimelt on Harju Maakohus hinnanud nõukogu liikmete vastutust tulenevalt sellest, et nad ei takistanud pankrotiavalduse esitamist ning pankroti väljakuulutamise tagajärjel langes aktsiate väärtus.¹⁴⁸ Antud asjas oli tegemist küll aktsionäri esitatud kahjunõudega, mille kohta maakohus leidis, et nõukogu liikmed võivad aktsionäri ees vastutada deliktiõiguslikult ning vastutuse alusnormideks oleks võlaõigusseaduse¹⁴⁹ (VÕS) § 1043 ning § 1045 lg 1 p 7 ja 8.¹⁵⁰ Samas on kohtu hinnang relevantne ka ühingu esitatava kahjunõude korral. Maakohus leidis, et ÄS-ist ei tulene nõukogu liikmete kohustust pärast pankrotiavalduse esitamist kokku kutsuda aktsionäride koosolekut: pankrotiavalduse

¹⁴³ RKTko 13.06.2012, 3-2-1-46-12, p 13; vt ka Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1864.

¹⁴⁴ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 571; vt ka RKTko 14.11.2002, 3-2-1-135-02, p 11.

¹⁴⁵ Umbusaldust peab väljendama aktsionäride üldkoosolek ning see alus tagasikutsumiseks ei kohaldu, kui usalduse kaotust väljendatakse ilmselgelt ebaolulistel põhjustel (vt AktG § 84 lg 4 II lause).

¹⁴⁶ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 39.

¹⁴⁷ EMCA (viide 24), lk 180, 211.

¹⁴⁸ HMKo 28.11.2018, 2-16-15950/59, p 92, 93.

¹⁴⁹ Võlaõigusseadus. – RT I, 04.07.2024, 18.

¹⁵⁰ HMKo 28.11.2018, 2-16-15950/59, p 100.

esitamine on juhatuse liikme selge kohustus, millesse ei saa nõukogu liikmed sekkuda seda takistades ega pankrotiavalduse tagasivõtmist nõudes. Samuti ei saa nõukogu liikmete vastutust jaatada seetõttu, et kui nad oleksid enne pankrotiavalduse esitamist üldkoosoleku kokku kutsunud, oleks saanud kaasata lisaraha ning seeläbi pankrotti vältida.¹⁵¹ Seega on kohtupraktikas kinnitatud, et nõukogu liikmete võimalus sekkuda on piiratud ning antud selge suunis austamiseks juhatuse ja nõukogu liikmete pädevuste piire. Samas võiks autori hinnangul teatud juhtudel siiski jaatada nõukogu liikmete hoolekohustuse rikkumist, kui nõukogu oli teadlik ühingu majandusliku seisu halvenemisest. Autori hinnangul saab nõukogu liikmete rikkumist jaatada esiteks tulenevalt asjaolust, et nõukogul on kohustus koosoleku kokkukutsumist taotleda, kui see on ilmselt ühingu huvides vajalik (ÄS § 317 lg 10). Teiseks lasub nõukogul järelevalvekohustus ning kui juhatuse ei täida oma kohustust kutsuda netovara kaotuse korral koosolekut kokku (ÄS § 171 lg 2 p 1, § 292 lg 1 p 1) ja ka nõukogu jääb seda teades passiivseks, ei ole ühingu parimad huvid tagatud. See annab omakorda alust hindamiseks nõukogu tegevust varasema järelevalve teostamisel ning ühingu strateegilise juhtimise kohustuse täitmisel.

Kokkuvõtlikult saab järeldada, et nõukogu töö ei piirdu pelgalt formaalse järelevalve teostamisega või juhatuse töö pinnapealse ülevaatamisega, vaid tegelikkuses nõuab järelevalvefunktsiooni täitmine konkreetsete sammude astumist ja seda eelkõige korralduste kaudu. Sellised nõukogu seaduslikud korraldused on juhatusele järgimiseks kohustuslikud (ÄS § 180 lg 4, § 306 lg 2). Reaalsuses osutub aga järelevalvekohustuse piisaval määral täitmine suuremaks väljakutseks, kui juhatuse annab nii korraldustele eelneval kui ka järgneval ajal ebapiisavat teavet, varjab vajalikku teavet või moonutab seda. Samasugune võib olukord olla ka juhul, kui nõukogu on tohutu infomahuga üle koormatud. Taolised olukorrad teevad esmalt keeruliseks juhatuse töös puuduste tuvastamise ning isegi kui nõukogu selle tuvastab, võib nõukogu liikmete järelevalvekohustuse rikkumine olla juba toimunud. Seda seetõttu, et kui nõukogu liikmete hinnangul on neile antav info segadusttekitav, tuleks tõsta nõukogu liikmete teostatava järelevalvekohustuse standardit ehk suurendada kontrolli sagedust, selle ulatust ja sisulist põhjalikkust. Nõukogu võimaluseks on juhatusele nõuda täiendavat teavet segaseks jäänud asjaolude kohta, vajadusel suunata töökorraldust ja ümber korraldada sisemisi tööstruktuure. Segadus ühingu aruandluses kajastuvas infos ei saa autori hinnangul olla võimalus nõukogu liikmete vastutuse leevendamiseks või nende sellest vabastamiseks, vaid on vastupidiselt ohumärk ühingu sisemiste protsesside toimimisprobleemidest ja alus nende täpsemaks ülevaatamiseks nõukogu poolt. Seega saab järeldada, et kuigi juhatuse

¹⁵¹ HMKo 28.11.2018, 2-16-15950/59, p 132, 136.

liikmed on need, kes igapäevaselt ühingat juhivad, on nõukogu liikmetel järelevalvefunktsiooni kaudu märksa olulisem roll ühingu töös, kui esmapilgul seaduse üldsõnalisest regulatsioonist näib.

1.3.3. Järelevalvekohustuse rikkumine

Õiguskirjanduses leitud, et ebapiisav järelevalve iseenesest ei ole nõukogu liikme kohustuse rikkumine, vaid oluline on just kindlaks teha nõukogu poolne ebakorrektnetegevus või tegevusetus olukorras, kus nõukogu oleks pidanud tegutsema.¹⁵² Riigikohtu praktikas on leitud, et üldiselt ei saa nõukogu liikmed järelevalvekohustuse rikkumise eest vastutada ilma, et juhatuse liikmed oleksid mingit oma kohustust rikkunud.¹⁵³ Õiguskirjanduses on seda otsust kritiseeritud ja leitud, et lahendiga ei suudetud luua ühtset lähenemist nõukogu liikme vastutuse hindamise küsimustes. Samuti saab sellest tuletada ebaõige põhimõtte, et kui juhatuse käitumine ei tekita ühingu kahju, siis on ka nõukogu liikme vastutus välistatud, sõltumata sellest, kas nõukogu liikmed käitusid nõuetekohaselt.¹⁵⁴ Ehkki põhimõtteliselt nõustub autor artiklis toodud kriitikaga, võib viimasena mainitud põhimõtte olla autori hinnangul viidatud lahendit liigselt laiendav. Samas ilmneb, et just selline laiendav lähenemine on õiguspraktikas omaks võetud. Näiteks väljendatakse Eesti Energia AS-i erikontrolli raportis, viidates eeltoodud Riigikohtu lahendile, et „kohtupraktikas [on] jaatud nõukogu kohus[tus]te rikkumist vaid siis, kui on kindlaks tehtud ka juhatuse liikmete kohustuste rikkumine“.¹⁵⁵ Seega on praktikas selgelt märgata antud Riigikohtu lahendi mõju nõukogu liikme vastutuse hindamisele ning lahendi pinnalt tekkinud väärarusaam võib olla ka põhjus, miks nõukogu liikmete vastutuse hindamine on Eesti õiguses tagaplaanile jäänud.

Viidatud Riigikohtu lahendis on aga juhatuse liikmete rikkumise samaaegse esinemise vajalikkusele viidatud vaid järelevalvekohustuse rikkumise analüüsimise korral ning sedagi „üldjuhul“.¹⁵⁶ Sellise kitsama lähenemise on võtnud ka näiteks Tallinna Ringkonnakohus, selgitades 2021. aasta lahendis, et kui juhatuse liikmele ei saa oma kohustuste rikkumist ette heita, siis ei saa nõukogu liikmetele ette heita ka ebapiisavat järelevalvet.¹⁵⁷ Teisiti võib see autori hinnangul olla aga muude nõukogu liikme kohustuste rikkumise korral. Nõukogul on omaenda pädevus, ülesanded ja kohustused, mis on eristatavad juhatuse tööst. Kui nõukogu ei

¹⁵² Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 74.

¹⁵³ RKTko 19.12.2016, 3-2-1-113-16, p 24.

¹⁵⁴ Vutt, A., Vutt, M. (viide 3), lk 73.

¹⁵⁵ Eesti Energia AS-i erikontrolli raport (viide 71), lk 63.

¹⁵⁶ RKTko 19.12.2016, 3-2-1-113-16, p 24.

¹⁵⁷ TlnRnKo 09.11.2021, 2-20-3645/110, p 12.

teosta oma kohustusi rikkudes ühingu strateegilist juhtimist, kuid juhatus teeb ühingu pinnalhoidmiseks vähemalt igapäevaseid tehinguid, siis ei saa etteheidet teha juhatusele, vaid nõukogule. Samas võib olla ka vastupidi – kui nõukogu juhib pidevalt oma järelevalvefunktsiooni täites juhatuse ja osanike või aktsionäride tähelepanu probleemkohtadele, kuid sellele ei reageerita, siis ei ole põhjust rääkida ka nõukogu liikme vastutusest.

Kokkuvõtlikult tuleb autori hinnangul Riigikohtu eeltoodud otsust mõista nii, et põhimõte, mille kohaselt tuleb nõukogu liikme kohustuse rikkumiseks tuvastada juhatuse kohustuste rikkumine, kohaldub eelkõige järelevalvekohustuse rikkumise hindamise puhul. Seejuures ei piisa nõukogu liikmete kohustuste rikkumise jaatamiseks väitest, et järelevalvet oleks pidanud rohkem teostama, vaid tuvastada tuleb selged teod, mille nõukogu liikmed jätsid tegemata. ÄS § 327 lg 2 sõnastusest tuleneb ka põhjusliku seose kriteerium ehk kahju peab olema tekkinud nõukogu liikme kohustuse rikkumise tagajärjena. Seega ei saa eeldada, et kui juhatuse liige on oma kohustust rikkunud ning rikkumise ja kahju vahel on põhjuslik seos, siis saaks seda automaatselt järeldada ka nõukogu järelevalvekohustuse rikkumise korral. Esmalt peab selgeks tegema nõukogu liikme kohustuste rikkumise. Kui selgub, et nõukogu on rikkunud järelevalvekohustust, siis tuleb ka tuvastada, et tõepoolest oleks nõuetekohase käitumise korral kahju suudetud ära hoida või vähemalt selle ulatust vähendada (vt VÕS § 127 lg 4). Ka Saksa õiguses peab vastutuse jaatamiseks olema nõukogu liikme kohustuse rikkumine põhjuslikus seoses ühingule tekkinud kahjuga.¹⁵⁸ Saksa õiguskirjanduses on kausaalsuse näitlikustamiseks märgitud, et olukorras, kus nõukogu liikmete enamus või kasvõi mõni nõukogu liige suutis ära hoida kahju tekkimise, ei saa jaatada ka kohustusi rikkunud nõukogu liikme vastutust.¹⁵⁹ See tähendab, et isegi kui keegi nõukogu liikmetest on kohustust rikkunud, ei tähenda see ilmtingimata, et automaatselt saaks ka teo ja tagajärje vahel kausaalsust jaatada, seda eriti järelevalvekohustuse rikkumise korral. Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, et üldjuhul seisneb järelevalvekohustuse rikkumisega tekkinud kahju just selles, et nõukogu õigeaegse sekkumise korral oleks saanud juba varem juhatuse põhjustatud negatiivsed arengud peatada ning seeläbi vältida edasist kahju suurenemist.¹⁶⁰ Seega on oluline, et nõukogu ka väiksemate kahtluste korral tegutseks ning võtaks vajalikke meetmeid.

Näiteks Tartu Ringkonnakohtu otsuses on väljendatud, et kui nõukogu liige oleks nõuetekohaselt oma järelevalvefunktsiooni täitnud, oleks ta saanud tuvastada ühingu

¹⁵⁸ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 116 Rn. 87.

¹⁵⁹ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 141.

¹⁶⁰ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 116 Rn. 87.

majandusliku olukorra olulise halvenemise ning juhatuse liikme tagasi kutsuda – kui nõukogu oleks seda teinud, poleks ühingule kahju tekkinud.¹⁶¹ Autor nendib, et praktikas võib aga põhjusliku seose leidmine ning põhjendamine olla keeruline, kuivõrd alati pole võimalik ära näidata, et kohustuse nõuetekohasel täitmisel oleks ka kahju tekkimata jäänud või selle ulatus vähenenud. Nõukogu liikme kohustuste rikkumise ja kahju vahel põhjusliku seose hindamine peab siiski toimuma justnimelt nõukogu liikme tegevuse valguses, võttes arvesse sooritusvahet. Nõukogu liikme rikkumist ega ka põhjuslikku seost ei saa järeldada pelgalt juhatuse liikme rikkumisest ning nõukogu liikme üldisest järelevalvekohustusest. Seega tuleb selgelt tuvastada, et kahju, mis tekkis ühingule, tekkis vähemalt osaliselt ka nõukogu liikmete poolse järelevalvekohustuse rikkumise tõttu.

Nõukogu liikme järelevalvekohustuse rikkumise tuvastamine võib sõltuda ka kahjulikust tehingust teadmisest või muul viisil rikkumise tuvastamisel relevantsetest asjaoludest. Kohtupraktikas on jaatatud nõukogu liikme hoolsuskohustuse rikkumist olukorras, kus juhatuse on teinud tehingu, milleks puudus nõukogu nõusolek, ehkki see oli vajalik. Siiski jaatati nõukogu liikme hoolsuskohustuse rikkumist põhjusel, et nõukogu liige, kirjutades tehingu teise poole nimel lepingule alla, oli teadlik kahjulikust tehingust, kuid ei teinud nõukogu liikmena midagi kahju ärahoidmiseks.¹⁶² Seega on kohtupraktika alusel oluline justnimelt teadmine kahjulikust tehingust, mitte selle teadasaamise viis: nõukogu liige võib olla kahju eest vastutav ka siis, kui ta on kahjulikust tehingust saanud teada väljaspool oma nõukogu liikme ülesannete, sealhulgas järelevalve formaalset täitmist. Teadmise omistamist võib mõjutada ka lähikondseks olemine. Nimelt on Tartu Ringkonnakohtu lahendis mainitud tehingu tingimustest teadmise hindamisel muuhulgas fakti, et nõukogu liige on juhatuse liikme tütar.¹⁶³ Ehkki Tartu Ringkonnakohtu lahendis ei selgitatud täpsemalt, milles seisneb probleemkoht lähikondseks olemine, on autori hinnangul *expressis verbis* tütreks olemise fakti väljatoomine indikatsioon, et kohtuniku siseveendumusele võib selline asjaolu mõju avaldada. Näiteks on ka 2016. aasta Tallinna Ringkonnakohtu lahendis esile toodud, et isik oli nõukogu liikmena teadlik, et tema isa kui juhatuse liige tegi kahjulikke tehinguid.¹⁶⁴ Samas ei saa ainuüksi lähikondseks olemisest järeldada, et isikutel on samad teadmised. Seda seisukohta on Tallinna Ringkonnakohtus teises lahendis ka väljendanud, märkides, et asjaolu, et nõukogu liige on teise nõukogu liikme¹⁶⁵ tütar ning nii ühingu kui ka kahjuliku tehingu teise poole

¹⁶¹ TrtRnKo 27.06.2017, 2-12-43819/189, p 31.

¹⁶² TlnRnKo 30.09.2020, 2-14-51896/304, p 39.

¹⁶³ TrtRnKo 05.11.2018, 2-14-14536/117, p 13.1.

¹⁶⁴ TlnRnKo 10.03.2016, 2-13-20579/96, lk 20.

¹⁶⁵ Kes oli kohtulahendi kohaselt kahjulikust tehingust teadlik (vt TlnRnKo 15.11.2017, 2-14-51896/192, p 48).

nõukogu liige, ei ole piisav tõendamaks, et ta pidi kahjulikust tehingust teadma.¹⁶⁶ Autor nõustub Tallinna Ringkonnakohtu lähenemisega, et pelgalt lähikondsuse fakti alusel teadmise omistamine pole piisav, sest see võib viia põhjendamatult vastutuse tekkimiseni olukorras, kus see tegelikkuses teadmise puudumise tõttu õiglane pole. Samas ei nõustu autor kohtu järelduse teise poolega. Arvestades asjaolu, et isik oli kahjuliku tehingu mõlema poole nõukogu liige, tekib autori hinnangul küsimus nii järelevalvekohustuse nõuetekohasest täitmisest kui ka võimalikust huvide konfliktist, mille tõttu võis nõukogu liige jätta täitmata oma sekkumiskohustuse. Antud asjas eitati nõukogu liikme vastutust tegevusetuse alusel, kuivõrd juhatus ei pöördunud nõukogu poole heakskiidu saamiseks.¹⁶⁷ Nõukogu liige ei pruugigi tõepoolest olla kahjulikust tehingust teadlik, kuid autori arvates tuleb sellistel juhtudel hinnata ka seda, kas järelevalvekohustuse nõuetekohasel täitmisel oleks ta tehingu kahjulikkusest teadlikuks saanud. Kui jah, on asjakohane hinnata nõukogu liikme vastutust tekkinud kahju eest.

Kokkuvõttes saab eelnevast järeldada, et nõukogu kõige tähtsamaks ülesandeks on järelevalve teostamine juhatuse tegevuse üle, mis tähendab ka nõukogu liikmete kohustust üksteise üle järelevalvet teostada. Järelevalve ei või olla formaalne, aga samas ei või see olla ka liigselt juhatuse töösse sekkuv – viimaseks nõukogul õigust ei ole. Arvestades järelevalvekohustuse ulatust, leiab autor, et igas olukorras, kus juhatuse liikmete kohustuste rikkumine on ilmnunud, on asjakohane analüüsida ka nõukogu liikmete võimalikku vastutust. Rikkumise ja kahju vahel oleva põhjusliku seose tuvastamisel ei saa aga autori hinnangul piirduda üldsõnalise põhjendusega, et kui nõukogu oleks teostanud „piisavat“ järelevalvet, poleks ka kahju tekkinud, vaid tuleb konkreetselt tuvastada, millise nõukogu liikmele etteheidetava tegevuse või tegemata jätmise tõttu kahju tekkis. Autor nendib, et kui nõukogu järelevalve on süsteemselt sisuliselt olematu, saab äärmisel juhul ka lakoonilise põhjendusega piirduda. Samas kui nõukogu siiski teostab vähemalt mingis ulatuses järelevalvet, tuleks rikkumise ning põhjusliku seose olemasolu selgelt hinnata ja põhjendada. Samuti on autori hinnangul nõukogu liikmete kohustuste rikkumine väljaspool järelevalvekohustust võimalik ka juhul, kui juhatuse liikmete kohustuste rikkumist pole tuvastatud.

¹⁶⁶ TlnRnKo 15.11.2017, 2-14-51896/192, p 49.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p 50; Kusjuures selles asjas müüdi mitme kuu vältel olulist osa ühingu varast, samal ajal kui ühingu oli esitatud pankrotihoiatus (vt *Idem*, p 8, 12).

1.4. Hoolsus- ja lojaalsuskohustus kui kohustuste täitmise standardid

1.4.1. Nõukogu liikme hoolsuskohustus

TsÜS § 35 kohustab nõukogu liikmeid oma kohustusi täitma nõukogu liikmelt tavaliselt oodatava hoolega ning olema juriidilisele isikule lojaalsed. Siiski on õiguskirjanduse järgi vajalik eristada hoolsus- ja lojaalsuskohustust eelnevalt analüüsitud peamistest ja spetsiifilistest kohustustest, kuivõrd nõukogu liikme hoolsus- ja lojaalsuskohustus kujutab endast pigem kohustuste täitmise standardeid.¹⁶⁸ Eesti õiguskirjanduses on hoolsuskohustust kirjeldatud kui viisi, kuidas nõukogu liige peab oma kohustusi täitma ning ühtlasi ka seda, kuidas hinnatakse nende kohustuste täitmise kohasust. Nõukogu liikme kohustuste täitmise standard erineb juhatuse liikme kohustuste täitmise standardist, kusjuures nõukogu liige peab täitma oma kohustusi just nõukogu liikmelt tavaliselt oodatava hoolega (TsÜS § 35) ehk selliselt, nagu teeks seda mõistlik nõukogu liige.¹⁶⁹ Selle hindamisel on abiks just eelnevalt analüüsitud kohustuste sisu ja ulatusega arvestamine. Saksa õiguses tuleb nõukogu liikme hoolsuskohustusele kohaldada samu põhimõtteid, mis juhatuse liikme puhul, kuid nõukogu liikme puhul tuleb seda hinnata heaperemeheliku ja kohusetundliku nõukogu liikme ja nõustaja käitumise valguses.¹⁷⁰

Hoolsuskohustuse sisu mõjutab ka ühingu üldine seisukord ja olemus. Näiteks on 2024. aasta alguses Riigikohtu kriminaalkolleegium käsitlenud nõukogu liikme vastutuse küsimust olukorras, kus süüdistuse kohaselt polnud ühingu tagatud rahapesu ja terrorismi tõkestamise seaduse nõuete täitmine. Täpsemalt heideti nõukogu liikmele muuhulgas ette rahapesu toimepanemist tegevusetusega.¹⁷¹ Selles asjas järeldas Riigikohus, et kuivõrd nõukogu teostab juhatuse tegevuse üle järelevalvet, saab nõukogu pidada valvegarandiks. Seda seetõttu, et äriühingut oli põhjust käsitada ohuallikana, kuivõrd selle ärimudeliga kaasnes suurem risk rahapesuks. Nii oli nõukogul kohustus see risk minimeerida. Kuigi nõukogu liige saab tõendada, et ta rakendas oma tegevuses korraliku ettevõtja hoolsust ning seeläbi ka vastutusest vabaneda, selgitas Riigikohus, et selle standardi sisustamine sõltub lisaks muule ka äriühingu tegevusalast ning selle tegevuse ulatusest.¹⁷² Seega olukorras, kus ühingu tegevusega kaasneb suurem risk õigushüvede kahjustamiseks, võib nõukogu liikmeks olemine tekitada järelevalvekohustuse tõttu ka erilise garandiseisundi. See mõjutab omakorda eraõiguslikku lähenemist nõukogu liikme hoolsuskohustuse osas, tõstes teatud juhtudel selle standardit. Ka

¹⁶⁸ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1844.

¹⁶⁹ *Ibidem*, vnr 1886, 1887.

¹⁷⁰ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 116 Rn. 13.

¹⁷¹ RKKKo 29.01.2024, 1-20-3487/398, p 8, 38, 39.

¹⁷² *Ibidem*, p 45, 47, 49.

Saksa õiguses on selgitatud, et nõukogu liikmelt saab oodata suuremat panust olukorras, kus ettevõtte on kriisis või selle poole liikumas. Samas ei anna selleks alust ainuüksi ühingu raske olukord, vaid nõukogu liikmete järelevalve teostamise kohustuse standard on kõrgem ka näiteks ühingu jaoks eriti olulise tähtsusega tehingutes.¹⁷³ Seega on keskmise mõistliku nõukogu liikme käitumisstandardi hindamisel oluline arvesse võtta ühingu käekäiku ja nõukogu liikmelt oodatavat tegevust justnimelt vastavas olukorras.

Hoolsuskohustusega seondub ka nõukogu liikme kohustus olla piisavalt asjatundlik, et suuta nõukogu liikme kohustusi täita. Saksa õiguskirjanduses on leitud, et nõukogu liige peab omama või omandama teadmisi, mis on vajalikud nõukogu liikme kohustuste isiklikuks täitmiseks. Näiteks peab ta olema võimeline iseseisvalt tehingute sisu hindama. See aga ei tähenda, et nõukogu ei või kaasata eksperte. Siiski lõppkokkuvõttes vastutavad nõukogu liikmed isiklikult oma kohustuste täitmise eest, kusjuures iga nõukogu liige peab tagama, et nõukogu kui organ täidaks oma kohustusi.¹⁷⁴ Minimaalsed nõukogu liikmele esitatavad nõuded sõltuvad omakorda ühingu suurusest, selle tegutsemisvaldkonnast ja eripäradest. Samas on mõnevõrra vastuoluliselt leitud, et eriteadmised või -oskused ei peaks iseenesest suurendama tööülesannete mahtu.¹⁷⁵ Kokkuvõtlikult leitakse Saksa õiguskirjanduses, et hoolsuskohustus on imperatiivse iseloomuga ning nõukogu liikmele kohaldatavat hoolsuskohustust ei saa põhikirja ega siseprotseduuridega muuta karmimaks ega leebemaks.¹⁷⁶

Hoolsuskohustus võib seonduda ka lepingute täitmata jätmisega. Nii leidis Harju Maakohus, et kohus ei saa juba hea usu ja mõistlikkuse põhimõtte tõttu sisustada hoolsuskohustust selliselt, et ühingu juhtorgani liikmed¹⁷⁷ oleksid pidanud rikkuma sõlmitud lepingut, sest see oleks võinud olla majanduslikult otstarbekam. Veelgi enam, hoolsuskohustuse sisuks on ka mitte tahtlikult lepinguid rikkuda ning seeläbi riskida võimalike kahjulike tagajärgedega.¹⁷⁸ Sellega on maakohus pidanud olulisemaks ka nõukogu liikme kohustuse täitmist, mitte ühingu majandusliku olukorra mõttes soodsaimat või majanduslikult otstarbekamat tegevust. Autori hinnangul ei ole aga juhtorgani liikme, sealhulgas nõukogu liikme kohustuste täitmine omaette ja ühingu käekäigust isoleeritud tegevus – see tagab justnimelt ühingu jätkusuutlikkust ja edenemist. Ehkki ideaaljuhtumitel võiks olla eelistatud *pacta sunt servanda* põhimõtte järgimine, võib siiski autori hinnangul olla nõutav selle põhimõttest

¹⁷³ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 41.

¹⁷⁴ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 16, 20.

¹⁷⁵ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 18, 19.

¹⁷⁶ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 21.

¹⁷⁷ Antud asjas käsitleti mõlemat, juhatuse ja nõukogu liikme vastutust.

¹⁷⁸ HMKo 10.02.2021, 2-20-3645/77, p 84.

kõrvalekaldumine. Näiteks juhul, kui ühingu tegevuse jätkumiseks või suurematesse makseraskustesse sattumise vältimiseks, on hädavajalik mõne sõlmitud lepingu rikkumine, taludes seejärel ka rikkumisest tulenevaid tagajärgi, kui need lõppkokkuvõttes on ühingule vähem kahjulikumad võrreldes lepingu järgimisega. Seega ei saa autori hinnangul üldpõhimõttena välistada, et juhtorgani liikmetel¹⁷⁹ tekib teatud juhtudel kohustus otsustada selle kasuks, et lepingud täitmata jätta, kui see on ühingu huvides, näiteks ka siis, kui leping osutub pikemas perspektiivis ühingule kahjulikuks.

Tulenevalt asjaolust, et nõukogu tegevus väljendub kõige enam otsuste tegemise kaudu,¹⁸⁰ saab autori hinnangul tuletada nõukogu liikmete hoolsuskohustuse ka ühingu otsustest teavitada. Ühelt poolt on Riigikohus selgitanud, et otsuse olemasolu ei saa jaatada näiteks siis, kui nõukogu otsust ei ole vastu võtnud nõukogu liikmed või kui selle vastuvõtmist ei ole nõuetekohaselt kindlaks tehtud ehk dokumenteeritud.¹⁸¹ Samas Tartu Ringkonnakohtu hinnangul ei mõjuta nõukogu liikme tahteavalduste kehtivust ühingule otsuse esitamata jätmise, raamatupidamises mitte kajastamine ega originaaldokumendi puudumine, kui otsuse vastu võtnud isikud tehtud tahteavaldusi kinnitavad, isegi juhul, kui üks nõukogu liikmetest on vahepeal surnud.¹⁸² Siit võrsub aga probleemkoht, et kui nõukogu võtab omakeskis vastu otsuseid, millega luuakse ühingule kohustusi, kuid sellistest otsustest ühingu ei teavita, siis pole ühingul täielikku ülevaadet selle majanduslikust seisust. Ehkki saab nõustuda, et selline teguviis ei pruugi mõjutada küll tahteavalduste kehtivust, kui need on hiljem siiski tõendatavad, võib see autori hinnangul kaasa tuua nõukogu liikme vastutuse hoolsuskohustuse hindamise võtmes.

Nimelt pole nõukogu eraldiseisev organisatsioon, kes täidab iseseisvaid eesmärgi, vaid tegemist on juhtorganiga, kes opereerib ühingu varadega. Tartu Ringkonnakohtu on näiteks märkinud, et nõukogu otsust, millega määratakse juhatuse liikme tasu, saab üldjuhul pidada ühingule kohustusi tekitavaks.¹⁸³ Samas kui ühingule võetakse nõukogu otsuste alusel kohustusi, peaks autori hinnangul olema nõukogul kohustus sellest juhatust ka mõistliku aja jooksul informeerida, kuivõrd taoline teguviis võib muuta ebaõigeks ühingu raamatupidamise ning nõukogu liige võib ka ise riskida vastutusega näiteks karistusseadustiku¹⁸⁴ (KarS) § 381

¹⁷⁹ See kohustus on autori arvates ka nõukogu liikmetel, kui vastava otsuse langetamine on nõukogu pädevuses.

¹⁸⁰ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1912.

¹⁸¹ RKTko 11.06.2014, 3-2-1-55-14, p 21.

¹⁸² TrtRnKo 16.11.2020, 2-15-18186/150, p 16. Selguse huvides, antud asjas ei osalenud nimetatud surnud nõukogu liige tegemisel, kuid tunnistaja ütlustega kinnitati, et ta oli otsuse sisust teadlik. Samuti oli koosolek otsustusvõimeline üle poole nõukogu liikmetest osalemise tõttu (vt AS § 321 lg 2).

¹⁸³ TrtRnKo 16.11.2020, 2-15-18186/150, p 17.

¹⁸⁴ Karistusseadustik. – RT I, 12.12.2024, 6.

alusel. Ehkki juhatusel on kohustus korraldada ühingu raamatupidamist (ÄS § 183, § 306 lg 4) ning ka kohtupraktikas on selgitatud, et vastutus raamatupidamise eest ei lasu nõukogul, vaid juhatuse liikmetel,¹⁸⁵ on nõukogul siiski kohustus teostada järelevalvet juhatuse tegevuse üle ja sealhulgas on tal oma ülesannete täitmiseks õigus kontrollida raamatupidamise õigsust (ÄS § 317 lg 6). Kui aga nõukogu ise varjab ühingu ees võetud kohustusi, mille sisu võib nõukogu liikmete ütlustega ilmsiks tulla alles aastaid hiljem ning olla siduv ühingule võetud kohustustena, siis on autor seisukohal, et sellise teguviisiga rikub nõukogu endal lasuvat hoolsuskohustust. Igal juhul on kohtupraktikast võimalik järeldada, et oluline on nõukogu otsuseid nõuetekohaselt dokumenteerida.

1.4.2. Nõukogu liikme lojaalsuskohustus

Juriidilise isiku juhtorgani liikme lojaalsuskohustus kujutab endast õiguskirjanduse järgi kohustust olla ühingu suhtes lojaalne, mis väljendub huvide konflikti vältimises, konkurentsikeelu järgimises (ÄS § 324) või näiteks ärisaladuse hoidmises (ÄS § 325). Lisaks saab sellega seostada hääleõiguse (ÄS § 322 lg 3), tehingute läbiviimise ja õigusvaidluse pidamise piiranguid (ÄS § 298 lg 1 p 9, § 318 lg 6).¹⁸⁶ Saksa õiguses rõhutab AktG § 116 II lause saladuse hoidmise kohustuse laienemist eriti igasuguste konfidentsiaalsete raportite kohta, aga ka konfidentsiaalsete arutelude kohta.¹⁸⁷ Saksa õiguskirjanduses on rõhutatud, et konfidentsiaalsuskohustus teeb võimalikuks ulatusliku järelevalve teostamise, mistõttu infovahetus juhatuse ja nõukogu vahel peab põhinema usalduslikul koostööl.¹⁸⁸ Lisaks on leitud, et konfidentsiaalsuskohustus ulatub nii kaugemale, et nõukogu liikmetel on õigus tsiviilasjades¹⁸⁹ tunnistajana ütluste andmisest keelduda.¹⁹⁰ Saksa õiguskirjanduse kohaselt seondub lojaalsuskohustus ka sellega, et nõukogu liige ei tohi oma ametit kuritarvitada ega kasutada saadud infot ebalojaalselt ühingu kahjuks. Seejuures on eristatud, et nõukogu liige ei tohiks kasu lõigata äri võimalustest, millest ta on teadlikuks saanud oma nõukogu liikme staatusest tulenevalt, kuid see ei laiene teadmistele, mille ta on omandanud väljaspool nõukogu liikme funktsiooni täitmist.¹⁹¹ See seondub selgelt ka siseteabe alusel ja seeläbi

¹⁸⁵ HMKo 28.11.2018, 2-16-15950/59, p 146.

¹⁸⁶ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1891.

¹⁸⁷ AktG § 116 II lause sätestab: „Die Aufsichtsratsmitglieder sind insbesondere zur Verschwiegenheit über erhaltene vertrauliche Berichte und vertrauliche Beratungen verpflichtet.“

¹⁸⁸ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 111.

¹⁸⁹ Sellist õigust kriminaalasjades siiski ei ole, vt Koch, AktG § 116 Rn. 10.

¹⁹⁰ Koch, AktG § 116 Rn. 10.

¹⁹¹ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 84.

ebaõiglase eelise abil tehtud tehingute piiranguga turukuritarvituse määruse¹⁹² mõttes.¹⁹³ Oluline on see, et konfidentsiaalsuskohustus laieneb ka ajale, mil isik enam nõukogu liikmeks ei ole. Sarnaselt hoolsuskohustusega, on Saksa õiguskirjanduses konfidentsiaalsuskohustusega seonduvalt leitud, et seda ei saa põhikirja või siseprotseduuri reeglitega karmistada ega leebemaks muuta ei üldiselt ega ka mõne kindla nõukogu liikme puhul.¹⁹⁴

Konfidentsiaalsuskohustusega seondub kommunikatsioon ühinguga, meediaga ning muude ühinguväliste kolmandate isikutega. Saksa õiguskirjanduses on nenditud, et ehkki nõukogu on ühingusisene organ, saab nõukogu palju tähelepanu ka väljaspool ühingut.¹⁹⁵ Nõukogu liikmetel säilib kohustus infot konfidentsiaalsena hoida kõikide isikute eest, mistõttu peavad liikmed oma konfidentsiaalsuskohustust täitma ka ühingu aktsionäride, sealhulgas enamusaktsionäride, töötajate esindajate, nõukogusse kuuluvate auliikmete ja audiitorite ees, kellel pole õigus nõuda infot nõukogult, vaid juhatuselt. Samas otsustab nõukogu iseseisvalt, kas info seoses toimingutega, mis on kitsalt nõukogu vastutusalas, avalikustatakse kolmandatele isikutele või avalikkusele.¹⁹⁶ Ka ühinguõiguse revisjoni käigus toodi esile vajadust hinnata nõukogu liikmete rolli aktsionäridele teabe jagamisel.¹⁹⁷ Autori hinnangul on kohane võtta eeskujul Saksa õiguskirjanduses märgitust ning jaatada nõukogu liikmete üldist konfidentsiaalsuskohustust osanike ja aktsionäride ees, kuivõrd ka Eesti õiguse kohaselt on osanikel ja aktsionäridel õigus nõuda teavet juhatuselt (ÄS § 166 lg 1, § 287 lg 1).¹⁹⁸ Väliskommunikatsiooniga seonduvalt on riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamatus märgitud, et nõukogus on vajalik kokku leppida avalikkusega suhtlemise reeglites, näiteks millist infot jagatakse, kas nõukogul on üks või mitu kõneisikut või toimub infovahetus hoopis konkreetse kommunikatsioonispetsialisti kaudu.¹⁹⁹ Autori hinnangul on see vajalik ka selleks, et vältida ekslikult konfidentsiaalse või muul viisil tundliku info jagamist, enne kui ühing selleks valmis on, samuti ennetamiseks võimaliku mainekahju tekkimist.

¹⁹² EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU MÄÄRUS (EL) nr 596/2014, 16. aprill 2014, mis käsitleb turukuritarvitusi (turukuritarvituse määrus) ning millega tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2003/6/EÜ ja komisjoni direktiivid 2003/124/EÜ, 2003/125/EÜ ja 2004/72/EÜ. – ELT L 173, 12.06.2014, lk 1–61.

¹⁹³ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 85.

¹⁹⁴ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 116, 126.

¹⁹⁵ Kalss, S. (viide 124), lk 976.

¹⁹⁶ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 110, 114.

¹⁹⁷ Ühinguõiguse revisjon: analüüs-kontseptsioon (viide 8), lk 681.

¹⁹⁸ Siinkohal ei pea autor silmas nõukogu poolt antavat infot seadusest tuleneva aruandluskohustuse täitmisel (vt ÄS § 316 lg 1, § 179 lg 2, § 333 lg 1).

¹⁹⁹ Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamat (viide 58), lk 145.

Konkurentsikeeluga seondub ka huvide konflikti temaatika. Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, et kuivõrd nõukogu liikmel on ühingus tihtipeale justkui osakoormusega roll, võetakse selle kõrvale ka muid kohustusi teiste ühingute organites, mistõttu on võimalik huvide konflikti tekkimise olukord. Nii on lojaalsuskohustuse sisuks ka see, et ühingut võimalikest huvide konfliktidest teavitada.²⁰⁰ Sellist kohustust on väljendatud ka EMCA-s, mille kohaselt peaks juhtorganite liikmetel olema kohustus ühingut oma huvide konfliktist teavitada.²⁰¹ Seoses juhatuse liikme vastutusega on Riigikohtu üldkogu selgitanud, et huvide konflikt peaks olema avaldatud juhatuse liikme tegevust kontrollivatele isikutele, viidates seejuures nõukogu liikmetele.²⁰² Saksa õiguskirjanduse järgi saab piisavaks pidada nõukogu esimehe teavitamist, kes üldjuhul teavitab kogu nõukogu ning samuti tuleb huvide konflikti olukordade lahendamist kajastada üldkoosolekule esitatavas aruandes.²⁰³ Samas ei pea huvide konflikti fakti avaldamisel alati täpsemalt selgitama selle põhjust, arvestades nõukogu liikme põrkuvaid kohustusi. Näiteks kohaldub see juristist nõukogu liikmete puhul, kellel on oma klientide ees konfidentsiaalsuskohustus.²⁰⁴ See tähendab, et nõukogu liikme kohustus huvide konfliktist teavitada, põrkub selle sama nõukogu liikmest juristi konfidentsiaalsuskohustusega kliendi ees, mistõttu ta ei saa huvide konflikti põhjust ühingule täpsemalt avada.

Huvide konflikti olukorras ei õigusta aga ühe ühingu ees kohustuste täitmine teises ühingu nõukogu liikmena kohustuste rikkumist – vajadusel tuleb ametist tagasi astuda.²⁰⁵ Eestis on huvide konflikti vältimiseks sätestatud üldine keeld ilma üldkoosoleku nõusolekuta muuhulgas teiste sama tegevusalaga ühingute juhtorganite töös osaleda (vt ÄS § 324 lg 1), kuid kui nõusolek on olemas, tõusetuvad siiski lojaalsuskohustusega seotud probleemid. Samuti ei pruugi huvide konflikt tekkida ainult ÄS § 324 lg 1 juhtudel. Ehkki Eesti õiguses pole sätestatud sõnaselget kohustust teavitada huvide konfliktist, on see tuletatav lojaalsuskohustuse põhimõtetest. Olukorras, kus nõukogu liikmel tekib huvide konflikt, on autori hinnangul asjakohane võtta eeskujul kirjeldatud seisukohtadest, mille kohaselt ei tohi kasutada ühingu nõukogus saadud teavet oma huvide edendamiseks või sellega kasu saamiseks. Seejuures nõustub autor, et kui huvide konflikt muudab võimatuks nõukogu töös efektiivse osalemise, on lojaalsuskohustusest tulenevalt vajalik ametist tagasiastumine.

²⁰⁰ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 91.

²⁰¹ EMCA (viide 24), lk 215.

²⁰² RKÜKo 03.03.2021, 1-17-2359/122, p 65.

²⁰³ Habersack, M., MüKoAktG § 100 Rn. 104; Eesti õiguskorras peab nõukogu üldkoosolekule esitama majandusaasta aruande kohta kirjaliku aruande, kus peab muuhulgas näitama, kuidas nõukogu on aktsiaseltsi tegevust korraldanud ja juhtinud (ÄS § 333 lg 1). Sellisel viisil jõuab teave huvide konflikti kohta ka osanike ning aktsionärideni.

²⁰⁴ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 91.

²⁰⁵ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 91.

2. NÕUKOGU LIIKME VASTUTUSE PIIRAMINE JA SELLEST VABANEMINE

2.1. Vastutust välistav asjaolu: korraliku ettevõtja hoolsusstandard

Nõukogu liige peab täitma oma kohustusi korraliku ettevõtja hoolsusega ning kui ta seda tõendab, vabaneb ta vastutusest (ÄS § 327 lg 1, 2). Õiguskirjanduses on selgelt väljendatud, et nõukogu liikme vastutuse materiaaldõiguslik koosseis on lisaks kehtivale ametisuhtele, kohustuse rikkumisele, ühingule kahju tekitamisele ja põhjuslikule seosele justnimelt ka vastutus kohustuse rikkumise eest.²⁰⁶ Kohtupraktikas on selgitatud, et nõukogu liikme hoolsuskohustuse täitmiseks peab tema käitumine vastama keskmisele mõistliku nõukogu liikme käitumisele.²⁰⁷ Tartu Ringkonnakohtus on selgitanud, et tuvastamaks seda, kas nõukogu liige on tõepoolest käitunud korraliku ettevõtja hoolsusega, tuleb tema tegelikku käitumist võrrelda „hüpoteetilise hoolsa nõukogu liikme käitumisega samas olukorras“.²⁰⁸ Riigikohtus on juhatuse liikme vastutuse kohta märkinud, et üldise hoolsuskohustuse järgimine tehakse kindlaks nii, et hinnatakse, kas juhatuse liige on käitunud korraliku ettevõtja hoolsusega, ja see käitumisstandard tehakse omakorda kindlaks ärilise kaalutluse reegli abil.²⁰⁹

Siinkohal tõstatub aga küsimus, kas korraliku ettevõtja hoolsusstandard on eraldiseisev element vastutuse kontrollis või siiski osa nõukogu liikme kohustuse rikkumise hindamisest. Autor rõhutab siinkohal Riigikohtu seisukohta, et rikkumine ei järeldu iseenesest sellest, et ühingule on kahju tekkinud.²¹⁰ Seega tuleb tuvastada konkreetselt sooritusvahe, et rikkumist saaks jaatada. Sooritusvahe aga kujutab endast sisulist hindamist, kuidas oleks pidanud keskmine mõistlik nõukogu liige vastavat kohustust täitma ning kuidas nõukogu liige tegelikult käitus. Kuid kui sooritusvahet ei suudeta tuvastada, ei esine ka rikkumist ning nõukogu liige ei pea tõendama, et ta oma kohustusi nõuetekohaselt täitis. Seega: kuidas saab jõuda vastutusest vabanemise hindamiseni, kui nõukogu liige ei ole oma kohustusi rikkunud, käitudes vajaliku hoolsusega? Nii on kaheldav, kas teoreetiliselt on korraliku ettevõtja hoolsuse elemendi näol tegemist siiski kitsamas mõttes vastutust välistava asjaoluga või hoopis rikkumist ja seeläbi kahjunõude esitamise võimalikkust välistava asjaoluga.

²⁰⁶ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1897.

²⁰⁷ VMKo 27.04.2022, 2-19-9159/70, p 17.

²⁰⁸ TrtRnKo 27.06.2017, 2-12-43819/189, p 26.

²⁰⁹ RKTko 18.12.2019, 2-17-10474, p 20.

²¹⁰ RKTko 15.03.2017, 3-2-1-152-16, p 18; RKTko 24.11.2015, 3-2-1-129-15, p 15.

Autori hinnangul on ÄS § 327 lg 2 II lause näol eelkõige tegemist tõendamiskoormist reguleeriva sättega, kuid mitte täiendava materiaalõigusliku koosseisu elemendiga. ÄS § 327 lg 2 II lause sätestab: „Nõukogu liige vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et on oma kohustusi täitnud korraliku ettevõtja hoolsusega.“ Juhatuse liikme puhul on Riigikohus selgelt väljendanud, et tõendamiskoormis jaguneb järgnevalt: osauhing peab tõendama, et juhatuse liige on oma kohustusi rikkunud ja selle tulemusena on osauhingule tekkinud kahju ning seejärel on juhatuse liikmel võimalus tõendada korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsemist.²¹¹ Ka nõukogu liikme vastutuse hindamisel on Tartu Ringkonnakohus rõhutanud, et kui tõendamata on liikme kohustuse rikkumine ja sellega kahju põhjustamine, ei pea hindama, kas korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsemine on nõukogu liikmete poolt tõendatud.²¹² Õiguskirjanduse järgi on kohustuse rikkumise tõendamise koormus juriidilisel isikul ning nõutava hoolsusega tegutsemise tõendamise koormus juhtorgani liikmel, kusjuures vastutust kohustuse rikkumise eest eeldatakse.²¹³ Samas nagu eelpool toodud, tuleb kitsamas mõttes vastutuse olemasolu hindamiseks ehk rikkumise faasist edasiliikumiseks esmalt üldse jaatada rikkumise toimepanemist, mis nõuab iseenesest juba nõukogu liikme tegevusele hindamist.

Autori hinnangul tekib siinkohal mõnetine vastuolu, kuna lõppastmes on rikkumise tuvastamiseks vaja hinnata samu asjaolusid, mida vastutusest välistava asjaolu puhul. On keeruline eristada rikkumise tasandil hinnatavat hoolsust ja seejärel kitsamas mõttes vastutuse hindamisel. Seda seetõttu, et mõlemal juhul analüüsitakse hoolsuskohustuse täitmist korraliku ettevõtja standardi järgi, samas jaotades kummagi samasisulise asjaolu tõendamise kohustuse erinevatele pooltele. Esmalt tuleb autori hinnangul rikkumise tuvastamise faasis teha selgeks sooritusvahe ning seejuures juba anda hinnang, kuidas pidanuks käituma isik, kes järgib korraliku ettevõtja hoolsust ning asjaolud, millest nähtub, et antud juhul nõukogu liige nii ei käitunud. Seejärel on vastutuse hindamise faasis nõukogu liikmel võimalus tõendada, et tegelikkuses on esiletoodud asjaolud valed ning tegelikult käitus ta siiski nõuetekohaselt. Sellisel viisil oleks tõendamiskoormise jagunemine poolte vahel põhjendatud. Samuti on sellele probleemile põgusalt viidanud P. Tarvis oma magistritöös, leides, et esmalt peaks mingil viisil tõendama, et juhtorgani liige pole oma kohustuse täitmisel järginud korraliku ettevõtja hoolsust ning alles seejärel läheb tõendamiskoormis üle juhtorgani liikmele.²¹⁴ Kui tegemist oleks enam kui tõendamiskoormist reguleeriva sättega, saaks autori hinnangul järeldada, et korraliku ettevõtja hoolsusega käitumine pole vastutusest vabanemise alus, vaid

²¹¹ RKTko 03.03.2014, 3-2-1-197-13, p 14.

²¹² TrtRnKo 04.05.2023, 2-19-9159/75, p 8.

²¹³ Saare, TsÜSK § 37/3.2.2.2; vt ka RKTko 24.11.2015, 3-2-1-129-15, p 13.

²¹⁴ Tarvis, P. Ärilise kaalutluse reegel juhtorgani liikme vastutuse hindamisel. Magistritöö. Juhendaja Andres Vutt. Tartu: Tartu Ülikool 2019, lk 58.

rikkumist välistav asjaolu. Viimast lähenemist toetab ka Saksa õiguskirjandus, mille kohaselt nõukogu liige peab tõendama süü ja kohustuste rikkumise puudumist ning seda, et kahju oleks tekkinud ka juhul, kui nõukogu liige oleks nõuetekohaselt käitunud.²¹⁵ Nii võiks Eestis kehtiva nõukogu liikme mittesüülise vastutuse süsteemi puhul jaatada lähenemist, et nõukogu liikme korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsemise tõendamine muudab olematuks rikkumise.

Eeltoodu kohaselt leiab autor, et kohtupraktikas ja ka seaduses esineb teatav vastuolu, kuivõrd eeldus, mille kaudu hinnatakse esmalt isiku kohustuste rikkumise olemasolu, ei saa olla samal ajal ka asjaolu, mille tõttu ta vastutusest vabaneb. See saaks nii olla vaid tõendamiskoormise, mitte materiaalselt nõude eelduste tasandil. Seega saab seaduse sättes sisalduvat sõnastust pidada kohati ebamääraseks, kuivõrd selles pole eristatud: 1) vastutust kui tervikuna kohustust rikkumisega tekitatud kahju hüvitada, võrreldes 2) vastutust kui kitsalt ühte aspekti kahju hüvitamise nõude kohaldamise eelduseks olevast mitmest kontrollielemendist.²¹⁶ Siiski, mõlemal juhul, kui suudetakse tõendada korraliku ettevõtja hoolsusega käitumine, tuleks seda autori arvates käsitleda rikkumise puudumise, mitte vastutusest vabanemise alusena.²¹⁷

2.2. Nõukogu liikmete solidaarne vastutus otsuste vastuvõtmisel

Saksa õiguskirjanduses on selgelt väljendatud, et nõukogu liige saab temale pandud kohustusi rikkuda kas üksi, koos teiste nõukogu liikmetega või koos juhatuse liikmetega.²¹⁸ Saksa kohtupraktikas on leitud, et solidaarset vastutust tuleb kohaldada organite üleselt: näiteks nõukogu järelevalvekohustuse rikkumise puhul vastutab nõukogu liige lisaks juhatuse liikmele kui solidaarvõlgnik.²¹⁹ Ehk nii kaua, kui nõukogu ja juhatuse liikmed vastutavad rikkumisega tekitatud kahju eest, on nad solidaarvõlgnikud ning seda põhimõtet tuleb kohaldada nii juhul kui nõukogu ise on osalenud kahjuliku otsuse vastuvõtmises kui ka juhul, kui nõukogu on ühingule kahjuliku otsuse tegemisel järelevalvekohustust rikkunud.²²⁰ Saksa õigusele sarnane lähenemine on ka Eesti kohtupraktikas võetud: juhatuse ja nõukogu liikmete kohustuste samaaegse rikkumise korral vastutavad juhatuse liige ja nõukogu liige kahju hüvitamise eest solidaarselt.²²¹

²¹⁵ Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 116 Rn. 87.

²¹⁶ Näiteks saab võrdluseks tuua müügilepingust tulenevate nõuete esitamise hindamise, mille puhul on selgelt eristatud rikkumist ja selle sisu ning müüja vastutuse olemasolu esinenud rikkumise eest.

²¹⁷ Antud käsitlus pole asjakohane kitsalt nõukogu liikmete puhul, vaid ka juhatuse liikmete korral, kuivõrd juhatuse liikmete vastu esitatava ühingu nõude eeldused on grammatiliselt samad.

²¹⁸ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 136.

²¹⁹ BGH Urteil vom 14.03.1983 – II ZR 103/82, BeckRS 1983, 602.

²²⁰ Habersack, M., MüKoAktG § 116 Rn. 78. – Goette, W., Habersack, M., Kalss, S. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Verlag C.H. Beck München. Band 2. 6. Auflage 2023 (edaspidi MüKoAktG).

²²¹ RKTko 20.06.2018, 2-14-51896/208, p 18.2; TlnRnKo 30.09.2020, 2-14-51896/304, p 39.

ÄS § 327 lg 2 I lause sätestab solidaarvastutuse nendele nõukogu liikmetele, kes on oma kohustuste rikkumisega ühingule kahju tekitanud. Seega sätet tõlgendades, on vastutus välistatud nõukogu liikmetel, kes kahju ei tekitanud. Nii pole oluline tuvastada pelgalt nõukogu liikmete üldine vastutus, vaid konkreetsed liikmed, kelle käitumise tulemusena kahju tekkis ning eristada viimaseid kahju mittetekitanutest. Eesti kohtupraktikas on kinnitatud nõukogu liikme individuaalset vastutust.²²² Ka Saksa õiguses lasub nõukogu liikmetel solidaarne vastutus kahju tekitamise eest (AktG § 93 lg 2 I lause, AktG § 116). Samas pole nõukogu liige vastutav teiste liikmete hooletuse eest.²²³ Ning vaidluse korral, kas nõukogu liige rakendas piisavalt hoolt, on tõendamiskoormis sellel liikmel (AktG § 93 lg 2 II lause).

Solidaarvastutus saab seega tekkida nõukogu liikmetel, kelle käitumise tulemusena kahju tekkis. Seda enam on oluline nõukogu liikmel otsuste vastuvõtmisel väljendada oma häält selliselt, nagu see tegelikult liikme siseveendumuse kohaselt on. Saksa õiguskirjanduses on rõhutatud, et nõukogu liige ei saa ennast kaitsta enamuse otsuse vabanduse taha peites.²²⁴ Äriseadustiku esimeses redaktsioonis²²⁵ oli ÄS §-s 327 selgelt väljendatud võimalus aktsiaseltsi ees vastutusest vabaneda, kui nõukogu liige on ebaseadusliku tegevuse aluseks oleva otsuse vastuvõtmisel jäänud eriarvamusele ning eriarvamus on kantud protokollis. Seda seaduse praegune redaktsioon ei sätesta. Siiski on nõukogu koosolekute protokollimise kohustus seaduses selgelt sätestatud ning protokollis tuleb kanda ka nõukogu liikme eriarvamus, mis on allkirjaga kinnitatud (ÄS § 321 lg 4).

Ühingule võib küll aja ja ressursi kokkuhoiu huvides olla mugavam teha ühehäälseid otsuseid, kuid nõukogu liikme vastutuse välistamiseks on hädavajalik enda seisukoha õige väljanäitamine. Saksa õiguses on leitud, et pelgalt erapooletuks jäämine ei võimalda anda alust vastutusest vabanemiseks.²²⁶ Ehkki Eesti õiguses on nõukogu koosolekul erapooletuks jäämine seadusega välistatud (ÄS § 322 lg 2), on endiselt asjakohane eeltoodud nõukogu liikme kohustus oma seisukoht selgelt välja öelda. Nimelt Saksa õiguskirjanduse kohaselt peaks nõukogu liige tegema ühemõtteliselt selgeks, kui tema veendumuse kohaselt on otsus ebaõige või kahjulik ning seejuures tegema endast kõik mõistlikult võimaliku, et nõukogu ei võtaks vastu sellist otsust, mis läheb vastuollu seaduse või põhikirja sätetega. Nõukogu liikmel tuleb nõukogu planeeritavale otsusele avaldada selget vastuseisu.²²⁷ Ehkki ainuüksi

²²² HMKo 30.06.2015, 2-13-27839/136, p 20.

²²³ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 148.

²²⁴ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 55.

²²⁵ Äriseadustik. – RT I 1995, 26, 355. Kehtivus: 01.09.1995...08.06.1996.

²²⁶ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 39.

²²⁷ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 39.

protokollil kantavast vastuväitest ei piisa,²²⁸ siis selleks, et nõukogu liikmel oleks võimalus oma seisukohta hiljem tõendada, on soovitatud oma eriarvamus dokumenteerida.²²⁹ Igal nõukogu liikmel omaette eraldiseisev kohustus käituda hoolsa ja kohusetundliku järelevaatajana.²³⁰ Seega, kui nõukogu liikme siseveendumuse kohaselt polnud otsus siiski üksmeelne, kuid ta otsustas teiste soovidega kaasa minna, siis hilisemalt rikkumise tuvastamise ja vastutuse omistamise faasis sõltub sellest nõukogu liikme vastutus, kuivõrd lõppkokkuvõttes ühines ta kahjutekitajatega.

Saksa õiguskirjanduses on leitud, et nõukogu liikme kohustuseks on ühingu heaks ja huvides nõukogu töös osaleda ning otsuste vastuvõtmisest ei saa kõrvale hoiduda ka koosolekult puududes või hääletamisest keeldudes. Erandiks on seejuures huvide konflikti olukorrad. Samuti ei saa Saksa õiguskirjanduse kohaselt järeldada, et koosolekult puudunud nõukogu liige ei vastuta kahju tekkimise eest. Oluline on siiski otsusele selge vastuseisu väljendamine ja mõistlikult kõikvõimaliku tegemine, et ühingu kahjuliku otsuse tegemist ära hoida.²³¹ On võimalik, et isegi nõukogu liige, kes enamuse heakskiiduga otsuste vastuvõtmisel jäi oma vastuhäälega vähemusse või kes ei osalenud²³² temast tulenevatel põhjustel otsuse vastuvõtmisel, vastutab otsusega tekitatud kahju eest.²³³ Esimesel juhul saab nõukogu liikmele rikkumist ette heita, kui ta ei täitnud temal lasuvat kohustust aktiivselt oma kahtlusi esile tõsta ning võtta otsusega tekitatava kahju vältimiseks kohaseid meetmeid.²³⁴ Seega ei piirdu nõukogu liikme kohustused kahjuliku otsuse vastuvõtmisel ainult sellele vastu hääletamisega, vaid lisaks eelnevale peab ta otsusega seotud probleemkohti selgelt esile tooma.²³⁵

Teisel juhul võib aga esineda olukordi, kus nõukogu liige ei osale üldse kahjuliku otsuse vastu võtmises, näiteks puududes nõukogu koosolekult. Ka puudumine ei välista ilmtingimata vastutust. Saksa õiguskirjanduses ollakse seisukohal, et kui liige ei osale nõukogu koosolekul, kus võetakse vastu kahjulik otsus, puudub konkreetse liikme tegevuse puhul põhjuslik seos kahju ja otsuse vastuvõtmise vahel. Siiski võib sellisel juhul olla nõukogu liige rikkunud oma kohustust nõukogu koosolekutel osaleda, mistõttu vastutusest saab ta vabaneda juhul, kui puudumine oli õigustatud ning polnud tahtlik. Seejärel peab ta üle vaatama koosolekul

²²⁸ Habersack, M., MüKoAktG § 116 Rn. 38.

²²⁹ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 55.

²³⁰ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 55.

²³¹ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 39.

²³² See kohustus on ka huvide konflikti olukorras (Habersack, M., MüKoAktG § 116 Rn. 38, 106).

²³³ Habersack, M., MüKoAktG § 116 Rn. 38.

²³⁴ *Ibidem*, § 116 Rn. 38.

²³⁵ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 55.

langetatud otsused ning vajadusel kokku kutsuma ka uue koosoleku või esitama vastulause.²³⁶ Seega saab järeldada, et kui nõukogu liige oli haige ning haiguse möödumisel saab ta naasta oma ametikohustuste täitmise juurde, on tal kohustus üle vaadata vahepealsel ajal tehtud nõukogu otsused ja tegevused ning vajaduse korral reageerida. Vastasel juhul võib nõukogu liige ka koosolekult puudumise korral riskida võimaliku vastutuse tekkimisega.

Üldjuhul, kui nõukogu liige on avaldanud selget vastuseisu otsusele, teinud endast mõistlikult oleneva kahjuliku teingu ärahoidmiseks ning hinnanud sellises valguses üle ka otsused, mida nõukogu on teinud liikme puudumise ajal, siis sellega kohustused piirduvad, et vabaneda vastutusest. Saksa õiguskirjanduse kohaselt peaks vaid erandlikel juhtudel laskma nõukogu otsuse kohtulikult üle kontrollida. Samuti on asunud seisukohale, et nõukogu liige ei pea vastutusest vabanemiseks üldjuhul nõukogu liikme positsioonilt tagasi astuma.²³⁷ Teatud erandlikel juhtudel võib siiski õiguslike meetmete võtmine olla vajalik, näiteks juhul, kui otsuse tagajärjel võiks ühingule tekkida väga oluline kahju või minnakse vastuollu karistusõiguse sätetega.²³⁸ Seega saab järeldada, et nõukogu liikmete vaheline solidaarvastutus tekib just kahju tekitanud liikmete vahel, kuid kohustus ühingule tekitatud kahju hüvitada võib tekkida nii kahjuliku otsuse vastuvõtmises osalemisega kui ka põhjendamatult passiivseks jäämisega. Vastutusest on võimalik nõukogu liikmel vabaneda vaid juhul, kui ta on teinud mõistlikult kõik selleks, et kahjuliku otsuse vastuvõtmist ära hoida ning selleks ei piisa ainult otsusele vastu hääletamisest või eriarvamuse protokolli kandmisest.

2.3. Nõukogu esimehe õiguslik seisund ja selle mõju nõukogu liikmete vastutusele

Nõukogu liikmed peavad endi seast valima esimehe, kes korraldab nõukogu tegevust (ÄS § 320). Õiguskirjanduse järgi on esimehel kohustus nõukogu koosolekuid ette valmistada, juhtida, tagada infovahetus nii nõukogu liikmete kui ka nõukogu ja juhatuse vahel. Nõukogu esimehel lasuvad nõukogu töö korraldamiseks konkreetsed ülesanded, näiteks nõukogu koosoleku kokkukutsumine minimaalselt kord kolme kuu jooksul (ÄS § 321 lg 1), otsuste eelnõude ja hääletusprotokollide koostamine ja edastamine (ÄS § 323 lg 2, 4), samuti ka juhatuse liikme äriregistrisse kandmise ja kustutamise avaldusele allkirjastamine (ÄS § 309 lg 4). Selliselt on nõukogu esimees nõukogu kontaktisikuks teiste organitega suhtlemisel.²³⁹ Lisaks eelnevale on võimalik põhikirjas ette näha, et nõukogu otsuste vastuvõtmisel häälte

²³⁶ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 55, 56.

²³⁷ Habersack, M., MüKoAktG § 116 Rn. 38.

²³⁸ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 55.

²³⁹ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1908, 1910.

võrdsel jagunemisel on määrav just nõukogu esimehe antud hää (ÄS § 322 lg 2). Seega on nõukogu liikme üldisi kohustusi laiendatud ja täpsustatud esimehe puhul, kellel on teatud ülesannete täitmisel antud otsustav roll ning lisafunktsioonid, mille täitmise kohustust ta isiklikult kannab ning millega ta oma töös peab arvestama. Seejuures on näiteks Eesti Energia AS-i erikontrolli raportis märgitud, et nõukogu esimehe vastutusstandardit saab pidada kõrgemaks, kuivõrd temal on kohustus korraldada nõukogu tegevust ja kutsuda kokku nõukogu koosolekud.²⁴⁰ Kuid kas asjaolu, et nõukogu esimehel on teatud konkreetsed ülesanded, tähendab, et tema vastutab ainuisikuliselt või suuremas määras nõukogu kohustuste täitmise eest või jaguneb vastutus siiski kõigi nõukogu liikmete vahel?

Nõukogu koosoleku kokkukutsumine on esimehe ülesanne (ÄS § 321 lg 1). Samas on koosoleku kokkukutsumise kohta Riigikohtu seisukoht, et mistahes nõukogu liikme kohustuse rikkumiseks saab pidada seda, kui esimeheks mitteolev nõukogu liige, teades juhatuse kahjulikust tegevusest, ei palu koosoleku kokkukutsumist.²⁴¹ Riigikohus on selgitanud ka nõukogu liikme esimehe vastu kriminaalasjas esitatud süüdistuse puhul, et kuigi nõukogu esimees saab enda hoolsuskohustuse täita nõukogu koosoleku kokkukutsumise kaudu, on selline õigus ja kohustus esimehe tegevusetuse korral ka tavalisel nõukogu liikmel.²⁴² Nimelt tegutseb nõukogu kollektiivse organina põhiliselt koosolekute kaudu ning esimees ei saa üksinda nõukogu ülesandeid täita.²⁴³ Kokkuvõtlikult saab Riigikohtu seisukoha järgi iga nõukogu liikme kohustuse rikkumiseks lugeda seda, kui kahjuliku tehingu tegemise võimalikkusest teadasaamisel ei kutsuta koosolekut kokku: esimees saab seda teha ÄS § 321 lg 1 alusel ja tavaline nõukogu liige saab seda taotleda ÄS § 321 lg 3 alusel.²⁴⁴ Seega ei saa nõukogu koosolekute kokkukutsumata jätmist, kui see oli vajalik, pidada vaid nõukogu esimehe rikkumiseks. Ka olukorras, kus nõukogu liikmed märkavad, et vastavalt seaduse nõuetele pole kvartaalseid koosolekuid peetud, tuleks teistel nõukogu liikmetel taotleda koosoleku kokkukutsumist ning vajadusel kahe nädala möödumisel see ise kokku kutsuda.

Saksa kirjanduses on leitud, et nõukogu esimehe kohustused tulenevad tema *primus inter pares* staatusest.²⁴⁵ Ta on nõukogu esindaja ning nõukogu ja juhatuse vahelise suhtluse vahendaja.²⁴⁶ Nõukogu liige peab olema valmis, et temale võivad osaks saada täiendavad

²⁴⁰ Eesti Energia AS-i erikontrolli raport (viide 71), lk 63.

²⁴¹ RKTko 15.03.2017, 3-2-1-152-16, p 18.

²⁴² RKKko 29.01.2024, 1-20-3487/398, p 8, 48.

²⁴³ *Ibidem*, p 48.

²⁴⁴ RKTko 15.03.2017, 3-2-1-152-16, p 18.

²⁴⁵ Grigoleit, H. C., Tomasic, L., AktG § 107 Rn 12. – Grigoleit, H. C. (Hrsg.). Aktiengesetz Kommentar. Verlag C.H. Beck München, 2. Auflage 2020.

²⁴⁶ Habersack, M., MüKoAktG § 107 Rn. 59.

kohustused, kui ta on võtnud endale teatud erifunktsioonid, sealhulgas võttes vastu esimehe rolli. Neid peab esimees valmis täitma ka siis, kui talle ei määrata esimehe staatusest tulenevalt kõrgemat tasu kui teistele liikmetele.²⁴⁷ Ka EMCA rõhutab üldisemalt nõukogu esimehe rolli, märkides, et nõukogul peaks esimees olema, ehkki põhikirjas võib sätestada ka teisiti. Samas ei omistata ka seal esimehele eraldiseisva organi rolli, vaid ta on siiski nõukogu nii-öelda esimese ehk *primus*'e rollis.²⁴⁸ Saksa õiguskirjanduses on täiendavalt märgitud, et eriti nõukogu esimehel on kohustus teha kindlaks, et juhatuse liikmed on oma tööks sobilikud. Seda on tal võimalik teha erinevate arutelude kaudu, sealhulgas juhatuse liikmete enditega. Samas ei temal ega muudel nõukogu liikmetel pole sobivuse kindlakstegemiseks õigust juhatuse koosolekutel osaleda, austamaks juhatuse iseseisvat rolli.²⁴⁹ Autori hinnangul võib põhjus, miks nõukogu esimehele on pandud juhatuse liikmete sobivuse kontrolli osas kohati suurem roll, seisneda selles, et tema kui vahelüli nõukogu ja juhatuse vahel, puutub tõenäoliselt juhatuse liikmetega rohkem kokku.

Autori hinnangul ei saa siiski alati välistada nõukogu esimehe ainuisikulist vastutust ühingu ees ega ka suuremat vastutuse proportsiooni sisesuhtes. Näiteks ei saa välistada erijuhtumeid, kus koosoleku kiireloomuline toimumine oli ühingu parimates huvides ning esimehe passiivsuse tõttu tehti esimehe tegevust oodates ühingule kahjulik tehing või toiming. Nimelt seaduse kohaselt on teistel nõukogu liikmetel õigus koosolek kokku kutsuda alles siis, kui nõukogu esimees ei kutsu koosolekut kokku kahe nädala jooksul alates taotluse saamisest (ÄS § 321 lg 3), samas nõukogu esimehel on võimalik koosolek kokku kutsuda üldjuhul ühepäevase etteteatamisega (ÄS § 321 lg 1). Samuti on nõukogu esimehel teatud eripädevused näiteks juhatuse liikmete ametisuhtega seotud kandeavalduste allkirjastamisel (ÄS § 184 lg 1¹, § 309 lg 4) või selleks isiku volitamisel²⁵⁰, mistõttu tuleks selle õiguse väärkasutamisel jaatada eelkõige nõukogu esimehe vastutust. Siiski leiab autor, et üldise järelevalvekohustuse rikkumise puhul vastutavad nõukogu liikmed ühtemoodi, kuivõrd nõukogu esimehe staatus ei võta teistelt liikmelt ära õigust ega kohustust teha järelevalve teostamisel sama. Näiteks on igal nõukogu liikmel õigus nõuda teavet ühingu tegevuse kohta (ÄS § 317 lg 7 II lause). Saksa õiguskirjanduse kohaselt on dokumentidega tutvumise õigus eelkõige nõukogul tervikuna.²⁵¹ Seegi kinnitab lähenemist, et ühingu käekäiku puudutav

²⁴⁷ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 42.

²⁴⁸ EMCA (viide 24), lk 182.

²⁴⁹ Hölter/Weber/Groß-Böling/Rabe, AktG § 111 Rn. 18; Saksa õiguse kohaselt pole ka juhatuse liikmetel piiramatut õigust osaleda nõukogu koosolekutel, ehkki juhatuse liikmete kaasamine pole keelatud (vt *Idem*, AktG § 109 Rn. 7).

²⁵⁰ Esimehe volitatud isikuks ei pea ÄS § 184 lg 1¹ ja § 309 lg 4 kohaselt olema nõukogu liige, mis tähendab, et esimees saab volitada selleks mistahes isiku.

²⁵¹ Veil, R., BeckOGK AktG § 111 Rn. 45.

informatsioon on mõeldud tervikuna kogu nõukogule ja selle info alusel teostatavat järelevalvekohustust ei saa panna vaid ühele nõukogu liikmele.

Eeltoodust järeldeb seega, et kuigi seadus sätestab nõukogu esimehele teatud eristaatuse, siis ei võta see teistelt nõukogu liikmetelt üldjuhul ära õigust teha sama, mida peab tegema esimees. Esimehel võivad olla küll teatud suuremad õigused näiteks koosoleku kokkukutsumisel, kuid see õigus säilib ka teistel liikmetel. Seetõttu ei saa nõukogu lihtliikmed vähemalt üldjuhul vabaneda vastutusest ühingu ees, viidates nõukogu esimehe eristaatusele. Samuti ei saa nõukogu esimehe täiendavatest kohustustest järeldada, et ainult tema ka nende rikkumise korral vastutab. Samas teatud erijuhtumitel, kus vajalik on justnimelt nõukogu esimehe aktiivne tegevus, on võimalik jaatada ka nõukogu esimehe eraldiseisvat vastutust.

2.4. Nõukogu liikmete omavaheline tööjaotus ja ülesannete delegeerimine

Nõukogule on võimalik sätestada töökord, mida saab kehtestada kas põhikirja, üldkoosoleku otsuse või nõukogu enda otsusega (ÄS § 317 lg 11). EMCA-s isegi soositakse nõukogu liikmete vahel töökorralduse sätestamist. Täpsemalt võiks EMCA kohaselt olla ühingu nõukogus kokku lepitud näiteks omavaheline tööjaotus, nõukogu esimehe roll, koosolekute pidamise sagedus ja kord.²⁵² Eesti õiguskirjanduse kohaselt ei saa samas nõukogu enda kehtestatud töökorrale tuginedes kohustuse rikkumise eest vastutusest vabaneda.²⁵³ Nõukogu liikmete vahel võib seega küll kohustusi jaotada mistahes erinevate otsuste, kokkulepete ja sisemiste töökordade abil, kuid siiski ei saa neid regulatsioone ühingu ees vastutuse kohaldamisel arvesse võtta. Seetõttu tuleks eeltoodud võimalusele läheneda ettevaatusega: nõukogu võib omavahelise tööjaotuse küll kokku leppida, kuid vastutus kõigi nende tegevuste toimumise eest lasub siiski tervel nõukogul.

Saksa õiguskirjanduses on märgitud, et tüüpiliselt jaotatakse nõukogu töö kas töögruppide või nõukogu liikmete vahel.²⁵⁴ Näiteks on ka AS LHV Group põhikirjas ettenähtud nõukogu õigus asutada komiteesid.²⁵⁵ Samas on Saksa õiguskirjanduses leitud, et töögruppidele ülesande delegeerimine ei vabasta nõukogu liikmeid vastutusest. Ülesannete jaotamine tähendab ühest küljest, et liikme vastutusalasse määratud ülesannete osas võtab see liige täieliku vastutuse. Teisest küljest aga piirab ülesannete jaotus nõukogu liikmete võimalust

²⁵² EMCA (viide 24), lk 183.

²⁵³ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1905.

²⁵⁴ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 137.

²⁵⁵ AS LHV Group (registrikood: 11098261) põhikiri (kehtivuse algus 01.07.2022), p 4.1.4. – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/11098261/Omanikukonto:-AS-LHV-Group> (08.04.2025).

sekkuda teiste liikmete vastutusalasse jäävatesse tegevustesse.²⁵⁶ Siiski ei vabasta tööjaotus nõukogu liiget tema kohustusest teostada üldist järelevalvet. Saksa õiguskirjanduses on rõhutatud, et tööjaotuse korral on liikmel otsene tegutsemiskohustus temale määratud töögrupis või ülesannete osas, kuid teiste töögruppide tegevuse osas kujuneb see ümber järelevalve teostamise kohustuseks.²⁵⁷ Järelevalve teostamiseks peavad töögrupid nõukogu ees oma tegevusest aru andma (AktG § 107 lg 3).²⁵⁸ Ka see kinnitab, et nõukogu järelevalve ei piirdu ainuüksi juhatuse tegevuse hindamisega, vaid laieneb ka nõukogu liikmete omavahelise järelevalveni.

Autor leiab, et nõukogu olemasolu korral ei saa autori hinnangul nõukogu funktsioone ka näiteks osanikele (vt ÄS § 168 lg 2) selliselt üle anda, et ümberjaotamise tulemusena vabanevad nõukogu liikmed täielikult vastutusest. Eelnevast saab järeldada, et lõppkokkuvõttes, isegi kui ülesandeid kokkulepete alusel nõukogu liikmete vahel või töögruppidele jaotatakse, jääb alati alles järelevalvekohustus. Nõukogu pädevust ja kohustusi pole võimalik täielikult ümber jaotada ka ühingu teiste organite vahel (vt TsÜS § 31 lg 3 II lause). Seega saab nii Eesti kui ka Saksa õiguskirjanduse alusel asuda seisukohale, et nõukogu liikmete kohustusi pole võimalik ümber jaotada selliselt, et liige oma kohustustest ja vastutusest nende täitmise eest täielikult vabaneks.

2.5. Õigusekspertide kasutamine nõukogu liikmete kohustuste täitmisel

Nõukogu liikmete kohustused, arvestades nõukogu strateegilise juhtimise ja järelevalve teostamise kohustust, hõlmavad ka teatud küsimuste lahendamist, mille jaoks on tarvis juriidilisi eriteadmisi. Äritegevuses on need õiguslikud küsimused tihtipeale põimunud majanduslike kaalutlustega. Saksa õiguskirjanduses on leitud, et kui majanduslike kaalutluste huvides tehtavad toimingud ja otsused on õiguslikult kaheldavad, tõstab see nõukogu liikmete hoolsuskohustuse standardit. Kui olukord ei ole õiguslikult selge, ei õigusta soovitud tegevuse läbiviimist ka majanduslikud kaalutlused ilma täiendavat hoolsust rakendamata.²⁵⁹ Saksa õiguskirjanduses on samas märgitud, et tegevuse normidele vastavuse²⁶⁰ temaatika pole paljude ühingute nõukogus niivõrd tähtsal kohal, kui see tegelikult olema peaks.²⁶¹ Siiski

²⁵⁶ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 59, 137.

²⁵⁷ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 137.

²⁵⁸ Vt ka OLG Hamburg Urteil vom 29.09.1995 – 11 U 20/95, BeckRS 1995, 31362317.

²⁵⁹ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 52.

²⁶⁰ Inglise keeles *compliance* ehk sisuliselt tegevuse vastavus õigusaktidele ja muudele normidele.

²⁶¹ Siepelt, S., Pütz, L. Die Compliance-Verantwortung des Aufsichtsrats. – Corporate Compliance Zeitschrift, Heft 2/2018, lk 84.

muutub normide ja sise-eeskirjadele vastavuse kontrolli praktikas üha tähtsamaks.²⁶² Saksa õiguskirjanduse kohaselt tuleb olukordades, mil nõukogu puutub kokku õiguslike küsimustega, nõukogu liikmetel põhjalikult neid küsimusi ka lahata, kasutades vajadusel õigusnõustamist. Selline nõukogu liikmete kohustus ei hõlma vaid asjakohaste õigusaktide ja -sätete tundmist, vaid arvestama peab ka kõrgeimate kohtute seisukohti. Kui kõrgeim kohus pole vastavat küsimust lahendanud, peab analüüsima alama astme kohtute praktikat ja õiguskirjandust.²⁶³ Ka riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamatus on väljendatud, et nõukogu peab hindama juhatuse tegevuse õiguspärasust, andes vajadusel korraldusi õigusvastase tegevuse lõpetamiseks.²⁶⁴ Seega nõuab nõukogu liikme staatus ka kehtiva õiguse tundmist, mistõttu võib selliste teadmiste puudumise tõttu olla vajalik kasutada kolmandate isikute abi.

Riigikohtu hinnangul võib nõukogu liikme ülesannete täitmisel kasutada küll kolmandate isikute abi, ehkki vastutust ei saa üle anda.²⁶⁵ Ühelt poolt võib eksperdi kaasamine olla piisava hoolsusega käitumise indikatsiooniks, kuid mitte alati. Olukorras, kus nõukogu on kaasanud õigusliku küsimuse lahendamiseks eksperdi, vabaneb nõukogu liige Saksa õiguskirjanduse kohaselt vastutusest vaid siis, kui see ekspert on sõltumatu. Eksperti sõltumatust tuleb seejuures hinnata sisuliselt ning eriti hoolas tuleb olla juhtudel, kus ekspert võib sõltuda organist, kelle tegevust ta hindab. Ekspert võib olla sõltuv näiteks juhul, kui õigusnõustajad teostatavad järelevalvet tehingu üle, mille läbiviimises nad varasemalt juhatuse eestvedamisel osalesid.²⁶⁶ Seega kui ühingul on olemas enda õigusosakond või -nõustajad, on ühelt poolt sõltumatuse küsimuse hindamine veelgi olulisem. Samas võib see autori hinnangul panna ühingule liigse majandusliku koormuse, kui lisaks ühingusisestele õigusnõustajatele tuleb kasutada ka väliseid eksperte. Autor leiab, et see võiks olla nõutav olukordades, kus asjaoludest tulenevalt on sõltumatus selgelt ohus, näiteks kui ekspert peab hindama enda koostatud sise-eeskirjade vastuolu seadusega. Kuid mitte näiteks juhtudel, kui nõustaja tegevus piirdus lepingusse formaalsete andmete sisestamisega.

Lisaks sõltumatusele peavad eksperdil olema vastava küsimuse lahendamiseks piisavad teadmised ning nõukogu liikmed peavad tagama eksperdile vajalike dokumentide olemasolu ja info ühingu olukorra kohta.²⁶⁷ Kuid Saksa õiguskirjanduse kohaselt ei piirdu ka sellega

²⁶² Hölter/Weber/Groß-Bölting/Rabe, AktG § 111 Rn. 20.

²⁶³ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 51, 52.

²⁶⁴ Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamat (viide 58), lk 22.

²⁶⁵ RKÜKo 12.05.2015, 3-2-1-82-14, p 32.

²⁶⁶ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 52, 53.

²⁶⁷ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 52.

nõukogu liikmete kohustused: pärast õigusnõu saamist peavad nad kontrollima selle usaldusväärust. Nõukogu liikme kohustuste täitmise valguses tuleb alati hinnata eksperdi vajaliku kvalifikatsiooni olemasolu ning õigusnõu saamisel olla aktiivne, küsides vajadusel ka täiendavaid küsimusi. Kusjuures pakilistes olukordades ja kiireloomuliste küsimuste korral piisab õigusliku olukorra kohta vähemalt kokkuvõtliku ülevaate võtmisest. Samas kui tegemist on keerulise, kuid mittepakilise olukorraga, ei piisa näiteks suuliselt antavast nõust, sest see ei ole piisav nõu usaldusvääruse kontrolliks.²⁶⁸ Autori hinnangul on Saksa õiguskirjanduses toodud juhised asjakohased ka Eesti õiguses nõukogu liikme vastutuse hindamisel. Autor nõustub, et nõukogu liikmed peaksid ka ise süvenema infosse ja nõuannetesse, mis neile on antud, kui nad võtavad selle enda tegevuse aluseks. Kui nõukogu liikmed ei mõista isegi üldisel tasandil neile antud nõu, ei saa rääkida ka piisava hoolsusega käitumisest, isegi kui töösse on kaasatud õiguseksperdid.

Kui nõukogu liikmete seas on tulenevalt tema ametist olemas õigusteadmistega isik, ei tohi ka temalt saadav õigusnõu jääda Saksa õiguskirjanduse kohaselt ainsaks aluseks otsuse tegemiseks, oluline on siiski tagada vajaliku kvalifikatsiooni olemasolu ning vajadusel küsida täiendavaid küsimusi.²⁶⁹ Samuti tuleb järgida piiranguid sellise nõukogu liikmega nõustamislepingute sõlmimiseks. Saksa õiguses on nõustamislepingud nõukogu liikmega või ühingutega, milles nõukogu liikmel on osalus, vastuolus AktG §-ga 113.²⁷⁰ AktG § 113 eesmärk on tagada, et nõukogu liikmete tasu otsustaks üldkoosolek.²⁷¹ Nimetatud sätte kohaselt võib tasu maksmine olla sätestatud põhikirjas või määratud üldkoosoleku otsusega, samas peab makstav tasu olema proportsionaalne nõukogu liikme kohustuse ja positsiooniga ühingu. Ka Eesti õiguse kohaselt otsustab nõukogu liikmete tasustamise korra ja selle suuruse üldkoosolek ning nõukogu liikmele tehtavate maksete summa peab olema vastavuses tema ülesannetega, aga ka ühingu majandusliku olukorraga (ÄS § 326 lg 1, 2).²⁷²

Eesti õiguskirjanduses on märgitud, et kui nõukogu liige on ka advokaat, ei ole lubatud, kui tema tööandjaks olev advokaadibüroo, saadab ühingu arve selle eest, et büroo töötaja kuulub ühingu nõukokku.²⁷³ Saksa kohtupraktikas on käsitletud ka sellist juhtumit, kus nõukogu liige oli ühtlasi advokaadibüroos partner. See advokaadibüroo oli ühingu ja sellega samasse kontserni kuuluvate ühingute jaoks nii-öelda sisseostetud juriidiline osakond. Kölni

²⁶⁸ Veil, R., BeckOGK AktG § 116 Rn. 52.

²⁶⁹ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 52.

²⁷⁰ *Ibidem*, AktG § 116 Rn. 53.

²⁷¹ BGH Urteil vom 20.11.2006 – II ZR 279/05, BeckRS 2006, 15194.

²⁷² Esimestele nõukogu liikmetele määravad tasu asutajad (ÄS § 326 lg 1 II lause).

²⁷³ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1833.

kohus leidis, et konsulteerimisleping nõukogu liikmega või ka temaga seotud ühinguga, mis seondub tegevustega, mida nõukogu liige peab oma positsioonist tulenevalt igal juhul teostama, kujutab endast sisuliselt tasustamiskokkulepet. Kohtu hinnangul on selline kokkulepe vastuolus AktG §-ga 113 ning tühine, kui üldkoosolek pole seda lepingut heaks kiitnud.²⁷⁴ Saksa õigus võimaldab aga nõukogu liikmetega sõlmida teatud lepinguid ka ilma aktsionäride heakskiiduta. Nimelt sätestab AktG § 114 erisuse olukordadeks, mil nõukogu liikmega sõlmitakse leping, mis ei ole hõlmatud tema tegevusega nõukogu liikmena. Sellise muude ülesannete täitmiseks sõlmitud lepingu või näiteks ka ühinguga sõlmitava töölepingu kehtivus on sõltuv nõukogu antavast nõusolekust (AktG § 114 lg 1). Õiguskirjanduse kohaselt on selle eesmärk tagada läbipaistvust ühingu juhtimisel ning ühtlasi nõuetekohast järelevalvet.²⁷⁵ Juhtudel, kus taolise lepingu alusel on sõlmitud kokkulepe nõukogu liikmele tasu maksmiseks, kuid nõukogu pole seda lepingut kinnitanud või kui nõukogu seda ka hiljem heaks ei kiida, peab nõukogu liige lepingu alusel makstud tasu ühingule AktG § 114 lg 2 alusel tagastama.²⁷⁶ Saksa kohtupraktikas on seejuures selgitatud, et nõukogu liikmega saab ilma aktsionäride nõusolekuta sõlmida vaid selliseid täiendavaid lepinguid, mille ese ei kuulu nõukogu vastutusalasse. Vältimaks olukordi, kus vahetegu nõukogu liikme kohustuste ja lepingu eseme osas ei ole selge, peab lepingus sätestatu selgelt võimaldama eelneva üle hinnangut anda, näiteks määratledes selgelt, mida konkreetne nõu endast sisaldab. Samuti tuleb konkretiseerida tasukokkuleppeid.²⁷⁷ Kui leping on eeltoodud põhimõtete vastuolus, ei saa seda nõukogu ka AktG § 114 alusel heaks kiita, vaid see on tühine AktG § 113 ja Saksa tsiviilkoodeksi Bürgerliches Gesetzbuch²⁷⁸ (BGB) § 134 koosmõjus.²⁷⁹ BGB § 134 sätestab, et seaduses sätestatud keeldu rikkuv tehing on tühine, kui seadus ei sätesta teisiti. Eesti õiguses saab BGB § 134 vastena tuua TsÜS § 87.²⁸⁰

Kui Eesti õiguses soovitakse nõukogu liikmega sõlmida tehing, mis ei ole tehtud igapäevases majandustegevuses kauba või teenuse turuhinna alusel, sealhulgas näiteks õigusteenuse osutamise leping, on selle üle otsustamine osanike või aktsionäride pädevuses (ÄS § 168 lg 1 p 10, ÄS § 298 lg 1 p 9). Riigikohus on selgitanud, et kui nõukogu liige pakub ühingule

²⁷⁴ OLG Köln Urteil vom 31.01.2013 – 18 U 21/12, BeckRS 2013, 3323.

²⁷⁵ Siepelt, S., Pütz, L. (viide 261), lk 83.

²⁷⁶ Nõukogu liikmel säilib seejuures õigus nõuda ka ühingult saadu tagastamist, kuid AktG § 114 lg 2 sätestab reegli, et neid nõudeid ei saa omavahel tasaarvestada.

²⁷⁷ OLG Köln Urteil vom 31.01.2013 – 18 U 21/12, BeckRS 2013, 3323.

²⁷⁸ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 7. April 2025 (BGBl. 2025 I Nr. 109) geändert worden ist. – Kätesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html> (25.04.2025).

²⁷⁹ OLG Köln Urteil vom 31.01.2013 – 18 U 21/12, BeckRS 2013, 3323.

²⁸⁰ TsÜS § 87 kohaselt on seadusest tuleneva keeluga vastuolus olev tehing tühine, kui keelu mõtteks on selle rikkumise korral tuua kaasa tehingu tühisus, eelkõige kui seaduses on sätestatud, et tagajärg ei tohi saabuda.

konsultatsiooniteenuseid, peab selle eest tasu maksmise õigus tulenema lõppkokkuvõttes osanike otsusest. Riigikohtu tsiviilkolleegium märkis, et oluline on hinnata äriühingu igapäevase majandustegevuse sisu ja üldjuhul pole selleks nõukogu liikmega töö- või käsunduslepingu sõlmimine, samuti polnud antud asjas tõendatud, et selleks oleks lepingupartneritelt konsultatsiooniteenuste ostmine.²⁸¹

Seega on Eestis võetud lähenemine, et nõukogu liikmega sõlmitud tehing on tühine ÄS § 318 lg 6 tingimuste täitumisel, mis kujutab endast sisulist eriregulatsiooni nõukogu liikmega sõlmitavate tehingute kehtivuse osas. Seevastu Saksa õiguses on nõukogu liikmega sõlmitud tasulise konsultatsioonilepingu tühisus tuletatud üldkoosoleku pädevusest nõukogule tasu määrata (AktG § 113 lg 2). Kui Saksa õigus võimaldab nõukogu kohustuste raamest väljapoole jäävaid tehinguid sõlmida ka nõukogu heakskiiduga (AktG § 114), siis Eesti õiguses on nõutav osanike ja aktsionäride heakskiit mistahes nõukogu liikmega sõlmitavate lepingute puhul (ÄS § 318 lg 6). Seega on autori hinnangul Eesti õiguses osanike ja aktsionäride kontroll nõukogu liikmetega sõlmitavate lepingute üle isegi suurem kui Saksa õiguses. Autori hinnangul on see ka põhjendatud, kuivõrd see aitab paremini ära hoida nõukogu liikmete kuritarvitusi ühingu vara arvel. Eelnevast saab samas järeldada, et kui nõukogu soovib kohustuste täitmiseks kasutada õigusteadmistega nõukogu liikme abi ja nii sõlmitakse viimasega ühingu nimel²⁸² täiendav leping, mille alusel makstakse nõukogu liikmele tasu, kujutab see endast nõukogu liikmete kohustuste rikkumist, kui seda küsimust ei viida otsustamiseks osanike või aktsionäride üldkoosoleku ette. Kui teised nõukogu liikmed teadsid või isegi avaldasid soovi sellise tehingu sõlmimiseks, võivad tekkinud kahju eest vastutada kõik nõukogu liikmed. Kui teised nõukogu liikmed sellest tehingust ei teadnud, on autori hinnangul kohane eelkõige konkreetse nõukogu liikme kohustus raha tagastada.²⁸³

2.6. Nõukogu liikmete ametisse nimetamisega seonduvad kokkulepped ja nende mõju vastutusele

Kui üldjuhul on nõukogu liikmete valimine osanike või aktsionäride pädevuses, siis seadus võimaldab nõukogu liikmeid valida teisiti kui osanike või aktsionäride otsusega. Sellise

²⁸¹ RKTko 20.06.2013, 3-2-1-72-13, p 1, 15, 16. Antud lahend oli küll osahüingu kohta, kuid sama põhimõtte kohaldub autori hinnangul ka aktsiaseltsile.

²⁸² Üldjuhul saab selliseid tehinguid sõlmida juhatus, mistõttu on asjakohane ka juhatuse liikmete vastutuse hindamine vastavas küsimuses. Nõukogu liikmel pole seaduse kohaselt esindusõigust (vt RKTko 20.06.2013, 3-2-1-72-13, p 17; RKTkm 23.12.1997, 3-2-1-139-97).

²⁸³ Tagastamiskohustus oleks kooskõlas AktG § 114 lg-ga 2, mille kohaselt peab nõukogu liige tasu tagasi maksuma, kui aktsiaselts määrab talle tasu ilma, et nõukogu oleks lepinguga nõustunud või selle heaks kiitnud.

põhikirja kujundusõiguse annab ÄS § 319 lg 2, kuid seda mitte rohkem kui poolte nõukogu liikmete puhul. Konkreetse osaniku või aktsionäri õigus valida nõukogu liikmeid, muudavad aga tõenäolisemaks nõukogu liikme tegutsemise justnimelt teda valinud osaniku või aktsionäri huvides. Seda soosib ka asjaolu, et nõukogu liikmeid, keda ei ole valinud üldkoosolek, saab ennetähtaegselt tagasi kutsuda nende valija või määraja otsusel (ÄS § 319 lg 4 III lause). Eelnev seab omakorda nõukogu liikme ametisse määraja olulisse võimupositsiooni konkreetse nõukogu liikme suhtes ja võib seega avaldada mõju selle nõukogu liikme otsustele ning tegevusele.

Võimupositsiooni mõju vähendamiseks saab kasutada mitmeid meetodeid. EMCA-s on näidisregulatsioonina sätestatud, et ka selliseid nõukogu liikmeid, keda üldkoosolek ei valinud, võib siiski üldkoosolek tagasi kutsuda, näiteks kui liige väärkasutab oma positsiooni.²⁸⁴ Autori hinnangul on tegemist sättega, mille võiks täiendavalt lisada ka Eesti õiguskorda, kuivõrd see võimaldab takistada nõukogu liikme positsiooni kuritarvitamist konkreetse osaniku või aktsionäri kasuks. Eesti õiguskorras on küll sätestatud aktsionäride õigus nõuda kohtu kaudu nõukogu liikme tagasikutsumist (ÄS § 319 lg 5),²⁸⁵ kuid autor leiab, et see võiks jääda kitsalt vähemusaktsionäride²⁸⁶ õiguseks. Kuivõrd enne ametiaja lõppu toimuv nõukogu liikmete tagasikutsumine nõuab igal juhul vähemalt 2/3 üldkoosolekul esindatud häälteenamust (ÄS § 319 lg 4 II lause),²⁸⁷ võimaldaks EMCA-le sarnase sätte lisamine mõjuva põhjuse olemasolul ning ilma kohtusse pöördumata kutsuda tagasi nõukogu liikmeid, kes on erikorra (ÄS § 319 lg 2) järgi ametisse nimetatud. Sellisel juhul jääks ÄS § 319 lg 5 vähemusaktsionäride kaitsenormiks ning olukordades, kus suurem enamus soovib erikorra järgi ametisse nimetatud nõukogu liikme tagasikutsumist, on see mõjuval põhjusel ka võimalik. See võimaldaks paremini tagada muuhulgas nõukogu liikmete sõltumatust, kui liige hakkab tegutsema eelkõige konkreetse osaniku või aktsionäri huvides.

Ka Hea Ühingujuhtimise Tava kohaselt peaksid vähemalt pooled nõukogu liikmetest olema sõltumatud.²⁸⁸ Samas pole eelviidatud tava järgimiseks kohustuslik ning kuigi sõltumatuse

²⁸⁴ Üldkoosoleku poolse tagasikutsumise puhul on oluline justnimelt põhjendatud eesmärgi olemasolu („for a good cause“), vt EMCA (viide 24), lk 183.

²⁸⁵ Seejuures on kohtu kaudu tagasikutsumise õigus aktsionäridel, kelle aktsiatega on esindatud vähemalt 1/10 aktsiakapitalist. ÄS § 189 lg 2 kohaselt tuleb seda kohaldada ka osanike puhul.

²⁸⁶ Õiguskirjanduses on sellele sättele viidatud kui „eelkõige“ vähemusaktsionäride kaitseks kehtestatud abinõule, vt Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1806.

²⁸⁷ See kehtib selliste nõukogu liikmete tagasikutsumise osas, kes on ametisse nimetatud üldkoosoleku poolt.

²⁸⁸ Hea Ühingujuhtimise Tava (viide 57), p 3.2.2. Seejuures peetakse Hea Ühingujuhtimise Tava kohaselt sõltumatuks selliseid isikuid, „kellel ei ole emitendi, tema kontrollitava äriühinguga, emitenti kontrolliva aktsionäri, tema kontserni kuuluva äriühinguga ega nende äriühingute juhtorganite liikmetega selliseid ärilisi, perekondlikke või muid sidemeid, mis võivad huvide konflikti olemasolu tõttu mõjutada nende otsuseid“.

põhimõtet aitab tagada ka ÄS § 319 lg 2, on selle järgimine praktikas kaheldav. Seda näiteks olukorras, kui formaalselt võetakse küll nõukogu liikme valimiseks vastu üldkoosoleku otsus, kuid seejuures on põhikirjas või osanike/aktsionäride lepingus sätestatud konkreetsete osanike/aktsionäride õigus esitada kandidaat nõukogu liikmeks. Seejärel on sätestatud aga osanike/aktsionäride lepingus, et teised lepingupooled kohustuvad hääletama põhikirjas sätestatud korra järgi esitatud kandidaadi poolt. Eeltoodule sarnase näite saab tuua Eesti Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutuse juhitud ning valitsuse algatatud programmi Startup Estonia näidisdokumentide sätetest. Nimelt iduettevõtetele mõeldud põhikirja näidises on sätestatud nõukogu liikme valimise korrana järgmist:

1. „seni, kuni [investori nimi] on Investor, valivad Osanikud [ühe] Nõukogu liikme [investori nimi] poolt pakutud kandidaatide seast;
2. Osanikud valivad [sisesta arv] Nõukogu liiget kandidaatide seast, kelle on määranud ühiselt [Asutajate Enamus ja Investorite Enamus], seejuures on lepitud kokku, et iga selline Nõukogu liige peab olema Osanikest sõltumatu;
3. Osanikud valivad ülejäänud Nõukogu liikmed [Asutajate Enamuse] poolt nimetatud kandidaatide seast.“²⁸⁹

Seejuures on esimese punkti regulatsiooni juures selgitatud, et täiendavad alapunktid (ehk ülalolevad punktid 2 ja 3) tuleb lisada juhul, kui nõukogus on üle kolme liikme.²⁹⁰ Samas kui nõukogus on näiteks neli liiget, tuleks eelviidatud näidiskorra järgi valida üks liige konkreetse investori määratud kandidaadi seast, seejärel näiteks veel üks liige asutajate ja investorite enamuse seast ning selliselt on juba seaduses sätestatud piir nõukogu liikmete muul viisil valimiseks või määramiseks täis (vt ÄS § 319 lg 2). Samas on veel täitmata ülaltoodud näidise kolmas punkt, mis justkui võimaldaks täiendavalt valida ülejäänud nõukogu liikmeid asutajate enamuse²⁹¹ pakutud kandidaatide hulgast. Sellega ületataks aga seadusega antud kujundusõiguse piirangut ning ei peaks autori hinnangul olema lubatav. Põhikirja sätteid toetavalt on iduettevõtte osanike näidislepingus ka sätestatud, et iga osanik peab hääletama viisil, mis tagab, et nõukogu valitakse eelkirjeldatud näidispõhikirja korra järgi. Samuti, et selliste põhimõtete järgi valitud nõukogu liikmeid ei või tagasi kutsuda, kui selleks pole kandidaadi esitanud isiku juhust või poolthäält, kusjuures kõik vabad kohad tuleb täita samuti

²⁸⁹ Startup Estonia. Näidisdokumentid. Nõukoguga iduettevõtte osanike lepingu põhikiri – EST, p 5.5. – Kättesaadav: <https://startupestonia.ee/et/resources/model-documents/> (08.04.2025).

²⁹⁰ *Ibidem*, p 5.5.1, allmärkus 5.

²⁹¹ Startup Estonia viidatud näidispõhikirjas on termin „Asutajate Enamus“ defineeritud järgmiselt: „Ametisuhet omavad Asutajad, kellele (otseselt või Asutaja Valdusettevõtjate kaudu) kuuluvate Osade nimiväärtus kokku esindab rohkem kui 50% kõigi Ametisuhet omavate Asutajate Osade nimiväärtusest kokku. „Ametisuhe“ eeltoodud tähenduses tähendab töösuhet, juhatuse liikme ametisuhet või muud teenuse lepingust tulenevat suhet Osühinguga.“ (Startup Estonia näidispõhikiri (viide 289), LISA 1). Seega ei pruugi definitsioonist tulenevalt eeltoodud isikute grupp kattuda kõigi ühingu osanikega.

näidispõhikirja korra järgi. Lisaks tuleb hääletada selliselt, et kui nõukogu liikme kandidaadi esitanud isik taotleb liikme tagasikutsumist, siis kutsutakse ta tagasi.²⁹² Samas leiab autor, et kui eeltoodud põhikirja regulatsioon on vastuolus seadusega, ei saa seda ületada ka hääletuskokkulepete abil. Nimelt õiguskirjanduse kohaselt ei ole hääletuskokkulepete lubatavus ja kehtivus sõltuv ainult sõnaselgetest seaduses toodud piirangutest, vaid näiteks ka seaduse mõtte järgimisest.²⁹³ Samas juba 2018. aastal läbi viidud ühinguõiguse revisjoni käigus leiti, et muude ühingute kui aktsiaseltsi puhul, võiks juhtorgani liikmete valimise korra kohta olla seaduses selge viide dispositiivsusele, mis võimaldaks põhikirjaga anda juhtorgani liikme valimise õiguse näiteks konkreetsetele osanikele.²⁹⁴ Sellest järeldub esiteks, et ka revisjoni töörühma hinnangul ei ole juhtorgani liikmete valimise kord seaduses selgelt dispositiivsena sätestatud ning teiseks, dispositiivsus ei peaks isegi taolise korra sätestamisel laienema aktsiaseltsile. Nii on eelkirjeldatu kooskõla ÄS § 319 lg-ga 2 kaheldav. Seejuures on Saksa kohtupraktikas leitud, et kui nõukogu liikme valimise otsus oli tühine või see tunnistatakse kehtetuks, siis juhul, kui ebaõigelt valitud liikme hääl oli otsustamisel määrava tähtsusega, polnud nõukogu otsuse langetamiseks olemas nõutavat häälteenamust.²⁹⁵ Seega võib nõukogu liikme valimise ebaõige korra sätestamine tuua kaasa hoopis olukorra, kus mõningaid nõukogu otsuseid pole tegelikkuses vastu võetud.

Saksa kohtupraktikas on ka väljendatud, et erikorra järgi ametisse nimetatud nõukogu liige peab pidama ühingu huvisid ülimuslikuks teda valinud isiku huvide ees.²⁹⁶ Riigikohtu selge seisukoht on, et nõukogu pole mitte aktsionäride üldkoosoleku esindaja, vaid ühingu juhtorgan. Seejuures on nõukogu liikmel hoolsus- ning lojaalsuskohustus aktsiaseltsi ees.²⁹⁷ Kuigi juba nõukogu liikme sõltuvus konkreetsest aktsionärist või osanikust on problemaatiline, tõstatub ka küsimus nõukogu liikmele eristaatuse või -õiguste andmise võimalikkusest tulenevalt tema ametisse nimetamisest erikorra järgi. Sellekohase näite on võimalik tuua Startup Estonia näidispõhikirjast, kus on sisuliselt sätestatud, et tehinguteks, mille tegemiseks on vajalik nõukogu nõusolek, on vajalik ka investori määratud²⁹⁸ nõukogu liikme nõusolek või poolthääl.²⁹⁹ See toob põhimõtteliselt kaasa aga olukorra, kus sellisel nõukogu liikmel on vetoõigus nõukogu pädevusse kuuluvates küsimustes. Autori hinnangul

²⁹² Startup Estonia. Näidisdokumendid. Nõukoguga iduettevõtte osanike leping, p 3.3. – Kättesaadav: [https://startupestonia.ee/et/resources/model-documents/\(08.04.2025\)](https://startupestonia.ee/et/resources/model-documents/(08.04.2025)).

²⁹³ Saare, TsÜSK § 33/3.8.

²⁹⁴ Ühinguõiguse revisjon: analüüs-kontseptsioon (viide 8), lk 679.

²⁹⁵ BGH Urteil vom 19.02.2013 – II ZR 56/12, BeckRS 2013, 5862.

²⁹⁶ BGH Urteil vom 29.01.1962 – II ZR 1/61, BeckRS 1962.

²⁹⁷ RKKKo 11.12.2015, 3-1-1-98-15, p 75.

²⁹⁸ See tähendab, et vajalik on sellise nõukogu liikme poolthääl või nõusolek, kes on valitud ülaltoodud põhikirja näidissätete esimese punkti kohaselt.

²⁹⁹ Startup Estonia näidispõhikiri (viide 289), p 5.3.

ole selline erisus õigustatav ning seda ka mitte ÄS § 322 lg 1 alusel. Nimetatud sätte kohaselt on nõukogu otsuse vastuvõtmiseks vaja rohkem kui $\frac{1}{2}$ hääletamisel osalenud nõukogu liikmete poolthäält, kuid samas võib põhikirjaga ette näha ka suurema esindatuse nõude. Praktikast saab sellise kujundusõiguse näitena tuua Coop Pank AS põhikirja sätestuse, mille kohaselt tuleb näiteks aktsiaseltsi ja aktsionäri või juhatuse liikme vaheliste tehingute üle otsustamiseks³⁰⁰ saada kõikide hääletamisel osalenud nõukogu liikmete poolthäält.³⁰¹ Autori hinnangul ei ole aga seaduse eesmärk anda „suurema esindatuse“ nõude sätestamisel ühele nõukogu liikmele erioõiguseid. Selline erandlik eelisõigus on seaduses antud nõukogu esimehe häälele ning sedagi vaid olukorras, kus nõukogu liikmete hääled jagunevad võrdselt. Isegi sellisel juhul on nõukogu esimehe hääl „pelgalt“ otsustav (ÄS § 322 lg 2 II lause). Ka Saksa õiguskirjanduses on rõhutatud, et erikorra järgi ametisse nimetatud nõukogu liikmete õiguslik staatus ei erine tavapärasel viisil valitud liikmete omast. Nende õigused ja kohustused on samad, mis teistelgi nõukogu liikmetel ning erisuste tegemine pole lubatud.³⁰² Eeltoodu põhjal leiab autor, et ka Eestis on põhikirjade taolised sätted, kus erikorra järgi valitud nõukogu liikmetel on teatud eristaatus või -õigused, vastuolus seaduse mõttega. Seejuures, kui ekslikult antud erioõigusega nõukogu liige takistab vetostamise kaudu nõukogu otsuste vastuvõtmist, võib see autori hinnangul kaasa tuua selle nõukogu liikme võimaliku vastutuse.

Kuid isegi eelmainitud kokkulepete ja regulatsioonideta võib nõukogu liikmete sõltumatust teatud juhtudel kahtluse alla seada. Ka M. Vutt on oma 2006. aasta magistritöös toonud esile probleemi, et nõukogu liikmeteks võivad olla tegelikkuses aktsionäride esindajad, mistõttu on tõenäoline, et juhatusele juhiseid andes, lähtutakse tegelikult eelkõige aktsionäride huvidest.³⁰³ Seega kui ametis on konkreetse osaniku või aktsionäri huve esindav nõukogu liige, siis pole ettenägematu, et see nõukogu liige teeb otsuseid ka justnimelt konkreetset osanikku või aktsionäri soodustavalt. Kui nõukogu liige tegutseb aga eelkõige osaniku või aktsionäri huvides, järgimata oma kohustusi, mis lasuvad tal ühingu ees nõukogu liikme ametisuhtest tulenevalt, ei peaks sellise nõukogu liikme vastutust saama välistada ühingu osanike, aktsionäride või nõukogu liikmete lepingus kokkulepitu tõttu. Vastupidine lähenemine viiks olukorrani, kus nõukogu instituut muutub sisutühjaks ning vaid teatud osanike ja aktsionäride käepikenduseks. Selliselt jäävad aga tagamata ühingu huvid.

³⁰⁰ Välja arvatud, kui tegemist on igapäevase majandustegevuse raames turuhinna alusel tehtavate tehingutega.

³⁰¹ Coop Pank AS (registrikood: 10237832) põhikiri (kehtivuse algus: 23.05.2023), p 3.3.4.10, 3.3.11. – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/10237832/Coop-Pank-AS> (22.04.2025).

³⁰² Habersack, M., MüKoAktG § 101 Rn. 50.

³⁰³ Vutt, M. (viide 18), lk 61–62.

Kokkuvõttes võib nõukogu liikme ametisse määramise erikord jätta eksliku mulje, nagu see õigustaks nõukogu liikme käitumist, kes tegutseb konkreetse osaniku või aktsionäri kasuks. Samuti ei ole lubatav erikorra järgi valitud nõukogu liikmele eriõiguste andmine. Autor leiab, et nõukogu liikme kohustuste rikkumise korral ei saa tema vastutust välistada, tuginedes nõukogu liikme ametisse valimise protseduurile ja selle mõjule nõukogu liikme tegevusele. Nõukogu liige peab oma tegevuses lähtuma ühingu huvidest. Kui mistahes kokkulepped nõukogu liikmete valimisega ja tema tegevusega seonduvalt on ühingule soodsad ning võimaldavad tagada ühingu ja võlausaldajate huvid, ei jõuta praktikas tõenäoliselt ka kokkuleppe sisu kohtuliku hindamiseni. Siiski, kui taoline kokkulepe on põhjustanud ühingu seisuga halvenemise, peab olema võimalik kahju tekitanud nõukogu liikmetelt nõuda hüvitist.

2.7. Ühingule kahjuliku nõukogu otsuse vaidlustamata jätmise mõju nõukogu liikmete vastutusele

Kui ÄS §-s 327 sätestatud eeldused on täidetud, peaks olema ühingul võimalik nõuda nõukogu liikmelt kohustuste rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist. Kohtupraktikas on aga otsuste vastuvõtmise korral tekitatud kahju nõudele seatud justkui täiendavaid eelduseid. Nimelt on Viru Maakohtu 2022. aasta lahendis esitatud seisukoht: „vaidlustamata nõukogu otsust ennast, seaduses ettenähtud korras vastava selge nõudega [...], ei ole alust väita, et otsus on ebaseaduslik ja põhjendamatu.“ Seejärel leidis kohus seoses juhatuse liikmele tasu määramisega, et kuivõrd tasu aluseks olnud otsus kehtib, siis pole alust nõukogu otsuse alusel tehtud väljamakseid ümber hinnata nõukogu liikmete käitumise õiguspärasuse valguses. Nimelt oli antud juhul ühing esitanud ka teises tsiviilasjas aegunult vastuhagi juhatuse liikme tasu vähendamiseks ning kohtu hinnangul ei saa sisuliselt sama nõuet uuesti esitada nõukogu liikme hoolsuskohustuse rikkumise nõudena.³⁰⁴ Kohtu seisukohaga saab aga autori hinnangul nõustuda siis, kui varasema tsiviilasja nõue on võrsunud nõukogu liikme vastutusest samadel asjaoludel, mitte kitsalt nõudest juhatuse liikme vastu tasu tagastamiseks. Vastasel juhul tekib vastuoluline olukord Riigikohtu seisukohaga, mille kohaselt lisaks ÄS § 314 lg-s 3 sätestatud õigusele juhatuse liikme tasu vähendamiseks, on ühingul õigus nõuda ka kahju hüvitamist nõukogu liikmelt, kui tasu pole ilmselgelt vastavuses juhatuse liikme ülesannetega.³⁰⁵ Kahjuna saab seejuures käsitleda osa, mis jääb juriidilise isiku tagasinõudeõigusest katmata.³⁰⁶ Seega juhtudel, kus juhatuse liikme tasu on täielikult tagastatud, pole nõukogu liikme vastu esitatav kahjunõue enam põhjendatud. Samas juhtudel, kui ühing on proovinud nõuda juhatuse

³⁰⁴ VMKo 27.04.2022, 2-19-9159/70, p 11, 18, 19.

³⁰⁵ RKTko 03.10.2018, 2-15-18186/83, p 23, 24.

³⁰⁶ RKTko 03.03.2014, 3-2-1-197-13, p 30; RKTko 11.05.2005, 3-2-1-41-05, p 55.

liikmele makstud tasu tagasi, kuid edutult, näiteks põhjusel, et nõue on aegunud või on juhatuse liige maksejõuetu, siis see ei tähenda, et nõukogu ei teinud juba alguses kahjulikku ja seaduse nõuetega vastuolus tehingut. Sellisel juhul jääb ühingu tagasinõudeõigusest katmata kogu väljamakstud tasu, mida on õigustatud pidada kahjuks, mis tekkis nõukogu liikme kohustuste rikkumise tõttu.

Autor leiab, et Viru Maakohtu lahendis toodud väitega ei saa nõustuda ka põhjusel, et juriidilise isiku organi otsuse, sealhulgas nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamist ja tühisust reguleerib üldalusena TsÜS § 38 ning selleks on seatud kindlad eeldused. Kehtetuks tunnistamiseks on alust, kui otsus on seaduse või põhikirjaga vastuolus (TsÜS § 38 lg 1).³⁰⁷ Otsuse tühisust saab aga jaatada kui tühisus kui tagajärg on otsesõnu seaduses sätestatud, see on heade kommete vastane, rikub seaduse sätet, mis on kehtestatud võlausaldajate kaitseks või muu avaliku huvi tõttu, samuti, kui otsuse vastuvõtmisel on oluliselt rikutud vastuvõtmise korda (TsÜS § 38 lg 2). Nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamist reguleerib ÄS § 322 lg 4 ja tühisust reguleerib ÄS § 322 lg 7. Kehtetuks tunnistamist saab nõuda kohtu kaudu ja ka tühisusele saab tugineda juhul, kui kohus on selle tuvastanud (TsÜS § 38 lg 1 I lause, § 38 lg 2 II lause, ÄS § 322 lg 4). Lisaks sisulisematele piirangutele on otsuste vaidlustamisele seatud ka ajapiirangud. Kehtetuks tunnistamise nõue aegub kolme kuu jooksul otsuse vastuvõtmisest ning tühisuse puhul on ette nähtud piirang avaliku registri kandega seonduvalt, millisel juhul ei saa tühisusele tugineda, kui kande tegemisest on möödunud kaks aastat (TsÜS § 38 lg 5 I lause, § 38 lg 7 II lause). Samuti on ÄS-is ette nähtud teatud piirangud seoses sellega, kes ja millistel juhtudel saab nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist (ÄS § 322 lg 6).

Seega on nõukogu otsuste vaidlustamisele seatud mitmeid piiravaid nõudeid. Samas leiab autor, et eeltoodud piirangud ja tähtajad, mis kitsendavad ostuste vaidlustamise võimalikkust, ei tohi piirata nõukogu liikme vastu esitatava kahjunõuete maksmapanekut. Formaalselt võib olla nõukogu täitnud mistahes reegleid otsuse vastuvõtmisel, kuid see ei välista, et teistes aspektides hooletuna tegutsenud ja oma kohustusi rikkunud nõukogu liikmed tekitasid ühingu sellega kahju. Sellisel juhul peaksid nõukogu liikmed tekitatud kahju eest vastutama, olenemata sellest, kas otsust on võimalik kehtetuks tunnistada või selle tühisust tuvastada. Vastupidine lähenemine viiks olukorrani, kus ÄS § 327 lg-s 3 sätestatud viieaastane³⁰⁸ aegumistähtaeg, kohalduks sisuliselt vaid rikkumiste korral, kus otsust pole vastu võetud või

³⁰⁷ Õiguskirjanduse kohaselt ei ole nõukogu otsuste kehtetuks tunnistamise aluseks õiguste kuritarvitamise olukord (TsÜS § 38 lg 1 II lause), vt Saare, K. jt. (viide 4), vnr 1963.

³⁰⁸ Juhatuse liikmete puhul on kohtupraktikas tahtliku heade kommete vastase käitumise korral jaatatud ka kümneaastast aegumistähtaega (vt RKÜKo 03.03.2021, 1-17-2359/122, p 63–64). Autori hinnangul on see analoogselt kohaldatav ka nõukogu liikmete puhul.

tühisuse korral pole kannet registrisse tehtud. Seega tuleb autori hinnangul jaatada nõukogu liikme võimalikku vastutuse võimalikkust ka õiguslikult kehtiva, kuid ühingule kahjuliku nõukogu otsuse korral. Kui nõukogu võtab vastu kahjuliku otsuse, siis isegi juhul, kui seda ei vaidlustata, võivad nõukogu liikmed tekitatud kahju eest vastutada.

2.8. Kokkulepete ja kõrgemalseisva organi otsuste mõju nõukogu liikmete vastutusele

Tsiviilseadustiku üldosa seadus sätestab üldised alused juriidilise isiku juhtorgani liikme vastutuseks. Kohustuse rikkumisega juriidilisele isikule kahju tekitanud juhtorgani liige ei vastuta siis, kui ta tegutses vastavalt juriidilise isiku üldkoosoleku või muu pädeva organi õiguspärasele otsusele (TsÜS § 37 lg 1 II lause). Kui nõukogu on juhatuse suhtes kõrgemalseisv organ, siis osaühingu või aktsiaseltsi nõukogu suhtes on seda osanikud või aktsionäride üldkoosolek.³⁰⁹ Kuigi ÄS § 327 kui erisäte ei nimeta võimalust nõukogu liikme vastutusest vabastamiseks pädeva organi otsuse olemasolu korral, on siiski kohaldatav TsÜS-i üldsäte.³¹⁰ Õiguskirjanduses on seda ka juhatuse liikme puhul selgelt jaatud³¹¹ ning autor leiab, et selles küsimuses juhatusele kohaldatavad põhimõtted on analoogselt kohaldatavad ka nõukogu puhul.

Esmalt on võimalik, et osanike või aktsionäride otsus on vaid kaudselt nõukogu tööd mõjutavaks aluseks. Teisalt võivad osanikud või aktsionärid võtta vastu otsuseid ka nõukogu pädevusse kuuluvates küsimustes. ÄS § 168 lg 2 sätestab osanike õiguse võtta vastu otsuseid nõukogu pädevusse kuuluvates küsimustes ja seda ka omal algatusel. Aktsionäridel on see õigus vaid siis, kui nõukogu seda nõuab (ÄS § 298 lg 2). Otsuse vastutusest vabastava toime jaoks on vajalik selle õiguspärasus (TsÜS § 37 lg 1 II lause). Õiguskirjanduse kohaselt peab olema otsus formaalselt ja materiaalselt kehtiv, kusjuures selle eesmärgiks ei või olla ühingule kahju tekitamine.³¹² Seega ei piisa pelgalt osanike või aktsionäride otsuse olemasolust, et see nõukogu liikmeid vastutusest vabastaks. Näiteks ei ole vastutusest vabanemine otsuse abil võimalik, kui sellega kiidetakse heaks seotud isikutega sõlmitav tehing või muu tehing, mis pole selgelt ühingu huvides. Samuti saab näiteks tuua olukorra, kus nõukogu järelevalveorganina pole aktsionäre või osanikke teavitanud tehingu kahjulikest aspektidest,

³⁰⁹ Saare, TsÜSK § 37/3.5.2.

³¹⁰ Vt *Ibidem*, § 37/3.5.2; Autor märgib, et ÄS-i kehtiv sõnastus, mis mõnel juhul viitab kõrgemal seisva organi otsusele (vt nt ÄS § 325 lg 2) ja mõnel juhul mitte, tekitab siiski teatavat ebaselgust, mistõttu võiks ka ÄS §-s 327 sisalduda viide kõrgema organi otsusele kui vastutusest vabastavale elemendile.

³¹¹ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 774.

³¹² *Ibidem*, vnr 775.

mistõttu osanikud või aktsionärid võivad enda hinnangul teha küll õiguspärase otsuse, mis nõukogu liikmete teadmisel seda tegelikult pole. Samas kui nõukogu liikmed on teinud endast kõik mõistlikult oleneva, et kokku koguda tehinguga seonduv vajalik info ja kaalutlused tehingu kasuks või vastu ning need ka osanike ja aktsionäride ette viinud, tuleks nentida nõukogu liikme korraliku ettevõtja hoolsuskohustuse täitmist.

Nõukogu liikme ja ühingu vahel on võimalik sõlmida ka vastutust piiravaid kokkuleppeid enne, kui kohustuste rikkumine on üldse aset leidnud.³¹³ Näiteks Tele2 Eesti Aktsiaselts põhikirja kohaselt tekib nõukogu liikmete vastutus süülise kahju tekitamise eest.³¹⁴ Samuti, kui üldjuhul aegub nõukogu liikme vastu esitatav kahjunõue viie aasta jooksul, saab aegumistähtaega muuta kokkuleppega nii lühemaks kui ka pikemaks (ÄS § 327 lg 3, 5). Lisaks on õiguskirjanduse kohaselt võimalik kõrgemalseisval organil võtta vastu otsuseid, mis vabastavad nõukogu liikme vastutusest pärast rikkumise toimepanemist.³¹⁵ Eesti õiguskirjanduses on juhatuse liikmete puhul selgitatud, et juhatuse liikmeid ei vabasta vastutusest ainuüksi see, kui juhatuse koostatud aruanded on kõrgemalseisva organi, näiteks nõukogu poolt heaks kiidetud. Või kui ühing jätab juhatuse liikme vastu nõude esitamata, ei tähenda see, et nõudest on loobutud. Vastutuse piiramiseks või selleks vabastamiseks tuleb kõrgemalseisval organil siiski vastu võtta sellekohane otsus.³¹⁶ Ehkki nõukogul pole taolist aruandluskohustust nagu juhatusel, peab nõukogu siiski näiteks andma oma arvamuse majandusaasta aruande kohta (ÄS § 333 lg 1). Viidatud sätte kohaselt peab nõukogu arvamuses ka esile tooma, kuidas nõukogu on aktsiaseltsi tegevust korraldanud ja juhtinud. Samas ei saa analoogselt juhatuse liikme vastutusega eeldada, et pärast osanike või aktsionäride poolt majandusaasta aruande kinnitamist, ehk ka pärast nõukogu poolse aruandluskohustuse täitmist, on nõukogu tegevus vastaval majandusaastal heaks kiidetud.

Seega tuleb nõukogu liikmete vastutuse kohaldamisel tähelepanu pöörata ka võimalikele kokkulepetele, mis liikme vastutust võivad piirata. Saksa õiguses seab AktG § 93 lg 4 III lause piiranguid sellistele kokkulepetele, millega vabastatakse juhatuse liige kahjuhüvitise maksmise kohustustest ning selle kohaselt võib taolise kokkuleppe sõlmida kolme aasta möödumisel taolise nõude esile kerkimisest,³¹⁷ kusjuures kokkuleppe peab heaks kiitma üldkoosolek ja sellele võib vastu olla maksimaalselt vähemus, kelle osalused jäävad kokku

³¹³ Saare, TsÜSK § 37/3.5.3.

³¹⁴ Tele2 Eesti Aktsiaselts (registrikood: 10069046) põhikirja (kehtivuse algus 08.10.2014), p 6.19. – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/10069046/Tele2-Eesti-Aktsiaselts> (20.04.2025).

³¹⁵ Saare, TsÜSK § 37/3.5.3.

³¹⁶ Saare, K. jt. (viide 4), vnr 785.

³¹⁷ Ajaline piirang ei kohaldu teatud juhtudel, kui kompromiss sõlmitakse kohustatud isiku maksejõuetuse tekkimise vältimiseks või maksejõuetusega seotud kava täitmiseks (AktG § 94 lg 4 IV lause).

alla 10%.³¹⁸ Seega ehkki Saksa õiguses on vastutusest vabastamise kokkulepped lubatud, on sellistele kokkulepetele seatud ka piiranguid. See on autori hinnangul põhjendatud, kuivõrd see suunab nõukogu liikmete tööd sisulisemalt hindama ja mitte niivõrd kergekäeliselt nõukogu tegevusse suhtuma. Nii on ka Eesti õiguses tervitatav selline lähenemine, et vastutusest vabastamisega seonduvate otsuste korral oleks teataval vähemusel vetoõigus. Autor leiab, et see tagaks muuhulgas ka parema võimaluse enamusosaniku või -aktsionäri kasuks tegutsenud nõukogu liikmete suhtes kahjunõuete maksmapanekuks.

Kuid ka Eestis kehtiva õiguse kohaselt saavad siiski vastutust piiravad või välistavad kokkulepped reguleerida vaid ühingu ja nõukogu liikme vahelisi suhteid ning ei välista võlausaldaja või pankrotihalduri õigust nõuda ÄS § 327 lg 4 järgi nõukogu liikmelt ühingule kahju hüvitamist (ÄS § 327 lg 5). Samuti tuleb õiguskirjanduse järgi arvestada võlaõigusseaduses sätestatud üldiste piirangutega, mille järgimata jätmine võib kaasa tuua kokkuleppe tühisuse.³¹⁹ Seega pole ka Eestis vastutust piiravate kokkulepete mõju absoluutne ning ehkki praktikas võidakse sõlmida kokkuleppeid nõukogu liikmete vastutuse välistamiseks, ei välista need nõuet nõukogu liikme vastu, kui ühingu nõuet realiseerib ühingu võlausaldaja või pankrotihaldur.

³¹⁸ Selline vastuseis peaks AktG § 93 lg 4 III lause kohaselt olema kantud ka protokollile.

³¹⁹ Saare, TsÜSK § 37/3.5.3; Samuti vt analoogselt juhatuse liikme osas Saare, K. jt. (viide 4), vnr 782.

KOKKUVÕTE

Kehtivas õiguses vastutab nõukogu liige ühingu kahju tekitamise eest, kui ta on ametisuhte ajal oma kohustust rikkunud ja selle tagajärjel on ühingu tekkinud kahju, kusjuures kohustuse täitmisel ei käitunud ta korraliku ettevõtja hoolsusega. Käesoleva magistritöö eesmärk oli analüüsida kapitaliühingu nõukogu liikme kohustuste sisu ja vastutust kohustuste rikkumisega ühingu tekitatud kahju eest, vastates järgmistele uurimisküsimustele:

1. millised on nõukogu liikme peamised seadusest tulenevad kohustused ühingu ees;
2. millises olukorras saab pidada nõukogu liikmeid oma kohustusi rikkunuks;
3. millistel juhtudel nõukogu liige kahju tekkimise eest vastutab; ning
4. millises olukorras on nõukogu liikme vastutus piiratud või välistatud?

Analüüsi tulemusel tegi autor järgmised järeldused. Ehkki nõukogu liikme kohustusi ja tegevust ühingu juhtimisel on Eesti seadustes kirjeldatud pigem üldsõnaliselt, saab neid nii Eesti kui ka Saksa õiguskirjanduse ja kohtupraktika seisukohtade kaudu oluliselt konkretiseerida ja laiendada. Tegelikult on nõukogu liikmetel ühingu töös märksa olulisem roll, kui esmapilgul seaduse üldsõnalisest regulatsioonist võib näida. Nõukogu peamisteks ülesanneteks on ühingu tegevuse strateegiline planeerimine ja järelevalve teostamine. Järelevalve teostamise kohustus, nõukogu kõige olulisem funktsioon, kujutab endast kaugeleulatuvat ning põhjalikku kohustust olla kursis ühingu käekäigu, juhatuse ja ka teiste nõukogu liikmete tegevusega. Üldpõhimõttena saab jaatada nõukogu liikme nõuetekohast järelevalvet, kui ta on juhatuse esitatud aruanded põhjalikult üle vaadanud ning läbi töötanud. Nõukogu liikmete suurem aktiivsus ja initsiatiiv on nõutav näiteks ühingu jaoks oluliste tehingute või planeeritud tegevusest kõrvale kaldumise puhul. Kahtluste korral peab nõukogu liige küsima juhatusest lisainfot ning nii juhatuse varasemale kui ka edasisele tööle suuremat tähelepanu pöörama. Rikkumise korral tuleb selgelt sekkuda, vajadusel juhatuse liige tagasi kutsuda ning kui ühingu on juhatuse liikme vastu tõenäoliselt nõue, siis tuleb see ka maksma panna. See kehtib ka endiste juhatuse liikmete suhtes ning nõude esitamata jätmist õigustavad vaid erandlikud kaalutlused.

Nõukogu järelevalve sisu ja ulatust mõjutavad muuhulgas ühingu tegevusvaldkond, ühingu majanduslik olukord või näiteks ka kontsernis emaettevõtja poolt antud juhised. Ka tehisintellekti laialdasem kasutuselevõtt avaldab mõju nõukogu liikmete kohustusele, kuivõrd selle nõuetekohane kasutus ühingu peab olema tagatud ning selle abil tehtud otsused kontrollitavad. Nõukogul on õigus anda seejuures oma ülesannete täitmiseks juhatusele

korraldusi (ÄS § 317 lg 1), kuid oluline on leida sobiv tasakaal, et mitte liigselt juhatuse töösse sekkuda ega juhatuse tööd peatada. Ehkki nõukogu sekkumisõiguse piiranguid on rõhutatud Eesti ja Saksa õiguskirjanduses ning ka EMCA regulatsioonides, võimaldab Eestis kehtiv juhatuse liikmete tagasikutsumise kord sisuliselt need piirangud ületada.

Kuigi analüüsi tulemusena saab nõukogu olulisemaks kohustuseks pidada järelevalve teostamist, on Eesti õiguses olulisel kohal ka nõukogu kohustus ühingu strateegiliselt juhtida. Autori hinnangul on see kohustus järelevalvekohustusega oluliselt põimunud ning nõukogu peab oma tegevustes samaväärselt silmas pidama mõlemat ülesannet. Ühingu strateegiline juhtimine väljendub lisaks tegevusplaanide ja eesmärkide paika panemises ka vastavalt ühingu sisemisele korraldusele olulistele tehingutele heakskiidu andmises ning juhatuse liikme ametisuhte kujundamises. Kui ühingu strateegilise juhtimisega seonduvalt on nõukogu ülesandeks jälgida, et juhatuses töötaksid pädevad inimesed, kelle omavaheline koostöö võimaldab ühingu hästi juhtida, siis selliste juhatuse liikmete valik mõjutab ka järelevalvekohustust. Korraliku juhtkonna valiku korral on tõenäolisem, et juhatust täidab nõuetekohaselt oma aruandluskohustust, mille pinnalt saab nõukogu oma järelevalvekohustust efektiivselt täita – ühtlasi on nii väiksem oht ka juhtorgani liikmete väärkäitumisele. Nõukogu strateegilise juhtimise kohustuse rikkumiseks kitsalt ühingu tegevuse planeerimise mõttes saab autori hinnangul pidada üldjuhul vaid juhtumeid, kui ühingu puudub mistahes eesmärgistatud tegevus või ühingu strateegia on ilmselgelt asjakohatu. Samas ei tähenda see, et strateegilise juhtimise kohustus on nõukogu liikme vastutuse mõttes tähtsusetu. Strateegilise juhtimise kohustuse rikkumine võib seisneda kahjulike tehingute heakskiitmises või ebakompetentsete juhatuse liikmete valikus, samuti kui juhatusse nimetatakse teadlikult variisik. Ehkki lähikondsest juhatuse liikme ametisse nimetamist ei saa pidada iseenesest kohustuste rikkumiseks, tekitab see võimaliku huvide konflikti, mis omakorda avaldab mõju nõukogu liikme nõuetekohasele järelevalve teostamisele. Seetõttu on oluline ning nõukogu liikme lojaalsuskohustuse osaks, et ühing oleks huvide konflikti olukordadest informeeritud.

Nõukogu liikmete kohustuse täitmist hinnatakse hoolsus- ja lojaalsuskohustuse standardite abil. Kokkuvõtvalt on rikkumise hindamiseks oluline iga kohustuse ja konkreetsete olukordade puhul tuvastada keskmisele mõistlikule nõukogu liikmele vastav käitumine ning see, kuidas nõukogu liige tegelikult käitus. Kui hoolsus- ja lojaalsuskohustuse hindamise kaudu tuvastatakse nõukogu liikme kohustuse rikkumine, tuleb sellele järgnevalt kindlaks teha, et kas ühingu on tekkinud kahju. Kahju võib seisneda ka tulevikus tekkivas tõenäolises kahjus või saamata jäänud tulus. Viimaste puhul tuleb aga autori hinnangul olla ettevaatlik, et

ühingu ärilisi riske ei panda nende realiseerumisel nõukogu liikmetele. Ühing kannab siiski ise majanduslikku riski oma tegevuse läbiviimisel ning nõukogu liige vastutab vaid enda rikkumisega tekitatud kahju eest. Kui kahju oleks tekkinud ka siis, kui nõukogu liige oleks oma kohustusi nõuetekohaselt täitnud, ei ole põhjust nõukogu liikme vastutust jaatada. Seejuures vastupidiselt õiguspraktikas tekkinud arusaamale, pole autori hinnangul nõukogu liikme vastutus ilmtingimata välistatud, kui juhatuse liikmed ei ole oma kohustusi rikkunud.

Nõukogu liikmel tuleb oma kohustuste täitmisel seada esikohale ühingu huvid tervikuna. Sellest kõrvalekaldumiseks ei anna alust nõukogu liikmete ametisse nimetamisega seonduvad erikokkulepped ÄS § 319 lg 2 mõttes. Samuti pole autori hinnangul võimalik kehtiva õiguse kohaselt anda erikorra järgi ametisse nimetatud nõukogu liikmetele eriõiguseid võrreldes teiste liikmetega. Kui nõukogu liige neid põhimõtteid eirab ning takistab seejuures nõukogu tööd, võib tõusetuda tema vastutus ühingule kahju tekitamise eest. Nõukogu liige saab vastutusest vabaneda, kui ta tõendab, et ta tegutses oma kohustuse täitmisel korraliku ettevõtja hoolsusega. Samas mängib see rolli eelkõige tõendamiskoormise tasemel, kusjuures autori hinnangul tuleb nõude esitajal siiski ära näidata, kuidas nõukogu liige oleks pidanud konkreetsel juhul käituma ning kuidas ta tegelikult kohustust täitis. Kui nõukogu liige tõendab, et ta käitus siiski korraliku ettevõtja hoolsusega, on autori hinnangul tegemist mitte kitsalt vastutust, vaid rikkumist tervikuna välistava asjaoluga.

Kuivõrd nõukogu tegutseb suuresti just otsuste vastuvõtmise kaudu, tuleb nõukogu liikmel olla eriti hoolas, et hääletusotsus kajastaks tema tegelikku siseveendumust. Selleks, et konkreetne nõukogu liige vabaneks vastutuseks, peab ta olema näidanud selget vastuseisu nõukogu kavandatavale kahjulikule tehingule ning ainult eriarvamuse protokollis märkimisest ei piisa. Nõukogu liige peab võtma mõistlikke samme, et kahjulikku tehingut ära hoida, kuid ainult äärmistel juhtudel on vajalik nõukogu liikme ametist tagasiastumine või kohtu poole pöördumine. Juriidiliste sammude võtmine võib olla nõutav näiteks juhul, kui ühingu või juhtorgani liikmete tegevus muutub kriminaalseks. Samas võib nõukogu liige kahju tekkimise eest vastutada isegi juhul, kui ta pole kahjuliku otsuse vastuvõtmisel osalenud ning seejärel tagantjärele hinnanud nõukogu tehtud otsuseid. Seega peab nõukogu liige olema aktiivne isegi juhul, kui ta nõukogu koosolekult puudus. Vastupidiselt kohtupraktikas esitatud seisukohale, pole autori hinnangul vajalik kahjunõude esitamiseks nõukogu otsust eelnevalt vaidlustada.

Ehkki nõukogu esimehel lasuvad mitmed täiendavad ülesanded, ei tähenda see alati, et nõukogu esimees vastutab nende kohustuste täitmise eest üksi – oluline on igal üksikjuhtumil

hinnata, kas vastavat kohustust said täita ka teised nõukogu liikmed. Kui jah, tuleks pigem jaatada kõikide nõukogu liikmete vastutust ka juhul, kui nõukogu esimehel on seadusest tulenevalt suurem pädevus. Isegi juhul, kui ülesanded on nõukogu liikmete vahel ära jagatud ja mõni neist rikub oma kohustusi, pole tööjaotus iseenesest alus vastutusest vabanemiseks. Nõukogu liikmetel säilib alati järelevalvekohustus ning märgates teiste nõukogu liikmete rikkumist, peab iga nõukogu liige sekkuma.

Kui nõukogu kasutab küsimuste lahendamiseks ekspertide abi, vabanevad nõukogu liikmed vastutusest, kui valitud spetsialist on kompetentne ning ülesannete täitmisel iseseisev. Seejuures peavad nõukogu liikmed spetsialistilt saadava teabe ka ise üle vaatama ning seda hindama. Samuti pole lubatav ainuüksi õigusteadmistega nõukogu liikme arvamusele tuginemine. Kusjuures, kui selline nõukogu liige annab spetsiifilises küsimuses nõu, ei või talle ilma osanike või aktsionäride otsuseta selle eest täiendavat tasu maksta. Tühised on ka ilma osanike või aktsionäride nõusolekuta sõlmitud lepingud õigusteenuse osutamiseks advokaadibürooga, milles nõukogu liige omab osalust.

Nõukogu vastutuse hindamisel on määrava tähtsusega ka muud vastutust mõjutavad aspektid. Seejuures tuleb arvestada, kas nõukogu tegevuse aluseks oli osanike või aktsionäride üldkoosoleku õiguspärane otsus (TsÜS § 37 lg 1 II lause), samuti seda, kas vastutuse piiramiseks on sõlmitud täiendavaid kokkuleppeid või vastu võetud otsuseid vastutuse välistamiseks, näiteks otsustatud nõudest loobuda.

Kuivõrd kehtiva õiguse kohaselt kohaldub üldjuhul osaühingu nõukogu pädevusele, tegevusele ning seeläbi ka selle liikmete kohustustele aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatu (ÄS § 189 lg 2), tuleb käesolevas töös käsitletud kohaldada ka osaühingu nõukogu liikmete puhul. Kuigi osaühing on eelduslikult suletud ning väiksem kapitaliühing, siis kohalduvad nõukogu olemasolu korral selle liikmete kohustustele ja vastutusele reeglina samad põhimõtted nagu aktsiaseltsis, ning hetkel kehtiv seadus osaühingu puhul erilähenumist ei võimalda. Eesti õiguskorras on tehtud valik kaheastmelise juhtimissüsteemi kasuks, kus nõukogul on oma roll ja kohustused. Nii peab olema õiguskorras selge arusaam ka nõukogu ja selle liikmete kohustusest, nende täitmise standardist ning vastutusest kohustuste rikkumise eest. Vastasel juhul riskitakse nõukogu instituudi sisutühjaks ning osanike ja aktsionäride käepikenduseks muutumisega, samal ajal kui vastutuse kohaldamine nõukogu liikmete kohustuste rikkumisel jääks endiselt tagaplaanile. Seda arvestades, on nõukogu teematikat puudutavatel teadustöödel oluline lisandväärtus, et luua selgust ja tõsta esile nõukogu rolli Eesti ühinguõiguses.

DUTIES OF A SUPERVISORY BOARD MEMBER AND LIABILITY FOR DAMAGES CAUSED TO THE COMPANY BY BREACH OF OBLIGATIONS. Abstract.

In Estonian law, An Act on the General Part of the Civil Code § 31(2) defines the management board and, if the law provides for the existence of a supervisory board, the supervisory board as management bodies of a private legal person. The duties of the management board members and their liability arising from the breach of their obligations has been covered extensively both in Estonian legal literature and case law. However, the responsibilities of a member of the supervisory board have been analysed less. This may come from the fact that according to § 189(1) of the Estonian Commercial Code (CC), the existence of a supervisory board in a private limited company is voluntary and there are fewer companies with a supervisory board. As of 8 April 2025, there were 265,318 private limited companies and 2139 public limited companies in Estonia. On the other hand, the reason may lie in the scarce legal practice related to the liability of the supervisory board members, which provides minimal to no guidance when defining the duties and liability of a member of the supervisory board. This creates a reluctance to file a claim for damages against the members of the supervisory board, which in turn, paradoxically results in the minimal legal practice in Estonia.

The general requirements for the members of the management and the supervisory board are the same, and their legal relationship with the company is also similar. At first glance, the bases for the liability of a member of the supervisory board and a member of the management board are identical (CC § 187, § 315, § 327). This may lead to the erroneous perception that members of both management bodies are liable on the same grounds, and similar activities would realise the liability of the members of both management bodies. However, this cannot be the case, as the difference between these organs and the necessity of distinguishing between the two would be null. The functions and tasks of the management and the supervisory board are significantly different. This in practice affects the criteria when the prerequisites for the liability of a member of the supervisory board member can be considered fulfilled. Therefore, the specifics of the duties and the liability of a member of the supervisory board deserves a more thorough analysis, as well as issues that are not specific to only members of the supervisory board but are important in analysing the liability of a member of the supervisory board.

Members of the supervisory board have obligations towards the company. Additionally, in his or her activities and the performance of their obligations, a member of the supervisory board must first and foremost proceed with the interests of the company. Consequently, a member of the supervisory board, who is in breach of their duties, is primarily liable to the company. A member of the supervisory board is liable to the company if the prerequisites set out in CC § 327 are fulfilled. Generally, the same provisions which regulate the activity of the supervisory board of a public limited company are also applied to a private limited company (CC § 189(2)). Thus, the following regulates the duties and liability of the members of the supervisory board of both types of companies. For liability to occur, five prerequisites must be met. Firstly, there must be a valid mandate between the company and a member of the supervisory board. Secondly, a member of the supervisory board must have violated his or her obligations. Thirdly, the company must have suffered damages. Fourthly, the damage must have occurred as a result of the violation, that means there must be a causal link. And finally, there are no circumstances excluding a member's liability.

Although both Estonian and German law clearly affirm the joint and several liability of members of the management and the supervisory board, the liability of the members of the supervisory board has rather remained obscure in Estonian law. Thus, the aim of this master's thesis was to analyse what activities are required from the members of the supervisory board in order to fulfil their main obligations, and in which cases the liability for the violation of obligations can be affirmed. The research questions of this master's thesis are:

1. what are the supervisory board members' main duties under the law;
2. in which circumstances can the members of the supervisory board be considered to have breached their obligations;
3. in what cases is a member of the supervisory board liable for damages; and
4. what are the possibilities of excluding or limiting the liability of a supervisory board member?

This master's thesis was compiled using analytical and comparative methods, based on Estonian and German legislation, legal literature and court practice. Based on the research questions, this master's thesis is divided into two chapters. The first chapter examines the main responsibilities of the supervisory board members, the content and scope of the duties. In the second chapter, the author analyses the aspects influencing the liability of a supervisory board member, for example, the possible separate liability of the chairman of the supervisory board, the attribution of liability when adopting decisions, as well as the agreements related to

the election of the members of the supervisory board. The second chapter discusses aspects that affect the liability of the supervisory board member, regardless of the type of duties. Particular special cases of liability under Estonian law were not discussed in this work. The scope of this thesis was limited with a claim that can be filed by the company in case of breach of obligations by members of the supervisory board. This claim can also be submitted on behalf of the company by its creditor or trustee in bankruptcy according to CC § 327(4).

The main tasks of the supervisory board under Estonian law are to plan the activities of the company and to carry out supervision. The supervisory board may issue orders to the management board for the performance of management duties, and lawful orders are binding on the management board (CC § 180(4), § 306(2), § 317(1)). However, the right of the supervisory board to issue orders is not unrestricted as the competence of the management board in organising everyday activities must be respected. It is not allowed to interfere excessively with the work of the management board, nor can its activities be suspended. At the same time, the law allows for the removal of members of the management board at any time, regardless of the reason, which in fact allows the supervisory board to strongly regulate and affect the management of the company and effectively bypass the aforementioned restrictions. Estonian law describes the obligations of the members of the supervisory board rather generally and broadly, but based on both Estonian and German legal literature and case law, their duties can be significantly specified and expanded.

The duty to carry out supervision has been considered the most important task of the supervisory board. Even though Estonian law states explicitly that the supervisory board must supervise the activities of the management board (CC § 316(1)), the obligation to exercise supervision is much more far-reaching and thorough. It includes the obligation to check on the status of the company, the activities of the management board and also extends to the supervision of other members of the supervisory board. The scope of the supervision is also influenced by, for example, group-related issues, the introduction of artificial intelligence, and the company's field of business. In general, the supervisory obligation can be considered duly fulfilled if the reports submitted by the management board have been thoroughly reviewed and analysed by the supervisory board. Furthermore, additional information must be requested in case of doubt, and when noticing suspicious activities, more attention must be paid to the work of the management board. As a rule, it is generally required to file a claim against the members of the management board if there has been a breach of obligations and damage has occurred to the company. Only in exceptional cases can it be justified not to file a claim

against a member of the management board. If the supervisory board waives the company's claims against the members of the management board without considering the merits, the breach of duties and the liability of the members of the supervisory board comes into question. It is important to properly intervene when noticing breach of the obligations of a member of the management board or if the company's situation deteriorates. Sufficient intervention may also require the removal of a member of the management board.

However, the obligation of the supervisory board to strategically plan the activities of the public limited company and organise the management of the company also plays an important role in Estonian law. This includes the planning of the company's activities, which is expressed, for example, in action plans or approving budgets, but also in the selection of management board members competent for day-to-day management of the company. In decisions that include commercial considerations, the obligation to comply with the business judgement rule is apparent. The obligations of the members of the supervisory board when organizing management of the company, begin with ensuring that the company has members of the management board, but also that they are competent, knowledgeable and have sufficient skills. The remuneration for their work must be appropriate and consider the personal characteristics of the respective management board member and the financial situation of the company.

The supervisory board acts mainly through the adoption of decisions. Joint and several liability applies to all members of the supervisory board who caused damage to the company by breaching their duties. At the same time, liability is excluded for members of the supervisory board who did not violate their obligations. However, a member of the supervisory board may be liable for damages even if he or she did not participate in the adoption of a harmful decision. This can be the case if the member abstains from decision-making or is ill and later does not review the work done by the supervisory board and raise objections, if necessary. Only voting against decisions is not sufficient, reasonable measures must be taken to prevent harmful transactions. It is important to strongly oppose the decision, and this must be clearly expressed to the other members. For the sake of proof, it is recommended to document these kinds of oppositions.

When dealing with legal issues, special care is expected from the members of the supervisory board. If a person with legal knowledge is a member of the supervisory board, the legal opinion should not be solely based on the input given by that member. Even in the case of the

use of external experts, it is not enough to select the first available expert, but the legal adviser must be competent and independent in the performance of their duties. Even then, the members of the supervisory board must review the legal advice they received and carry out a so-called credibility check. It is important that if the supervisory board decides to use legal aid, which is provided either by a member of the supervisory board or by a company in which the supervisory board member has a shareholding, the consent of the shareholders must be obtained. Otherwise, such consultancy contracts are null and void and may result in liability of the supervisory board member for the damage caused to the company.

In practice, special agreements related to the appointment of members of the supervisory board are also used. Generally, the members of the supervisory board are elected by a meeting of the shareholders, but Estonian law also allows for a different election or appointment of up to half of the supervisory board members (CC § 319(1), (2)). Such agreements may influence the members of the supervisory board to act in the interests of a specific shareholder, but it is neither a basis why a member of the supervisory board could prefer the interests of a shareholder over the interests of the company, nor an exception of liability if a member of the supervisory board has caused damage to the company. Any agreements that allow the members of the supervisory board, who are appointed under the special procedure, to gain an advantage over other members, i.e., to veto certain decisions, are prohibited.

When analysing the liability of a member of the supervisory board, it must be taken into account whether the activities of the supervisory board were based on a lawful decision of the shareholders, as well as whether any additional agreements have been concluded to limit the liability. Generally, a member of the supervisory board, having violated his or her obligations, can be released from liability if he or she proves having acted with the due diligence of an entrepreneur (CC § 327(2)). At the same time, this is important primarily at the level of the burden of proof, not in the case of the material prerequisites of the claim. As in the opinion of the author, proving the fulfilment of the standard of proper care would mean that there has been no violation as such, and liability in its entirety would cease to exist.

LÜHENDID

AG – *Aktiengesellschaft*

AI – *Artificial intelligence* ehk tehisintellekt

AktG – *Aktiengesetz*

AudS – Audiitortegevuse seadus

BGB – *Bürgerliches Gesetzbuch*

BGH – *Bundesgerichtshof* (Saksamaa Liitvabariigi ülemkohus)

EMCA – *European Model Company Act*

GmbH – *Gesellschaft mit beschränkter Haftung*

HMKo – Harju Maakohtu otsus

OLG – *Oberlandesgericht* (Kõrgem Ringkonnakohus)

RKKKo – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus

RKTKm – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus

RKTKo – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

RKÜKo – Riigikohtu üldkogu otsus

Rn. – *Randnummer*

TlnRnKo – Tallinna Ringkonnakohtu otsus

TrtRnKo – Tartu Ringkonnakohtu otsus

TsÜS – tsiviilseadustiku üldosa seadus

VMKo – Viru Maakohtu otsus

VPTS – Väärtpaberituru seadus

VÕS – võlaõigusseadus

ÄS (inglise keeles CC) – äriseadustik

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Andersen, P. K. jt. European Model Company Act (EMCA). – Nordic & European Company Law Working Paper No. 16–26, First Edition, 2017. – Kättesaadav: <https://ssrn.com/abstract=2929348> (14.02.2025).
2. Bayer, W., Scholz, P. Organhaftung wegen Nichtdurchsetzung von Ansprüchen der Gesellschaft. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, Heft 6/2019, lk 201–210.
3. Fleischer, H., Goette, W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Band 2. Verlag C.H. Beck München. 4. Auflage 2023.
4. Goette, W., Habersack, M., Kalss, S. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Verlag C.H. Beck München. Band 2. 6. Auflage 2023.
5. Grigoleit, H. C. (Hrsg.). Aktiengesetz Kommentar. Verlag C.H. Beck München, 2. Auflage 2020.
6. Henssler, M. (Hrsg.). Beck-online.GROSSKOMMENTAR. AktG. Verlag C.H.BECK München 2025, Stand: 01.02.2025.
7. Hüffer, U., Koch, J. Beck'scher Kurz-Kommentare. Band 53. Aktiengesetz. Verlag C.H. Beck München, 18. Auflage 2024.
8. Hölters, W., Weber, M. (Hrsg.). Aktiengesetz. Kommentar. Verlag C.H. Beck/Verlag Vahlen München. 4. Auflage 2022.
9. Kalss, S. Das stete Wachsen der Aufgaben des Aufsichtsrats. – Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht, Heft 21/2024, lk 976–977.
10. Käerdi, M. jt (koost.). Ühinguõiguse revisjon: analüüs-kontseptsioon. Tallinn: Justiitsministeerium 2018. – Kättesaadav: <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-10/Ühinguõiguse%20revisjoni%20analüüs-kontseptsioon.pdf> (20.04.2025).
11. Liin, S. Maksejõuetusõiguse revisjon. Analüüs-kontseptsioon. Maksejõuetu juriidilise isiku juhatuse liikme kohustused ja vastutus. Tallinn: Finantsinspektsioon, *sine anno*. – Kättesaadav: <https://www.justdigi.ee/oigusloome-arendamine/maksejõuetusoiguse-revisjon-loppenud#maksejõuetuse-revisj--2> (22.04.2025).
12. Lumiste, J. Kapitaliühingu õiguskaitsevahendid juhatuse liikme esindusõiguse kuritarvitamise olukorras. Magistritöö. Juhendaja Margit Vutt. Tallinn: Tartu Ülikool: 2021.

13. Meerits, H., Kokk, A., Laub, G (komm.). Hea ühingujuhtimise tava: kommenteeritud väljaanne. – Tallinn 2005: Director ja Partnerid. – Kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:10180> (11.04.2025).
14. Paltser, A. Äriseadustik. Professor Albert Paltseri kommentaarid. – Tallinn: ILO 1996.
15. Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. – Tallinn: Juura 2015.
16. Siepelt, S., Pütz, L. Die Compliance-Verantwortung des Aufsichtsrats. – Corporate Compliance Zeitschrift, Heft 2/2018, lk 78–84.
17. Tarvis, P. Ärilise kaalutluse reegel juhtorgani liikme vastutuse hindamisel. Magistritöö. Juhendaja Andres Vutt. Tartu: Tartu Ülikool 2019.
18. Thoms, A., Mattheus, D. Künstliche Intelligenz und die Rolle des Aufsichtsrats. – C. H. Beck, Rechtszeitschrift für nachhaltige Unternehmensführung, ESG Heft 3/2024, lk 69–75.
19. Tiivel, T. Äriühingu juhtorgani liikme kohustused ja vastutus. Magistritöö. Juhendaja Paul Varul. Tartu: Tartu Ülikool 2004.
20. Varul, P., Kull, I., Köve, V., Käerdi, M., Saare, K., Sein, K. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj. 2. vlj. Tartu: Juura 2023.
21. Vutt, A., Vutt, M. Duties and Liability of the Members of the Supervisory Board of Limited Companies in Estonia: The First Cases from the Supreme Court of Estonia. – Juridica International 26/2017, lk 66–75.
22. Vutt, M. Aktsiaseltsi juhtimismudeli õiguslik reguleerimine. Magistritöö. Juhendaja Paul Varul. Tartu: Tartu Ülikool 2006.
23. Vutt, M. Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Doktoritöö. Juhendaja Paul Varul. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.

Kasutatud kohtupraktika

Riigikohtu lahendid

24. RKKKo 11.12.2015, 3-1-1-98-15.
25. RKKKo 29.01.2024, 1-20-3487/398.
26. RKTkm 23.12.1997, 3-2-1-139-97.
27. RKTko 14.11.2002, 3-2-1-135-02.
28. RKTko 21.12.2004, 3-2-1-145-04.
29. RKTko 11.05.2005, 3-2-1-41-05.
30. RKTko 09.04.2008, 3-2-1-18-08.

31. RKTko 13.06.2012, 3-2-1-46-12.
32. RKTko 08.05.2013, 3-2-1-191-12.
33. RKTko 20.06.2013, 3-2-1-72-13.
34. RKTko 03.03.2014, 3-2-1-197-13.
35. RKTko 11.06.2014, 3-2-1-55-14.
36. RKTko 04.03.2015, 3-2-1-169-14.
37. RKTko 24.11.2015, 3-2-1-129-15.
38. RKTko 19.12.2016, 3-2-1-113-16.
39. RKTko 15.03.2017, 3-2-1-152-16.
40. RKTko 20.06.2018, 2-14-51896/208.
41. RKTko 03.10.2018, 2-15-18186/83.
42. RKTko 18.12.2019, 2-17-10474.
43. RKÜko 12.05.2015, 3-2-1-82-14.
44. RKÜko 03.03.2021, 1-17-2359/122.

Ringkonnakohtu lahendid

45. TlnRnko 10.03.2016, 2-13-20579/96.
46. TlnRnko 15.11.2017, 2-14-51896/192.
47. TlnRnko 30.09.2020, 2-14-51896/304.
48. TlnRnko 09.11.2021, 2-20-3645/110.
49. TrtRnko 27.06.2017, 2-12-43819/189.
50. TrtRnko 05.11.2018, 2-14-14536/117.
51. TrtRnko 16.11.2020, 2-15-18186/150.
52. TrtRnko 04.05.2023, 2-19-9159/75.

Maakohtu lahendid

53. HMKo 30.06.2015, 2-13-27839/136.
54. HMKo 28.11.2018, 2-16-15950/59.
55. HMKo 10.02.2021, 2-20-3645/77.
56. VMKo 27.04.2022, 2-19-9159/70.

Saksamaa kohtupraktika

57. BGH Urteil vom 29.01.1962 – II ZR 1/61, BeckRS 1962.
58. BGH Urteil vom 14.03.1983 – II ZR 103/82, BeckRS 1983, 602.
59. BGH Urteil vom 21.04.1997 – II ZR 175/95, BeckRS 1997, 3631.

60. BGH Urteil vom 20.11.2006 – II ZR 279/05, BeckRS 2006, 15194.
61. BGH Urteil vom 19.02.2013 – II ZR 56/12, BeckRS 2013, 5862.
62. OLG Hamburg Urteil vom 29.09.1995 – 11 U 20/95, BeckRS 1995, 31362317.
63. OLG Köln Urteil vom 31.01.2013 – 18 U 21/12, BeckRS 2013, 3323.

Kasutatud õigusaktid

Eesti õigusaktid

64. Audiitortegevuse seadus. – RT I, 07.01.2025, 13.
65. Karistusseadustik. – RT I, 12.12.2024, 6.
66. Pankrotiseadus. – RT I, 14.03.2025, 17.
67. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I, 14.03.2025, 23.
68. Riigivaraseadus. – RT I, 30.12.2024, 16.
69. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 31.12.2024, 48.
70. Võlaõigusseadus. – RT I, 04.07.2024, 18.
71. Väärtpaberituruseadus. – RT I, 07.01.2025, 4.
72. Äriseadustik. – RT I, 06.07.2023, 131.

Saksamaa õigusaktid

73. Aktiengesetz vom 6. September 1965 (BGBl. I S. 1089), das zuletzt durch Artikel 18 des Gesetzes vom 23. Oktober 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 323) geändert worden ist. – Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/index.html> (25.04.2025).
74. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 7. April 2025 (BGBl. 2025 I Nr. 109) geändert worden ist. – Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html> (25.04.2025).
75. Mitbestimmungsgesetz vom 4. Mai 1976 (BGBl. I S. 1153), das zuletzt durch Artikel 17 des Gesetzes vom 7. August 2021 (BGBl. I S. 3311) geändert worden ist. – Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/mitbestg/index.html> (25.04.2025).

Euroopa Liidu õigusaktid

76. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU MÄÄRUS (EL) nr 596/2014, 16. aprill 2014, mis käsitleb turukuritarvitusi (turukuritarvituse määrus) ning millega tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2003/6/EÜ ja komisjoni direktiivid 2003/124/EÜ, 2003/125/EÜ ja 2004/72/EÜ. – ELT L 173, 12.06.2014, lk 1–61.

Kasutatud muud allikad

77. Advokaadibüroo Sorainen OÜ, Grant Thornton Baltic OÜ. Eesti Energia AS-i, Elektrilevi OÜ, Enefit AS-i ja Enefit Power AS-i juhtorganite tegevuse hindamise erikontroll perioodil 01.01.2020-31.12.2023. Lõpparuanne (ilma ärisaladuseta). – Kättesaadav: <https://www.fin.ee/sites/default/files/documents/2024-11/Lõpparuanne.pdf> (13.04.2025).
78. Aktsiaselts LHV Varahaldus (registrikood: 10572453) põhikiri (kehtivuse algus 08.04.2024). – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/10572453/Aktsiaselts-LHV-Varahaldus> (08.04.2025).
79. AS LHV Group (registrikood: 11098261) põhikiri (kehtivuse algus 01.07.2022). – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/11098261/Omanikukonto:-AS-LHV-Group> (08.04.2025).
80. AS LHV Kindlustus (registrikood: 14973611) põhikiri (kehtivuse algus 11.12.2020). – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/14973611/AS-LHV-Kindlustus> (22.04.2025).
81. Coop Pank AS (registrikood: 10237832) põhikiri (kehtivuse algus 23.05.2023). – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/10237832/Coop-Pank-AS> (22.04.2025).
82. E-Äriregister. Registri seis. Juriidiliste isikute arv õigusliku vormi järgi (08.04.2025 08:02). – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/statistics> (08.04.2025).
83. Finantsinspektsioon. Hea Ühingujuhtimise Tava (2005). Kättesaadav: <https://www.fi.ee/sites/default/files/2019-02/20050922HYT.pdf> (24.12.2024).
84. KOMISJONI SOOVITUS, 15. veebruar 2005, noteeritud äriühingute haldusorganite tegevülesanneteta liikmete ja haldus- või järelevalveorgani liikmete ülesannete ning haldus- või järelevalveorgani komisjonide kohta. – ELT L 52, 25.2.2005, lk 51–63.
85. Rahandusministeerium. Riigi äriühingu ja sihtasutuse nõukogu liikme käsiraamat, 2017. – Kättesaadav: https://fin.ee/sites/default/files/documents/2023-01/NK_liikme_Käsiraamat%20%281%29.pdf (28.02.2025).
86. Startup Estonia. Näidisdokumendid. Nõukoguga iduettevõtte osanike leping. – Kättesaadav: <https://startupestonia.ee/et/resources/model-documents/> (08.04.2025).

87. Startup Estonia. Näidisdokumendid. Nõukoguga iduettevõtte osanike lepingu põhikiri – EST. – Kättesaadav: <https://startupestonia.ee/et/resources/model-documents/> (08.04.2025).
88. Tele2 Eesti Aktsiaselts (registrikood: 10069046) põhikiri (kehtivuse algus 08.10.2014). – Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee/est/company/10069046/Tele2-Eesti-Aktsiaselts> (20.04.2025).